

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Ы. АЛТЫНСАРИН АТЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ АКАДЕМИЯСЫ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ ОБРАЗОВАНИЯ им. И. АЛТЫНСАРИНА

Қазақстан кәсіпкері Профессионал Казахстана

№3 (142)

ғылыми-әдістемелік журнал
научно-методический журнал

2001-жылдан бастап шыға бастады
Издается с 2001 года

Нұр-Сұлтан
2021

**ҚР БҒМ Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының
ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛЫ**

Басылымның кезеңділігі - жылына 4 рет шығады

№ 9840-Ж

есепке қою, қайта есепке қою туралы

КУӘЛІК

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінің
Ақпарат және мұрағат комитетінде берілген

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының
президенті – **Бейсембаев Ғани Бектайұлы**

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫНЫҢ МҮШЕЛЕРІ

Медетов Н.Ә. – ф.м.ғ.д.;

Косарецкий С.Г. – п.ғ.к. (Мәскеу, Ресей);

Бахишева С.М. – п.ғ.д.;

Мерцалова Т.А. – п.ғ.к. (Мәскеу, Ресей);

Бектурганова Р.Ч. – п.ғ.д. профессор;

Воловик И.В. – фил.ғ.к., доцент (Ижевск, Ресей);

Истомин В.В. – педагог-психолог (Первоуральск, Ресей);

Хасанова Г.М. – Жоғарғы педагогикалық колледжі директорының
оқу-әдістемелік жұмыс бойынша орынбасары (Щучинск қ. Қазақстан);

Кусиденова Г.К. – т.ғ.м.;

Тастанова А.К. – п.ғ.м., жауапты редактор.

Материалдардың дұрыстығына авторлар жауап береді.
Редакция материалдарды қабылдамау құқығын өзіне қалдырады.

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
Национальной академии образования имени И. АЛТЫНСАРИНА
МОН РК

Периодичность издания – 4 номера в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на учет, переучете № 9840-Ж
выдано Комитетом информации и архивов Министерства культуры и
информации Республики Казахстан

Президент Национальной академии образования
имени Ы. Алтынсарина – **Бейсембаев Гани Бектаевич**

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Медетов Н.Э. – д.ф.м.н.;
Косарецкий С.Г. – к.п.н. (Москва, Россия);
Бахишева С.М. – д.п.н.;
Мерцалова Т.А. – к.п.н. (Москва, Россия);
Бектурганова Р.Ч. – д.п.н. профессор;
Воловик И.В. – к.фил.н., доцент (Ижевск, Россия);
Истомин В.В. – педагог-психолог (Первоуральск, Россия);
Хасанова Г.М. – Заместитель директора по учебно-методической
работе высшего педагогического колледжа города Щучинска;
Кусиденова Г.К. – м.т.н.;
Тастанова А.К. – м.п.н., ответственный редактор.

Ответственность за достоверность материалов несут авторы.
Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

THEORY AND METHODOLOGY JOURNAL
National Academy of Education named after Y. Altynsarin, MES RK

Frequency of publication – 4 issues per year

CERTIFICATE

No. 9840-F

about registration, re-registration
issued by the Committee of Information and Archives
of Ministry of Culture and Information
in the Republic of Kazakhstan

President of the National Academy of Education
named after Y. Altynsarin – **Gani Beissembaev**

EDITORIAL BOARD

- N. Medetov** – Dr. Sci. in Physics & Mathematics;
S. Kossaretsky – Dr. of Education (Moscow, Russia);
S. Bakhisheva – Dr. of Education;
T. Mertsalova – Dr. of Education (Moscow, Russia);
R. Bekturganova – Dr. of Education, Professor;
I. Volovik – Dr. of Letters (Dliff), (Izhevsk, Russia);
V. Istomin – educational psychologist (Pervouralsk, Russia);
G. Khassanova – Deputy Director for Educational and Methodological Work
of Higher Pedagogical College of Shchuchinsk town;
G. Kussidenova – Master of History;
A. Tastanova – Master of Education, Publishing editor.

The authors are responsible for the accuracy of the materials.
The editorial board reserves the right to reject the materials.

**ҚАЗІРГІ ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ: МАМАННЫҢ КӨЗҚАРАСЫ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ:
ВЗГЛЯД ПРОФЕССИОНАЛОВ**

Г.М. Кенжебаева, Б.Қ. Әбдиева Қашықтан оқыту жағдайында студенттерді ЖОО бейімдеу	6
Н.М. Акишева, А.Н. Мукушева Баланы отбасында мектепке дайындау проблемалары	10
М.С. Сапиева, А.С.Темирбаева Болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың өзекті мәселелері	14
К.К. Кульманова, Б.К. Сақтағанов ЖОО студенттерінің функционалдық сауаттылығын дамыту жолдары	19
А.А. Рымбек, Б.К. Сақтағанов Жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауын дамытудың ерекшелігі	23
Ұ.М. Қожамұрат Қашықтықтан оқыту үздіксіз білім берудің даму ресурсы: мүмкіндіктері	26
Д.И. Арзымбетова Профессиональная ориентация молодежи на педагогическую профессию	29
Л.П. Жуматаева Болашақ педагогтің креативті ойлауын дамыту жоғары оқу орнының өзекті мәселесі ретінде	33
Н.В. Орехова, Г.К. Кусиденова Учебные ресурсы как составляющий компонент педагогических условий для формирования исследовательских навыков	39
А.Ш. Сагынбаева Формирование правовой культуры педагогов-психологов	45
Б.С. Ахметова, Г.Б. Сәтжанова Өзін-өзі эмоционалды реттеу мектепке дейінгі білім беру ұйымдары педагогтерінің психикалық денсаулығының шарты ретінде	50
А.С. Асанова Болашақ педагогтердің коммуникативтік дағдысын қалыптастыру ерекшеліктері	55
А.К. Есентай Аутист балалардың жағымсыз мінез-құлықтарымен жұмыс жасау әдіс-тәсілдері	60
С.С. Жубакова, А.М. Уразалина Особенности инклюзивной компетентности социального педагога	63
БІЗДІҢ АВТОРЛАР-НАШИ АВТОРЫ	69
АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕЛЕР-ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ	70

ҚАШЫҚТАН ОҚЫТУ ЖАҒДАЙЫНДА СТУДЕНТТЕРДІ ЖОО БЕЙІМДЕУ

Г.М. Кенжебаева

педагогика ғылымдарының кандидаты
Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
Нұр-Сұлтан қаласы

Б.Қ. Әбдиева

Педагогика және психология мамандығының магистранты
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Нұр-Сұлтан қаласы

Аңдатпа. Бұл мақалада қазіргі таңдағы қашықтан оқыту жүйесіне студенттерді бейімдеу, ақпараттық технологияларды қолдануға бейімделуді ескере отырып, оңтайлы оқыту стратегиясын қалыптастыру бойынша бірнеше ұсыныстар түрлері, сонымен қатар А.И. Велькованың қашықтан оқу барысында қолдануға ұсынған практикалық кеңестері қарастырылады.

Аннотация. В данной статье рассмотрены виды рекомендаций по адаптации студентов к современной системе дистанционного обучения, формированию оптимальной стратегии обучения с учетом адаптации к использованию информационных технологий, а также практические советы, рекомендованные А.И. Вельковой для адаптации в дистанционном обучении.

Abstract. This article provides recommendations for learners' adaptation to the system of distance learning. It gives ways to form an optimal learning strategy taking into account period for adapting to the use of information technology, and also focuses on practical tips recommended by A.I. Velkova.

Кілт сөздер: қашықтықтан оқыту, бейімделу, өзін-өзі ұйымдастыру, психологиялық профилактика, ақпараттық ресурстар, біліктілік.

Ключевые слова: дистанционное обучение, адаптация, самоорганизация, психологическая профилактика, информационные ресурсы, квалификация.

Key words: distance learning, adaptation, self-organization, psychological prevention, information resources, qualification.

Қазіргі уақытта ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың заманауи талаптарға сай дамуы білімді бағалау және пайдалану жүйесін уақытылы өзгертіп отыруды талап етеді. Осыған байланысты оқытуда қолданылатын әдіс-тәсілдер, әдістемелер, технологиялар білім беру талаптарына байланысты жаңартылып отырады. Сапалы терең білімді меңгеруге талпынған өскелең ұрпақтың сандық сауаттылығы жеткілікті дәрежеде. Себебі олар өмір жағдайлары барысында жаңа технологияның барлық мүмкіндіктерін пайдаланады. Сол мүмкіндіктерді нәтижелі

қолдану мұғалімнің біліктілігіне, біліміне, тәжірибесіне байланысты.

Кәсіби дамуға ұмтылатын бәсекеге қабілетті маман өзінің негізгі қызметінен қол үзбей жаңа білім алу жолдарын іздестіреді. Ал жоғары оқу орындары мамандарға қойылатын талаптардың өсуіне байланысты оқытудың жаңа формалары мен әдістерін іздестіреді, білім беруге жаңа технологиялар енгізеді. Оқу үдерісін ұйымдастырудың жаңа формасының бірі – қашықтан оқыту. Сонымен қашықтан оқыту дегеніміз не?

Қашықтан оқыту дегеніміз – мұғалім мен

білім алушы арасында қандай да қашықтықта интернет ресурстарының сүйемелдеуімен өтілетін оқытудың формасы, яғни интернет желілерінің көмегімен белгілі бір арақашықтықта оқыту. Дегенмен қазіргі басты мәселе студенттерге қашықтан білім беру. Әлемдегі бірқатар университет онлайн оқытуды тәжірибеден өткізіп, сәтті жобалар жасаған. Ал Қазақстан сол дайын жобаларды қолдана ма, әлде отандық әзірлеме жасай ма, ол әзірге белгісіз. Қашықтан оқыту қашықта жүрген студенттер мен білім алушылар үшін оңай болмай тұр. Кезінде профессор Дафна Коллер: «Біз болашақтан әлемге танымал университеттерде әдеттегі мыңдаған студенттердің орнына миллиондаған адамға білім беріп, олардың арманының орындалуына қол жеткізуін күтеміз», – деп атап көрсеткен еді.

Бүгінде бүкіл әлемді дүр сілкіндірген COVID-19 білім мен ғылымның қоғамдағы рөлі ерекше екенін тағы бір еске салды. Сондықтан, қазіргі студент болашақта бәсекеге қабілетті маман болып қалу үшін өзін тұрақты түрде жетілдіруі керек. Төтенше жағдайға қарамастан, үйде отырып-ақ халықаралық білім алуға тамаша мүмкіндік бар екенін есте ұстаған жөн. Сондықтан, бәлкім бүгін біз үшін күрделі мәселе болып отырған қашықтан оқуға бейімделудің нәтижесі болашақта білім сапасын жетілдіруге жасалған сәтті қадамдардың бастамасы болуы мүмкін. Қашықтан оқыту формасы бүгінде, уақыт және кеңістік белдеулерінен тәуелсіз, көпшіліктің өз бетінше үздіксіз жалпы білім алу жүйесін, өзара ақпарат алмасуын қалыптастырады және жүзеге асырады. Одан басқа, қашықтан оқыту жүйесі әлеуметтік жағдайына қарамастан және еліміз бен шет елдің кез-келген ауданында тұрса да адамның білім және ақпарат алу құқығын қамтамасыз етеді. Ел азаматының білім алу құқығын қамтамасыз етуде және қоғам қажеттілігін өтеуде, тек осы жүйе мейлінше тиімді әрі икемді. Жоғарыда айтылған факторларға сүйеніп айтқанда, мамандарды дайындау мен олардың жоғары біліктілік деңгейін ұстап тұруда қашықтан оқыту XXI ғасырдағы ең әсерлі жүйе болып табылады.

Бейімделу – жаңадан пайда болған білім беру жағдайларына білім алушының адекватты реакциясын қамтамасыз ететін білім беру ортасы мен білім алушының өзара әрекеттесу процесі. Ақпараттық технологияларды қолдануға бейімделу – қашықтан оқытуда оңтайлы оқыту стратегиясын құру бағытына сәйкес жаңа оқу құралдарын, ақпараттық технологиялар мен ресурстарды меңгеру. Қашықтан оқытуға бейімделу – оқытудың жаңа әдістері мен іс-әрекеттерін қалыптастыру арқылы оқытуды оңтайландыруға сәйкес келетін қашықтан оқытуға тән білім алушы мен білім беру ортасының өзара әрекеттесу процесі. Ақпараттық технологияны қолдануға бейімдеу – оқытудың оңтайлы стратегиясын құру және кәсіби білім алу үшін ақпараттық технология негізіндегі сәйкес жаңа оқыту құралдарын, жаңа оқыту жүйелерін пайдалану дағдысының болуы.

Қашықтан оқыту – ақпараттық құралдар және ғылыми негізделген тәсілдер арқылы білім алу формасы. Қашықтан оқытуда екі компонент бар: оқытуды басқару және өз бетімен білім алу. Қазіргі уақытта Қазақстанда білім жүйесінде жаңа ақпараттық технологиялар кеңінен қолданыла бастады. Ақпараттық технологияларды және компьютерлік желі арқылы жаңа білім әдістерін пайдалану кеңейтіліп келеді. Жаңа ақпараттық технологияларды білім жүйесінде қолданудың ең маңызды факторы негізгі қозғаушы күші – адам, сол себепті білімнің негізгі принциптері іске асырылуы тиіс. Ақпараттық технологияларды қолдануға бейімделу тұжырымдамасын қолдану білім беру процесінде бейімделу теориясын қолдану тәжірибесін таратумен, жеке тұлғаның ішкі әлеуетін ашуға бағытталған, бейімделу субъектінде өзін-өзі дамытудың, бейімделудің және оқытуды оңтайландырудың күрделі мәселелерін шешуде жаңа маңызды тәжірибені қалыптастырумен байланысты.

Ақпараттық оқыту құралдарын оқытуға енгізу білім берушіден де, білім алушыдан да жаңа теориялық және практикалық дайындықты қажет етеді. Білім алушы мен студенттердің ақпараттық технологияларды

қолдануға бейімделу процесі психологтар да, педагогтер де бақылайтын процесс болуы керек. Бейімделу әртүрлі жолдармен жүзеге асырылуы мүмкін. Есте сақтау, ойлау және басқа да психологиялық функцияларды дамытуға, алгоритмдерді орындауға «үйретуге», бірте-бірте компьютермен жұмыс істеуге дағдыландыруға болады. Бірақ студентті әртүрлі кәсіптік және күнделікті жағдайларға бейімдеу маңыздырақ: қателесуден қорықпай, бағдарлану, ақпараттық ресурстарды пайдалануда икемді және сенімді болу қабілеттерін дамыту. Ең бастысы, білім алушының құзыретті, қабілетті, кәсіби және ақпараттанған болуы қажеттігін қадағалау.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде біз ақпараттық технологияларды қолдануға бейімделуді ескере отырып, оңтайлы оқыту стратегиясын қалыптастыру бойынша келесі ұсыныстарды дайындадық:

1. Білім беру ұйымдарында білім беруде ақпараттық технологияларды пайдалануға бейімдеу мәселесін өзекті ету.

2. Білім алушыларды тұлғалық қасиеттер (темперамент), танымдық стильдер мен оқу стильдері туралы біліммен қаруландыру, тәрбиелік жағдайдың түрін саналы түрде таңдай білуге, тұлғаның ерекшеліктері мен қалыптасқан іс-әрекеттеріне байланысты педагогикалық форманы немесе әдісті қолдануға, жаңа тәрбие құралдарымен жұмыс істеуге үйрету.

3. Оқытудың оңтайлы стратегиясын қалыптастыру мақсатында ақпараттық технологияларды пайдалануға бейімдеу жүйесін жүзеге асыру үшін педагогтердің арнайы кәсіби даярлығын ұйымдастыру.

Адамның өмір сүрудің қиын, күрделі жағдайларына және өсіп келе жатқан стрестік жағдайларға бейімделу қабілетінің жеткіліксіздігі, көшкін тәрізді білім көлемін игерудегі қиындықтар, жұмыс істейтін адамға қойылатын талаптардың артуы – осының бәрі жаһандық масштабта білім берудің жаңа жолдарын іздеуді қажет етеді. Сонымен қатар өткен және қазіргі кездегі ең жақсы білім берушілердің тәжірибесіне жүгінудің орындылығы маңызды. Оқу процесінде

қашықтан оқыту элементтерін неғұрлым тиімді пайдалану үшін пайдаланушыларды жүйеде жұмыс істеуге дайындау, жаңа жағдайларға бейімдеу қажет. Кең мағынада бейімделу (лат. adapto-бейімделу) – бұл жүйені сыртқы және ішкі орта жағдайларына бейімдеу процесі. Ғылыми әдебиеттерде бейімделу тұжырымдамасының көптеген анықтамалары бар. В.Н. Грибовтың пікірінше, «студенттің бейімделуі – бұл жеке тұлғаның салыстырмалы түрде тұрақты немесе үнемі өзгеріп тұратын университеттік білім беру жағдайларына бейімделуі ғана емес, сонымен бірге адамның сыртқы ортаны өзінің жеке мүдделеріне, бейімділігіне, қасиеттеріне белсенді бейімдеудің неғұрлым күрделі, сирек кездесетін процесі». Т.Г. Анисимова бейімделу деп адамның қоршаған ортаның әлеуметтік және физикалық талаптарына бейімделу және онда ішкі ыңғайсыздық сезінбестен және қоршаған ортамен қақтығыспай сәтті жұмыс істеу қабілеті деп түсіндіреді. Бірінші курс студенттерінің жаңа оқыту технологияларына бейімделу процестерін жеделдету, сондай-ақ осы процесті жандандырудың педагогикалық және психологиялық жағдайларын анықтау өте маңызды міндет болып табылады. Әр адам өз өмірінде бірнеше рет бейімделу үрдісі арқылы өтеді. Бейімделу сыртқы және ішкі өзгерістермен тікелей байланысты. Қашықтан оқыту форматына бейімделу үрдісі әр адамда жекелей жүреді. Бейімделу үрдісінде көптеген қорқыныштар пайда болады, олардың ішінде: «мен жеңе алмаймын», «мен сәтсіздікке ұшыраймын», «уақытты дұрыс бөле алмаймын» және т.б. қорқыныш белгісіздіктен немесе жағымсыз тәжірибеден туындайды.

Қашықтан оқыту туралы айтатын болсақ, бейімделу мен өзін-өзі ұйымдастыру бір-біріне тікелей пропорционалды түрде тәуелді болып келеді. «Өзін-өзі ұйымдастыру – білім алушының танымдық, эмоционалды, адамгершілік, практикалық және ерік-жігер қасиеттері мен қабілеттерін жетілдіру мақсатындағы саналы жұмысы. Төменде сіздердің назарларыңызға А.И. Велькова бойынша бейімделу және өзін-өзі ұйымдастыру дағдыларын қалыптастыру туралы практикалық ұсыныстарды ұсынамыз. Сонымен, сабақ барысында энергияны қалай

ұтымды жұмсауға болатыны жөнінде кеңестер:

Қашықтан оқыту жағдайында оқу үдерісіне бейімделу барысындағы психикалық гигиена:

1. Жұмыс пен демалысты оңтайлы түрде өзгерту.

2. Артық жұмыс жасамау.

3. Ақылмен демалу.

4. Белгіленген күндерде үнемі демалу.

5. Үзіліс жасау – жарты сағат толық демалу.

6. Психикалық және физикалық жүктемені дұрыс тарату.

7. Бір орында ұзақ отырып жұмыс істемеу, жүйелі, кезеңді түрде жұмыс істеу.

8. Жұмыстың әдеттегі қарқынын сақтау.

9. Тым жиі үзіліс жасамау.

10. Жалған шаршауға берілмеу.

11. Таңертең орындалған жұмыстың тиімдірек екенін есте сақтау.

12. Бір уақытта екі іспен қатар ұзақ айналыспау.

13. Мақсат пен пайданы нақты анықтағаннан кейін ғана жұмысқа кірісу.

14. Тиімді және мұқият тамақтану.

Қашықтан оқыту – бұл ең алдымен жаттығу, бос әурешілік пен зерігуден құтылудың құралы емес екендігін түсіну керек. Тиісінше, күндізгі режимде оқу үшін арнайы уақыт бөлу қажет. Бұл әдеттегі сабақ уақыты болса жақсы, яғни күннің бірінші жартысы болғаны шарт. Бұл жағдайда визуализация техникасын қолданып көруді ұсынамыз. Оны кезкелген қарапайым адам қолдана алады. Өзіңізді ЖОО-ға барып білім алып жатырмын деп елестетіңіз. Сіз оқу орнына бардыңыз, тек бұл жағдай үйіңізде, бөлмеңізде, жұмыс үстеліңізде орын алады.

Яғни, елестету арқылы оқу орнындағы атмосфераны қалыптастыру. Сонымен қатар, білім алушылардың физикалық белсенділігін ынталандыру маңызды. Стресс – ең алдымен, дененің физикалық реакциясы, сондықтан физикалық күш-жігерді қажет ететін кез келген әрекет білім алушыға онымен тиімді күресуге әсер етеді. Мәселен, үйді тазалау, жаттығу, ән айту, би билеу. Сонымен қатар, арасында үзіліс жасап, шығармашылықпен айналысқан да үлкен пайдасын тигізетіні мәлім.

Қорыта келгенде, қашықтан оқыту технологиясы білім берудің ортасында тұратын оқыту жүйесін құру мүмкіндігін береді. Бұл жүйеде оқытушы студенттің жұмыстарын, жеке қызығушылықтары мен сұраныстарын ескереді. Білім беру жүйесінің ортасында студент тұратынын ескерсек, оқыту жүйесі тұтасымен өзгереді. Оқытушы студентке арналған өзіндік жұмыстарды ұйымдастырумен шұғылданады. Қашықтан оқыту технологиясын қолдануда оқытушының рөлі арта түседі және өзгереді. Заман талабына сай білім беру, үнемі жаңалықтан құр қалмау, дамыған елдердің ізімен ілгерілеп отыру міндет болып табылады. Қазақстанның технологиясы озық елдерден көш бойы қалып қоймау саясатының оң нәтижесі де жетерлік. Соның бірі төтенше жағдай кезінде қашықтан оқытуды ақпараттық құралдар арқылы игеріп теледидар, интернет, түрлі бағдарламалар арқылы іске асыруы болды. Қашықтан оқыту – болашақ ұрпақ үшін жасалған дұрыс қадамдардың бірі деуге толық негіз бар.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Бобко И.М. *Адаптивные педагогические программные средства*. - Наука: Сиб. отделение, 1978. – 112 с.

2. Черемисин А.Г. *Интернетті дамыту – ақпараттық қоғамдағы білім*. // Білім берудегі инновациялар. 2005. -№5. – 36-40 б.

3. Соловьева Т.А. *Болашақ мұғалімдердің пәнді дайындаудағы қашықтықтан оқыту технологиясы*.

4. Богданова Д.А., Федосеев А.А. *Дистанционное обучение: модератор телеконференций: (В помощь организации учебного процесса в вузе)* // Информатика и образование. 1995,- №1.- С. 104-108.

ОТБАСЫНДА БАЛАНЫ МЕКТЕПКЕ ДАЙЫНДАУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Н.М. Акишева

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің магистранты
Nazerke_95_06@mail.ru

А.Н. Мукушева

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
ауыл мектептерін және шағын жинақты мектептерді дамыту зертханасының меңгерушісі
Mukusheva.alma@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада балаларды мектепке дайындаудың отбасындағы проблемалары, сондай-ақ баланы мектепке дайындауда ата-аналар жіберетін қателіктері мен кемшіліктері баяндалады. Және де оларды шешу туралы ұсыныстар беріледі.

Аннотация. В данной статье рассмотрены проблемы подготовки детей к школе. Также изложены ошибки и недостатки, которые допускают родители при подготовке ребенка к школе, озвучены предложения по их решению.

Abstract. This article tells about the problems in the family when preparing children for school. It also outlines parents' mistakes and shortcomings and provides solutions.

Кілт сөздер: мектеп, мектеп жасына дейінгі балалар, мектепке дайындық, отбасы.

Ключевые слова: школа, дошкольники, подготовка к школе, семья.

Key words: school, preschoolers, preparation for school, family.

Балаларды мектепке дайындау – бұл бала өмірінің барлық салаларын қамтитын міндет. Балаларды мектепке даярлау белгілі бір білім, білік және дағдыларды қалыптастырумен ғана шектелмейді, ол баланы физикалық, психологиялық, эмоционалдылық жағынан да даярлауды қажет етеді.

Баланы мектепке дайындау педагогика тарихында үздіксіз жалғасып, жетіліп, дамып келе жатқан мәселе. Белгілі педагог К.Д. Ушинский мектептегі оқудың жетістігі баланы жас басынан еңбекке баулу арқылы тыңдауға, зейінділікке, жауапкершілікке үйретіп, тілін дамытуға байланыстылығын жан-жақты қарастырса, С.Т. Шацкий жүйелілік қағидасына аса мән береді. П.П. Блонский баланы жазуға, оқуға үйретуде оның дене күшінің, денсаулығының, әлеуметтену ортасының ерешеліктеріне, интеллектуалды даму деңгейіне мән беруді, оның балабақшадан немесе отбасынан келгенін ескеру туралы

«Педагогика» еңбегінде қатты ескерткен [1].

Белгілі орыс психологтері А.Н. Леонтьев, А.В. Запорожец, А.А. Люблинская мектепке даярлау ұғымына баланың оқу тапсырмаларын түсінуін, әрекеттерді орындау тәсілдерін меңгеруін, ерік қасиеттерінің дамуын, өзін-өзі бақылау және өзін-өзі бағалау дағдыларын, мұғалімді тыңдау, материалды еске сақтау біліктілігін жатқызады [2].

Р.В. Овчарова тұжырымдамасында, мектепте оқуға дайын баланың өз әрекеттерін жоспарлай және бақылай алу, қоршаған дүниенің заңдылықтарын, заттардың жасырын қасиетін бағдарлау, оларды өз әрекеттерінде қолдана алу, басқа адамды тыңдай білу және логикалық ойлау тәсілдерін орындай алу біліктілігін жатқызады [3].

Белгілі балалар психологы Л.А. Венгер «Мектепке дайын болу – міндетті түрде оқу, жазу, санау емес. Мектепке дайын болу – осының барлығына үйрену» деген болатын [4].

Ал, Е.Е. Кравцова мектепке даярлықтың төрт бағытын қарастырады:

1 бағыт – балаларды мектептегі оқуға қажетті нақты іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыру;

2 бағыт – мектеп жасына дейінгі кезеңнің аяғында байқалатын жаңа құрылымдар мен бала психикасындағы өзгерістерді зерттеу;

3 бағыт – оқу әрекеттерінің алғы шарттары;

4 бағыт – баланың берілген ережелер мен ересектер талабына саналы түрде бағыну іскерлігі [5]. Яғни, ғалым баланың мектепке дайындығын кешенді түрде қарастырған.

Соңғы жылдары зерттелген монографиялық еңбектерде балаларды мектепте оқуға дайындауда олардың ата-аналарының төмендегі мәселелерге назар аударуларын атап берген:

1. Баланың жалпы физикалық дамуы: қалыпты салмағы, бойы, кеуде көлемі, бұлшық ет тонусы, тепе-теңдігі, денесі және басқа да 6 жастағы ер балалар мен қыздардың дене дамуының орташа нормаларына сәйкес келетін өзге де көрсеткіштер. Көру, есту, моторика жағдайына (әсіресе қол мен саусақтардың ұсақ қимылдарының қалыптасуы) ерекше назар аудару қажет. Тиісінше баланың жүйке жүйесінің жағдайы да анықталуы тиіс: оның мінез-құлқы және тепе-теңдік дәрежесі, күші мен қимылы. Жүйке қызметінің бұзылуы, ең алдымен, баланың денсаулығына, сондай-ақ, тез шаршауына әсер етеді;

2. Айналасындағылармен қарым-қатынас жасай білу және қарымқатынасты ұйымдастыра білу. Балалар құрдастарымен бірге әрекет етуге және өмірге дайын болуы керек: басқаларды тыңдай білуге және сөзді бөлмеуге, қиын сәтте достарына көмектесуге, өзгелердің пікірлерін тыңдай отырып, егер ол белгіленген тәртіп ережелері мен нормаларына сәйкес келсе, өз құқықтарын қорғай білуі тиіс. Отбасында қалыптасқан адамгершілік мінез-құлқы әдеттері, гигиеналық, мәдени және оқу дағдылары алты жасар балаға оның өмірінің жаңа кезеңіне «күйзеліссіз» көшуге мүмкіндік береді;

3. Ой-өрісін кеңейтуге көңіл бөлінеді. Негізінен бұл сезімтал тәжірибе, көріністер,

кейбір қарапайым ұғымдар («өсімдіктер», «жануарлар», «маусымдық құбылыстар», «уақыт», «сан») және жалпы сипаттағы бірқатар мәліметтер (адамдардың еңбегі, сенімі туралы, туған елі туралы, мерекелер, салт-дәстүрлер, әдет-ғұрыптар туралы). Білім аясына кеңістік («қашықтықтық», «бағыт», «форма» және «мүмкіндігі», олардың кеңістіктегі жағдайы мен уақыты, оның өлшем бірліктері туралы («сағат», «минут», «апта», «ай», «жыл») белгілі түсініктер кіреді. Алты жасар баланың ой-өрісі сан, сан қатары, жиын, тепе-теңдік және теңсіздік және т.б. туралы қарапайым ұғымдарды қамтиды;

4. Балаларды мектепке дайындау жоспарында балалардың кейбір дағдыларды, біліктерді және мінез-құлықтың маңызды әдеттері мен дағдыларын: тұрмыстық, өзіне-өзі қызмет көрсету, гигиеналық, мәдени дағдыларды меңгеруіне үлкен мән беріледі. Отбасында мектеп жасына дейінгі ересек балалардың арасында бірінші орында өзіне-өзі қызмет көрсету, екінші орында ойыншықтар мен үй-жайларды жинау болып табылады. Балалар өз бетінше, ескертусіз аяқ киімдерді мұқият сүртуге, сыртқы киімдерді шешіп, оны шкафқа ілуге, төсектерге жапқышты төсеуге, ойыншықтарды жинап қоюға, шашын тарауға және сыртқы кейпіне назар аударуына қол жеткізу қажет. Үстел басында отыру тәртібі мәдениетіне ерекше көңіл бөлу: тік отыру, ас үй құралдарын дұрыс пайдалану, тамақтану барысында жағымсыз дыбыс шығармау (сораптамай ішу, т.б.), тамақтану кезінде сөйлеспеу және асықпау. Үй жағдайында жалпы үстел басында өзіне ерекше назар аударуды талап етпеуге, айқайламау, ересектердің сөзін бөлмеуге үйрету керек. Баланың мектепке дайындығының маңызды көрсеткіші олардың сөздерді дұрыс байланыстырып, грамматикалық және фонетикалық жақтан дұрыс сөйлеуі болып табылады: өзіне тікелей арналған сөзді ғана түсініп қана қоймай, өз ой-пікірлерін білдіру үшін өз бетінше сөйлем құрастыра білуі керек. Сонымен қатар сөздерді тыңдау және айту қабілеті, дыбыстарды сөздерден ажырата алу, ұқсас сөз тіркестерін есту арқылы ажырата білуге үйрету қарастырылады [6].

Баланың бойындағы мектепке дайындықты құрайтын аталған кешеннің барлығы отбасынан бастау алады. Қазақстан Республикасы Конституциясының 27-бабында «Балаларына қамқорлық жасау және оларды тәрбиелеу – ата-ананың етене құқығы әрі міндеті» [7] – деп көрсетілген. Яғни, мемлекет бала тәрбиесінде ата-аналарға үлкен жауапкершілік жүктейтіндігін анық көреміз.

Қазіргі уақытта балаларды тәрбиелеуде ата-аналар көптеген проблемаларға кезігеді. Ал осындай проблемалар бала мектепте оқи бастаған тұста айтарлықтай сәтсіздіктердің бастауы болады. Кейбір жас отбасы тәжірибелерінің аздығы мен арнайы педагогикалық білімнің болмауы салдарынан өздерінің тарапынан болып жатқан қателіктерді түсіне де алмайды. Жиі қайталанатын қателіктерді психологтер, әлеуметтанушылар мен педагогтер түрлі деңгейде айтып, жазып және зерттеулер жүргізіп келеді.

Белгілі психолог Е. Филоненко мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеуде ата-аналардың жіберетін 5 негізгі қателіктерін бөліп көрсетті. Бұл қателіктер қазіргі кезде көп жіберілетін жалпы қателер болып табылады:

1 қателік – баланы гаджеттерге тәуелді ету. Баланы телефонның көмегімен тыныштандыру ата-аналарға оңай болып келеді, себебі бала телефонға қызығып, ештеңеге алаңдамайды, сұрақтар қойып ешкімді мазаламайды, үлкендердің әңгімесіне араласпайды. Ересек балалар электрондық құрылғыға тәуелді болып қалатындықтан, олардан алып қою қиындық келтіреді. Ата-аналардың өздері оларға үлгі көрсетеді, яғни бос уақытта олардың қолдарынан да телефон немесе планшеттері түспейді. Баланың ойлауы әлі қалыптаспағандықтан, оны тыныштандыру үшін телефонды пайдалану үлкен қателік. Баладан телефонды қоюды талап еткенде ол ашуланып, озбырлық танытады.

2 қателік – «баланы ерте дамыту». Қазіргі кезде ата-аналар баланы дұрыс сөйлеуге үйретуден бұрын оқуға үйретуге тырысады. Көптеген ата-аналар баламен көбірек сөйлесуге, қоршаған ортамен таныстыруға салғырт қарайды, олар бала қоршаған

ортаны өздігінен таниды деп ойлайды. Бірақ, күнделікті тұрмыста іс-әрекет барысында балаларды дамыту қажет. Мысалы, түскі ас дайындап жатсаңыз, балаңыздан сәбіздің түсін, қанша кесек сәбіз кескенізді, сәбіз бен орамжапырақтың айырмашылығын, көкөністер мен жемістердің түсін, пішінін сұрауыңызға болады. Өзіңіз тұратын үй, ауладағы көрші үй неше қабаттан тұратынын санауды ұсынуға болады. Мектеп жасына дейінгі балаға аяқ киімінің бауын байлау, күртешесінің түймесін салу қиындық келтіреді. Ерте дамыту – бұл қарапайым дағдыларға үйрету. Ата-аналарға баламен сөйлесіп, әңгіме, ертегі айтып бергеннен гөрі, кітап сатып әперіп, өзін отырғызып қою оңай болып келеді. Аналары әрдайым асығып жүреді, сол себепті баланың киімінің түймесін өздері салып, баусыз аяқ киім сатып алуға тырысады. Алайда, баланың табиғи дамуы тежеліп, бірдеңе жасауға деген ұмтылысы жойылады, сондықтан оны күштеп мәжбүрлеуге болмайды, оның әлемді тануына мүмкіндік беру қажет.

3 қателік – балалар әлеуметінен алыстату. Кейбір ата-аналар баласы балабақшада уақытты босқа өткізеді, яғни ештеңемен айналыспайды немесе жиі ауырады деп ойлайды. Осыған байланысты балаларын түрлі үйірмелерге беруді дұрыс деп санайды. Бірақ, баланы балабақшадан алшақтату – бұл келешекте оның ұжымға бейімделе алмауына және құрдастарымен қарым-қатынас жасауда қиыншылықтарға тап болуына әкеп соғуы мүмкін. Мектепке дейінгі ұйымда балалардың қызығушылықтары бірдей, олар бір-бірімен тең дәрежеде жанында ата-аналары болмағандықтан өздері тіл табысуға ұмтылады.

4 қателік – күтпеген жағдайдың орын алуы. Кейде ата-аналар баласының қандай болу керек екенін елестете алмайды. Мұндай қарама-қайшылық орта жастағы ата-аналарда немесе егер олар отбасында жалғыз бала болса немесе отбасының кенжесі болған жағдайда туындайды. Ата-анасына бұл бала басқа балаларынан ерекше болып көрінеді, оған жоғары талаптар қоя бастайды, ал балада мен бәрін дұрыс жасап жатқан жоқпын деген ой қалыптасады. Әкелер жиі ұлдарын басқа

балалармен салыстырады, оларға ұлдары белгілі бір критерийлерге (әлсіз, әлжуаз, сенімсіз және т.б.) сәйкес келмейтіндей болып көрінеді, оларға шағымдарын айтады, ренжітетін балалардың барлығын ұруға кеңес береді, осындай жағдайда бала қарама-қайшылыққа тап болады. Мектеп жасына дейінгі баланы ересектермен диалогқа қатысуға ынталандыру қажет. Егер ата-аналар баласына күмән келтіретін болса, психологке, тәжірибелі педагогке, тәжірибелі анаға жүгінуі керек.

5 қателік – баланы еңбек әрекетінен шектеу. Ата-аналар үйде баланы қауіпсіз жағдайлардан қорғау үшін бір іспен айналысуына рұқсат етпейді, бірақ бала қимыл жасап, қоршаған ортаны тануы қажет. Балаларға шамасы келетін жұмыспен айналысуына мүмкіндік беріп, өзіне деген сенімділігін қалыптастыру, еңбек сүйгіштікке баулу маңызды, нәтижесінде баланың өзіне-өзі баға беруі артады. Ата-аналар баламен қарым-қатынас жасауға көп көңіл бөліп, олармен дүкенге, ойын-сауық орталықтарына бару, саябақта серуендеу, кітап оқу, үйді бірлесіп тазалауды ұйымдастыру қажет [8].

Мектепте оқуға дайындық кезеңі баланың өмірінде әлеуметтік, психологиялық және физиологиялық жағынан күрделі кезең болып табылады. Ең бастысы ата-ана баланың мүмкіндігін алдын ала болжап, қолдау көрсету жолдарын анықтап алуға өздерін дайындау

керек. Жоғарыда психологтер топтап көрсеткен кемшіліктердің орнын толтыру, болдырмау жолдарын іздестіру керек. Бұл ретте отбасында қалыптасқан тәрбие стильдерін, дәстүрлерді, тәртіпке келтіру дағдыларын т.б. баланың қатысуымен қайта қарау қажет. Ата-ана, отбасының әрбір мүшесі баланың сол аталған кемшіліктерін түзетуге бірге қатысады, балаға қолдау көрсетеді және ерексектер нәтижеге аз уақытта қол жете қоймайтындығын естен шығармаулары керек. Тәрбие – ұзақ уақытты қажет ететін күрделі процесс бола отырып, үздіксіздік принципіне сүйенеді.

Қорыта келе, отбасында баланы мектепке дайындауға жауапкершілікпен қарап, нақты іс-шаралар жоспарлау керек, олар:

- баланың гаджеттерге тәуелділігін жою (уақыт белгілеу);

- тіл дамыту жұмыстарымен айналысу (балалар фольклорын пайдалану, ертегі қойылымдарына бару, өз беттерімен кейіпкерлерді қайталау және т.б.);

- баланың әлеуметтенуіне назар аудару (құрдастарымен, отбасы мүшелерімен және т.б. қарым-қатынасқа түсуіне көмектесу: жасқанбау, күш көрсетпеу, өктемдік жасамау, ерінбеу, мүмкіндігінше, өз проблемаларын өздері шешуге дағдыландыру және т.б.);

- баланың тәрбиесінде, әсіресе денсаулығында кездесетін кемшіліктерді маманмен шешу.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Блонский П.П. Педология.-М.:Гуманист. изд. центр ВЛАДОС, 1999. - 288 с.
2. Обухов А.С., Психология детей младшего школьного возраста (учебник и практикум для бакалавров). – М.: Издательство Юрайт, 2014. – 583 с.
3. Семаго Н.Я., Семаго М.М. Теория и практика углубленной психологической диагностики. От раннего до подросткового возраста. Монография. – М.: АРКТИ, 2016. – 560 с.
4. Венгер Л.А., Марцинковская Т.Д., Венгер А.Л., «Готов ли ваш ребенок к школе» – М.: Знание, 1994. – 192 с.
5. Кравцов Г.Г., Кравцова Е.Е. Психология и педагогика обучения дошкольников (учебное пособие). – М.: Мозаика – синтез, 2013. – 264 с.
6. Авторлар ұжымы «Отбасында баланы мектепке дайындау». – Алматы, «Шартарап» баспасы, 2000.
7. Қазақстан Республикасының Конституциясы.
8. Филоненко Е.Н. «Большая книга родителей будущих первоклассников», ООО «Издательство АСТ», 2018

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛелЕРІ

М.С. Сапиева

п.ғ.к., Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының үздіксіз кәсіптік білім берудегі кәсіптік білім беру мазмұнын трансформациялау зертханасының жетекші ғылыми қызметкері

А.С. Темирбаева

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің магистранты

Аңдатпа. Бұл мақалада еліміздегі педагог-психологтардың заманауи, әлемдік тенденцияларды ескеретін, нарық пен жұмыс беруші талабына сай келетін, бәсекеге қабілеттілігін жоғарылатын қажетті нақты кәсіби құзыреттіліктер тізімінің педагогикалық ғылымдар бағытында нақтыланбағандығы салдарынан ЖОО-нда даярланып жатқан болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда қиындықтар туындататындығы жайлы өзекті мәселесі қарастырылады. Білім беру бағдарламаларының Реестрі негізінде педагог-психологтарды даярлаудың ағымдағы жағдайдына талдау жасалып, ЖОО профессорлық-оқытушылық құрамына жүргізілген сауалнама нәтижелері арқылы бұл мәселенің орын алатындығына көз жеткізіледі.

Аннотация. В данной статье рассматривается актуальная проблема, заключающаяся в том, что перечень необходимых конкретных профессиональных компетенций педагогов-психологов страны, учитывающих современные мировые тенденции, отвечающих требованиям рынка и работодателя, повышающих их конкурентоспособность, не конкретизируется в направлении педагогических наук, что создает трудности в формировании профессиональных компетенций будущих педагогов-психологов, готовящихся в вузах.

Abstract. This article raises the problem of forming professional competencies of future educational psychologists. The list of specific professional competencies for educational psychologists is not specified. This does not allow to take into account modern, global trends, meet the requirements of the market and employer, increase their competitiveness. Analysis of the current state of training of educational psychologists was carried out, and the results of a survey conducted for the University teaching staff are provided.

Кілт сөздер: кәсіби құзыреттілік, кәсіби стандарт, білім бағдарламасы, нормативті-құқықтық актілер.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессиональный стандарт, образовательная программа, нормативно-правовые акты.

Key words: professional competence, educational psychologist, professional standard, educational program, regulatory legal acts.

Кіріспе. Экономикалық өсудің және қоғамның әлеуметтік өмірін тұрақтандырудың маңызды факторы ретінде жоғары білім беру жүйесіне еңбек нарығы тарапынан дидактикалық кадрларға қойылатын талаптардың өсуімен қазіргі әлемнің серпінді әлеуметтік-экономикалық және мәдени даму

үрдістері, педагогикалық ғылым мен білім беру практикасын дамыту «кәсіби құзыреттілік» тұжырымдамаларын ғылымдар тоғысындағы мамандықтар үшін нақтылануының қажеттілігі мен маңыздылығын негіздейді.

Қазіргі заманғы педагогтің құзыреттілігіне қойылатын талаптар оның бәсекеге қабілет-

тілігін арттыру және OECD (Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы) елдерінің үздік практикаларына жақындату үшін білім және ғылым жүйесін дамытуға бағытталған.

Шетелдік және ұлттық жоғары білім беру тәжірибесі жас мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру процесіне қатысты мәселелерге қызығушылықтың артқандығы көрініс табады.

Қазіргі кезде шетелдік және отандық ғылыми әдебиеттерде «кәсіби құзыреттілік» ұғымына белгілі бір қабылданған түсінік берілмеген. Мысалы, американдық ғалымдар құзыреттілікті жеке тұлғаның жалпы сипаттамасы ретінде қарастырады. Атап айтсақ, Американдық зерттеуші Р. Майерс: «Құзыреттілік белгілі бір қызмет критерийлеріне сәйкестікті ғана емес, сонымен қатар өндірісте мінез-құлық міндеттерін орындауды да білдіреді» [1], - дейді.

Кәсіби құзыреттілік, сондай-ақ, шындықты өзекті орындауға қабілеттілік, тапсырманы барабар орындау жағдайы, тереңдетілген білім (G.K. Britell, R.M. Jueger, W.E. Blank) ретінде қарастырылады [2].

Дж. Равен құзыреттілікті белгілі бір пәндік салада белгілі бір әрекетті тиімді орындау үшін қажет және белгілі бір типтегі жоғары мамандандырылған білімді, пәндік дағдыларды, ойлау тәсілдерін, сондай-ақ олардың әрекеттері үшін жауапкершілікті түсінуді қамтитын нақты қабілет ретінде анықтайды [3].

Кейбір ресейлік авторлардың еңбектерінде кәсіби құзыреттілік өзіне тән және өте күрделі құрылымы бар интегративті жеке ресурс ретінде; басқаларында – маманның түсінігін, білімін, дағдыларын ол орындайтын міндеттер мен шешілетін мәселелердің күрделілігінің нақты деңгейіне сәйкестік өлшемі ретінде; сонымен қатар – мұғалімнің педагогикалық қызметті жүзеге асыруға теориялық және практикалық дайындығының бірлігі ретінде (В.Байденко, А. Андреев, Д.А. Иванов, К.Г. Митрофанов, Н.В. Кузьмина және т.б.) қарастырылады.

В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов кәсіби құзыреттілік қажетті компонент, басты сипаттама және педагог кәсібилігінің көрсет-

кіші болып табылатындығымен келіседі [4].

Кәсіби құзыреттілік дағдыларын қалыптастыру мәселелерін отандық ғалымдар арасында К.С. Ахметкаримова, С.Ж. Правлиев, К.К. Жампеисова, Х.Т. Шерьязданова және т.б. қарастырған болатын.

Б.Т. Кенжебеков жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін зерттеу барысында құзыреттілік түсінігінің мәнін тұлғаның теориялық және тәжірибелік білімін белгілі бір міндеттерді шешу үшін қолдануға даярлығы және қабілеттілігі деп ашады: «кәсіби құзыреттілік – бұл кіріктірілген іргелі білімдер, адамның қабілеттері мен жинақталған біліктіліктерінің, оның кәсіби маңызды сапаларының, технологияны жоғары деңгейде меңгеруінің, мәдениеті мен шеберлігінің, ұйымдастырудағы шығармашылық әрекетінің, өзін-өзі дамытуға дайындығының бірігуі» [5].

А.К. Мынбаева, Ш.Т. Таубаева, З.М. Садвокасова құзыретті мақсат ретінде, ал құзыреттілікті нәтиже ретінде сипаттайды [6,7].

Арнайы әдебиеттерде студенттердің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру танымдық, жеке-белсенділік, моральдық-этикалық және мотивациялық компоненттерді, азаматтық жетілуді, жалпы мәдениет деңгейін, кәсіби қарым-қатынас қабілетін, үздіксіз білім алу қажеттілігін қамтитын күрделі интегралды процесс ретінде қарастырылады.

Тұжырымдай келе, кәсіби құзыреттілік – бұл кәсіби міндеттер мен мақсаттардың жүзеге асырылуы мен нәтижеге қол жеткізілуі үшін тұлғаның жоғары сапалы іс-әрекеттер кешені ретінде түсініледі.

Білім берудегі жаңа трендтер, білім парадигмасынан құзыреттілікке көшу білім беру қызметін ұйымдастыру мен оның мазмұны тұрғысынан өзгерістерді талап етеді.

Қазіргі заманғы педагог біліктілігін анықтауда құзыреттілік тәсілге жүгіну, нарықтық экономика жағдайында өмір сүру және қызмет ету үшін тұлғаларды даярлау сапасын арттыру, болашақ педагогтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру құзыреттілік парадигмасының негізгі талаптары болып табылады.

Көптеген елдерде педагогикалық білім беру ұйымы педагогтардың мәртебесі туралы Халықаралық еңбек ұйымының (ХЕҰ) және ЮНЕСКО-ның (Біріккен Ұлттар Ұйымының білім, ғылым және мәдениет мәселелері жөніндегі мамандандырылған мекемесі) ұсынымдарына негізделеді.

Педагогикалық білім беру мен қолданыстағы тәжірибені талдау туралы ғылыми идеялардың арақатынасы негізінде халықаралық ұйымдар өз ұсыныстарын халықаралық зерттеулер арқылы толықтырады (TEDS - болашақ математика мұғалімдерін даярлау сапасын бағалау жөніндегі халықаралық зерттеу және TALIS – оқыту және оқыту жүйелерін халықаралық зерттеу).

Педагогикалық білім беру саласындағы мемлекеттік саясатты қалыптастыру кезінде осы халықаралық ұсынымдарды білім беру сапасы бойынша көшбасшы болуға ұмтылатын елдер басшылыққа алады. Соңғы жылдары білім беру сапасының жоғары көрсеткіштері бар елдерде педагогикалық білім беруді жүзеге асыруды ұйымдастыруда тұрақты тенденциялар қалыптасты.

Көптеген авторлардың еңбектерін талдай отырып, әлемдегі педагогикалық білім беруді ұйымдастыру мен жүзеге асырудағы маңызды тенденцияның бірі қазіргі заман педагогінің біліктілігін анықтауда құзыреттілік тәсіліне жүгіну болып табылады. Осыған байланысты бірқатар елдерде қабылданған педагог біліктілік шеңберіне сәйкес мынадай құзыреттерге ие болуы тиіс: салалық (білім беру мекемесіндегі тәжірибесі), зерттеу, оқу, үздіксіз білім алу, әлеуметтік-мәдени, эмоционалды, коммуникациялық, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және экологиялық салалардағы құзыреттер [8].

Қазақстан Республикасының заңнамасында кәсіби қызметтің нақты саласында біліктілік деңгейіне және құзыреттілікке, еңбек мазмұнына, сапасына және жағдайларына қойылатын талаптарды айқындайтын құжат кәсіби стандарт болып табылады.

«Педагог» кәсіби стандартында («Атамекен» Қазақстан Республикасы Ұлттық кәсіпкерлер палатасының Басқарма төрағасының 2017

жылғы 8 маусымдағы №133 бұйрығы) бес еңбек қызметі белгіленген: 1) оқыту; 2) тәрбиелеу; 3) әдістемелік; 4) зерттеушілік; 5) әлеуметтік-коммуникативтік.

Педагог-психолог жұмысының өзіне тән негізгі қызмет бағыттары белгіленген: психологиялық ағартушылық, психологиялық алдын алу, психологиялық және психопедагогикалық диагностика, дамыту және психотүзету жұмыстары, психологиялық консультация болып табылады.

Бұндай ерекше еңбек қызметі түрлерінің болу себебі педагог-психолог мамандығының екі ірі ғылымдардың, яғни педагогикалық ғылымдар мен әлеуметтік-психологиялық ғылымдар тоғысында жатқан білім беру саласы болғандығынан. Педагогикалық білім беру саласында педагог-психолог мамандығының алар орны бөлек.

Педагог-психологтарды даярлауды реттейтін ҚР нормативтік-құқықтық актілерге талдау жасай отырып, әлеуметтік жұмысты ұйымдастыру және жүргізу саласына бағытталған психолог мамандар үшін «Психологиялық және әлеуметтік жұмыс» кәсіптік стандарты (ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2019 жылғы 30 мамырдағы №292 бұйрығы) қарастырылды. Бұл құжатта педагогикалық ғылымдар бағытындағы педагог-психолог маманының кәсіби құзыреттіліктері тізімі толық берілмегендігі анықталған.

ҚР заңнамасында кәсіби стандарттарды қолдану мақсаты ұйымдарда кәсіптік білім берудің білім беру бағдармаларын қалыптастыру екендігі айқындалған.

Өз кезегінде білім беру бағдарламасы (бұдан әрі – ББ) - бұл оқытудың мақсатын, нәтижелері мен мазмұнын, білім беру процесін ұйымдастыруды, оларды іске асыру тәсілдері мен әдістерін, оқыту нәтижелерін бағалау өлшемшарттарын қамтитын білім берудің негізгі сипаттамаларының бірыңғай кешені болып табылады.

Еліміздің барлық жоғары оқу орындарындағы педагог-психологтарды дайындау бойынша ағымдағы жағдайды талдау мақсатында ҚР Білім министрлігінде енгізілген «Жоғары білімді басқарудың бірыңғай жүйесінің» (ЖБББЖ) ББ

Реестрі (бұдан әрі-Реестр) деректері негізге алынды.

Реестр деректері бойынша білім беру бағдарламаларының мазмұны қарастырылмай Қазақстандағы педагог-психологты даярлаудың ағымдағы жай-күйі талданды. ЖОО ББ ағымдағы мәртебесін зерделеу нәтижесінде мынадай мәселелердің бар екендігі анықталды:

- «Педагогика және психология» бағыты бойынша 47 ББ-нан тек 17 (42,5%) ББ 2021 жылдың басынан бері жаңартылған;

- «Педагогика және психология» бағыты бойынша инновациялық ББ жоқ.

Бұл мәселелердің бар болуы білім беру ұйымдары мен ЖОО профессорлық-оқытушылық құрамының еңбек нарығында педагог-психолог кәсібінің тартымдылығы мен беделін ілгерілетуге мүдделілігінің және жұмыс берушілердің талаптарына ықпал ете отырып, болашақ педагог-психологтардың қазіргі заманғы, маңызды кәсіби құзыреттерін қалыптастыруға мүдделілігінің жоқтығын көрсетеді.

Өз кезегінде, бұл мәселенің болуы кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру сапасына және одан әрі түлектерді жұмысқа орналастыруға, сондай-ақ педагог-психолог мамандығындағы кадрлардың тұрақтамауына тікелей әсер ету мүмкіндігін жоғарылатады.

Аталмыш мәселенің ЖОО-дағы педагогтермен бағалануын, сондай-ақ, болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру сапасы туралы ақпарат алу мақсатында профессорлық-оқытушылық құрамына сауалнама өткізілді.

Зерттеуге республикалық маңызы бар қаланың ЖОО және аймақтық ЖОО-ның профессорлық-оқытушылық құрамы қатысты.

1. Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық

университеті;

2. А. Байтұрсынов атындағы Қостанай аймақтық университеті.

Сауалнама жүргізу барысында алынған мәліметтерді өңдеу нәтижесінде ЖОО-да оқытудың тиімділігін арттыру қажеттілігі айқын екендігін, сондай-ақ білім беру бағдарламаларын жыл сайын жаңарту арқылы болашақ мамандарды даярлау сапасының жоғарылауына әсер ететін бірден бір шарт екендігін профессорлық-оқытушылық құрамы тарапынан атап көрсетілді. Осы мәселелерді шешу жолының бір нұсқасы ретінде профессор-оқытушылар құрамы білім берудегі тәжірибеге бағдарлануды белгіледі, бұл өз кезегінде болашақ педагог-психологтардың кәсіби қызметіндегі саналы түсіну мен тиімділік көрсеткіштерін арттыру мүмкіндігін жоғарылататындығын айқындады.

Қорытынды. Ғылымдар тоғысында өз орнын тапқан педагог-психолог мамандығы үшін ҚР заңнамасында бекітілген кәсіби стандарттарда педагогикалық ғылымдар бағытындағы педагог-психолог маманның кәсіби құзыреттіліктер тізімі толық берілмегендігі болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда қиындықтар туындататындығы айқын. Ағымдағы жағдайға талдау мен зерттеу жүргізу арқылы ЖОО-нда мәселенің бар екендігіне көз жеткізілді.

Бірыңғай білім беру кеңістігінде педагог-психолог мамандығының өкілдері жоғары дәрежелі кәсіби құзыреттілікке ие болу мақсатында ЖОО-да қолданыстағы білім бағдарламаларының арнайы заңнамаларды қолдана отырып әзірленуі, талапқа сай жаңартылып отыруы білім сапасының жоғарылануына әкелетін бірден бір жол деп түсінеміз.

Әдебиеттер:

1. Шалашова М.М. Комплексная оценка компетентности будущих педагогов / М.М. Шалашова // Педагогика. – 2008. - №7. – С. 54-59.

2. Дружилов С.А. Профессиональная компетентность и профессионализм педагога: психологический подход / С.А. Дружилов // Сибирь. Философия. Образование. – 2005. - № 8. – С. 26 - 44.

3. Панфилова О.И. Понятие «профессиональная компетентность» и различные подходы к изучению феномена данного понятия / О. И. Панфилова. – Текст: непосредственный // Инновационные педагогические технологии: материалы V Междунар. науч. конф. (г. Казань, октябрь

2016 г.). – Казань: Бук, 2016. – С. 3-6.

4. Слостенин В. А. *Общая педагогика: учебное пособие для вузов: в 2 ч. Ч. 1/ В.А. Слостенин, И.Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов.* - М.: Владос, 2003. - 288 с.

5. Кенжебеков Б.Т. *Университет студенттерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың теориясы мен практикасы.* - Астана: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық ун-ті, 2001. – 275 б.

6. Таубаева Ш.Т. *Компетентностный подход в структуре методологического знания педагогики.* – Алматы: Қазақ университеті, 2009.-90 с.

7. Мынбаева А.К., Садвакасова З.М., Темирболат А.Б. *Инновационные стратегии и технологии воспитания студентов, инновации обучения: учеб.метод.пос.* – Алматы: Қазақ университеті, 2014. – 92 с.

8. Тагунова И.А., Долгая О.И. *Тенденции в организации педагогического образования в странах - лидерах по качеству образования // Отечественная и зарубежная педагогика. 2021. № 5 – С. 78 -91*

9. «Педагогтің кәсіби стандарты», «Атамекен» Қазақстан Республикасы Ұлттық кәсіпкерлер палатасының Басқарма төрағасының 2017 жылғы 8 маусымдағы № 133 бұйрығы.

10. «Психологиялық және әлеуметтік жұмыс» кәсіптік стандарты. ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2019 жылғы 30 мамырдағы № 292 бұйрығы.

ЖОО СТУДЕНТТЕРІНІҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

К.К. Кульманова

7M01103 Білім беру бағдарламасының магистранты
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Нұр-Сұлтан, Қазақстан
balabiken@mail.ru

Б.К. Сақтағанов

педагогика-психология PhD доктор
Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
kassiyet.kulman@gmail.ru

Аңдатпа. Мақала болашақ педагог-психологтардың еңбек және жұмыспен қамту нарығында кәсіби білім деңгейін көтеру мен жұмысқа орналастыруда функционалдық сауаттылықты дамытудың тиімділігі мәселесіне арналған. Бұл мәселе қазіргі педагогикадағы ең маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Бұл мақалада студенттердің функционалдық сауаттылығын дамыту тұжырымдамасын енгізу білім сапасын арттыруға ықпал етіп, кәсіптік білім беру бағдарламаларын меңгерген жас мамандарға жұмысқа орналасуында тиімді болатыны туралы қарастырылған. Студенттің функционалдық сауаттылығы – жалпы және кәсіби құзыреттіліктерді игеру барысында қол жеткізілген білім деңгейі, оның ішінде білім, білік, дағдылары мен қабілеттерінде көрінетін жеке қасиеттер жиынтығы. Студенттердің функционалдық сауаттылығын дамытудың оң практикасының мониторингі педагогикалық мамандықтар бойынша жалпы орта білімді нақтылау үшін негіз бола алады.

Студенттердің функционалдық сауаттылығын дамыту тұжырымдамасын енгізу білім сапасын арттыруға ықпал етіп, кәсіптік білім беру бағдарламаларын меңгерген жас мамандарға жұмысқа орналасуында тиімділігін көрсетеді.

Аннотация. Статья посвящена проблеме эффективности развития функциональной грамотности будущих педагогов-психологов при трудоустройстве и повышении уровня профессиональных знаний на рынке труда и занятости. Этот вопрос является одним из важнейших в современной педагогике. В данной статье рассматривается вопрос эффективности внедрения концепции развития функциональной грамотности студентов при трудоустройстве молодых специалистов, освоивших профессиональные образовательные программы, способствующие повышению качества образования. Внедрение концепции развития функциональной грамотности студентов способствует повышению качества образования и показывает эффективность в трудоустройстве молодых специалистов, освоивших профессиональные образовательные программы.

Abstract: This article discusses the effectiveness of introducing the concept of the learner's functional literacy development in the employment of young professionals who have mastered professional educational programs that contribute to improving the quality of education. Learner's functional literacy is the level of knowledge achieved in the process of mastering general and professional competencies, including a set of personal qualities manifested in knowledge, skills, skills and abilities. Monitoring of best practices in the development of functional literacy can serve as a basis for clarifying general secondary education in pedagogical specialties.

Кілт сөздер: сауаттылық, функционалдық сауаттылық, студенттердің функционалдық сауаттылығы, функционалдық сауаттылық көрсеткіштері, функционалдық сауаттылықты

ұйымдастыру.

Ключевые слова: грамотность, функциональная грамотность, функциональная грамотность студентов, показатели функциональной грамотности, организация функциональной грамотности.

Key words: literacy, functional literacy, indicators of functional literacy, organization of functional literacy.

КІРІСПЕ. Қазіргі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзыреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалды сауаттылықты» дамытудың мәселесін негізге алудың өзектілігін арттырып отыр [1].

Студенттердің функционалды сауаттылығын дамытудың мақсаты – еңбек және жұмыспен қамту нарығында студенттердің кәсіби білім деңгейін көтеру мен жұмысқа орналастыру тиімділігін арттыру болып табылады.

Студенттің функционалды сауаттылығы – жалпы және кәсіби құзыреттіліктерді игеру барысында қол жеткізілген білім деңгейі, оның ішінде білім, білік, дағдылары мен қабілеттерінде көрінетін жеке қасиеттер жиынтығы. Сонымен қатар еңбек нарығына бейімделу, білім беруді жалғастыру, өздігінен білім алу, жұмысқа орналасу мәселелерінде саналы шешімдер қабылдай білу мен кәсіби және кәсіби емес міндеттерді табысты шешу деп қарастыруға болады [2, 122-130 б.].

Білім алушылардың функционалды сауаттылығын ұйымдастыру мынадай қағидаттарды іске асыру кезінде жүзеге асырылады:

- кезеңділік және үздіксіздік;
- жеке, метапәндік, пәндік, жалпы және кәсіптік құзыреттерді қалыптастыру контексіндегі жалпы және кәсіптік білім берудің сабақтастығы;
- әр студенттің психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, диагностикалық негізде функционалды моторлықты қалыптастыруға жеке көзқарас;
- білім беруді есепке алуды көздейтін оқытуды дербестендіру;
- мамандық/мамандықты меңгеру процесінде білім алушылардың қалауы мен

жеке уәждемесі;

- білім беру процесінің барлық компоненттің практикаға бағыттылығы;

- басқару мониторингі, нәтижелерді талдау және жүйелеу, кәсіптік білім беру ұйымы студенттерінің функционалды сауаттылығын дамыту;

- педагогикалық ұжымды студенттердің функционалды сауаттылығын дамытуға мақсатты түрде дайындау [3, 5-8 б.].

Студенттердің функционалды сауаттылығын келесі көрсеткіштермен сипаттауға болады:

- жалпы сауаттылық – сауатты оқу мен берілген мәтінді мазмұндай алу мүмкіндігі; сұрақтарға оңай жауап беру, өмірбаян құру, презентация, мәлімдеме жазу; қарапайым әрекеттерді орындай білу және т.б.

- математикалық сауаттылық – аналитикалық, логикалық ойлау, кеңістіктік қиял, дағдылар әр түрлі формада ұсынылған сандық ақпаратты оқып, түсіну (кестелер, диаграммалар, нақты диаграммалар периметрін және стандартты емес өлшеу (ұзындық, масса, уақыт, жылдамдық) бірліктерімен әрекеттерді орындау; әртүрлі нақты құбылыстар мен процестерді сипаттау үшін статистикалық көрсеткіштерді, масштабты пайдалана білу қабілеті.

- ақпараттық сауаттылық – ақпаратты табу, талдау және кітаптардан, анықтамалықтардан, энциклопедиялардан және т.б. баспа және электрондық көздерден қажетті ақпаратты іріктеуге; БАҚ-тан (газеттер, журналдар, радио теледидар) және интернет-сайттардан ақпаратты талдауға және пайдалануға; алфавиттік және жүйелік ақпаратты пайдалануға; кітапхана каталогтарымен, электрондық кітапханамен жұмыс істей білу, ақпаратты талдай білу және оқу-практикалық қызметтің қойылған мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес іріктелген материалдарды жіктей білу қабілеті;

- компьютерлік сауаттылық – практикалық

жұмыстарда компьютерді қолдану біліктілігі.

- стандартты емес жағдайларда әрекет ету сауаттылығы – өзіне, зардап шегушіге алғашқы медициналық көмек көрсете білу, шұғыл медициналық көмек шақыруға дайындық, мамандандырылған қызметтермен байланысуға; төтенше жағдайлардағы іс-қимылдардың сауаттылығы;

- тұрмыстық мәселелерді шешудегі сауаттылық – таңдау мүмкіндігі өзіне, отбасына қажетті өнімдер, тауарлар мен қызметтер, жоспарлау отбасының бюджетінен және өзінің жеке бюджетінен шығатын ақшалай шығыстар; әртүрлі техникалық тұрмыстық құрылғыларды пайдалана білу, нұсқаулықтарды қолдана отырып; даулы тұрмыстық мәселелерде дұрыс шешім қабылдай және бағдарлай білу; өз денсаулығы және өз отбасы мүшелерінің денсаулығы туралы қамқорлық жасай білу;

- қаржылық сауаттылық – өз және отбасылық қаражаттарды саналы түрде басқара білу;

- экологиялық сауаттылық – қоршаған ортаны, туған өлкенің табиғатын қорғауда; этиканы сақтау отбасындағы мінез-құлық, аға ұрпақты құрметтеу және кішілерге қамқорлық, отбасы мүшелеріне және басқаларға мейірімділік пен сезімталдық әлеуметтік орта мен кәсіби қызметтің экологиялық мәселелерін дұрыс бағалай білу;

- технологиялық сауаттылық – негізгі заманауи практикалық, өндірістік және әлеуметтік салаларда пайдаланылатын ақпараттық-коммуникациялық және цифрлық технологияларды меңгеру;

- басқарушылық сауаттылық – өз мүмкіндіктерін қызметті жоспарлау мен ұйымдастырудың нақты перспективасымен байланыстыра білу; проблеманы (міндетті) шешудің таңдалған тәсілін баламалылармен салыстыра білу; көшбасшылық қасиеттердің көрінісі; аналитикалық және креативті ойлауға ие болу, инновациялық қызметке ұмтылу; іс-әрекет стратегиясын анықтай білу және нәтижелерді болжау; шығармашылық бастаманы қалыптастыру мүмкіндігі, оны енгізуді ұйымдастыру;

- құқықтық және қоғамдық-саяси сауаттылық – өз құқықтары мен мүдделерін

қорғай білу, қоғамдық қызмет, әлеуметтік-еңбек саласы, отбасылық қатынастар мен міндеттер салаларында білімді меңгеру; қылмыстық, әкімшілік және басқа да және тәртіптік бұзушылықтарға қарсы тұру, қоғамға қарсы құбылыстарға, идеологиялық, құқыққа қарсы және діни сипаттағы деструктивті әсерлерге қарсы тұру; әртүрлі кандидаттар мен партиялардың сайлау алдындағы бағдарламалары кезіндегі іс-қимылдардың сауаттылығы; жастар қозғалыстарына (ұйымдарға) қатысу арқылы белсенді өмірлік ұстанымның тасымалдаушысы [4, 79 б.].

Сонымен қатар, «функционалды сауаттылық» феномені ішкі тұтастыққа ие екенін және оның жеке аспектілерін тек шартты түрде ажыратуға болатындығын ескеру қажет. Осыған байланысты жоғарыда көрсетілген көрсеткіштер бір-бірімен тығыз байланысты ғана емес, өзара бір-біріне ауысады. Мысалы, қаржылық сауаттылық математикалық сауаттылықпен біріктіріледі. «Басқару сауаттылығы» құралдары «жалпы», «ақпараттық», «коммуникативтік», «құқықтық» сауаттылыққа және т.б. сүйенеді. Функционалдық сауаттылық білім алушылардың оқу ісінің әртүрлі деңгейлеріндегі білім жетістіктерімен тікелей байланысты. Олардың әртүрлі өмірлік жағдайларда кездесетін стандартты емес практикаға бағдарланған міндеттерді шешу қабілеттерін анықтап қана қоймай, өскелең ұрпақтың әлеуеті есебінен елдің бәсекеге қабілеттілігін болжауға мүмкіндік береді.

Кәсіптік білім беру студенттерінің функционалды сауаттылығын дамыту – бұл көп аспектілі проблема, оны шешуге «кешенді білім беру» бағдарламасын қабылдау ықпал ете алады. Студенттердің функционалды сауаттылығын дамыту бағдарламаларын іске асыру білім беру саласындағы аймақтық және жергілікті басқару органдарының, жалпы және кәсіптік білім беру мекемелерінің күш-жігерін біріктіруді қажет етеді:

- студенттердің функционалды сауаттылығын дамытуда қаржылық, нормативтік-құқықтық және ақпараттық сүйемелдеу;

- оқу құралдарын, оқу-практикалық тапсырмаларды және диагностикалық материалдар

ды қамтитын студенттердің функционалдық сауаттылығын дамыту бойынша оқу материалдарын әзірлеу;

- даярлау, қайта даярлау және біліктілігін арттыру жүйесін ұйымдастыру;

- білім беру мекемелерінде студенттердің функционалдық сауаттылығын дамыту және оның нәтижелерін мониторингілеу бойынша эксперименттік жұмыстарды ұйымдастыру;

- студенттердің функционалдық сауаттылығын қалыптастырудағы оң тәжірибелерді енгізу және тарату [5, 196 б.].

ҚОРЫТЫНДЫ. Студенттердің функционалдық сауаттылығын дамытудың оң практикасының мониторингі педагогикалық мамандықтар бойынша жалпы орта білімді нақтылау үшін негіз бола алады.

Студенттердің функционалдық сауаттылығын дамыту тұжырымдамасын енгізу білім сапасын арттыруға ықпал етіп, кәсіптік білім беру бағдарламаларын меңгерген жас мамандарға жұмысқа орналасуында тиімділігін көрсетеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы (Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 07 желтоқсандағы № 1118 Жарлығымен бекітілген), - Астана, 2010.

2. Бершадская М. Б. Функциональная грамотность школьников и проблемы высшей школы // Отечественные записки. – 2012. – № 4 (49). – С. 122–130.

3. Леонтьев А.А. От психологии чтения к психологии обучения чтению: материалы 5-й Междунар. науч.-практ. конф. (Москва, 26–28 марта 2001 г.) / под ред. И. В. Усачевой: в 2 ч. – Ч. 1. – М., 2002. – С. 5–8.

4. Насколько компетентны сегодня взрослые россияне // Результаты «Программы международных компетенций взрослых в Российской Федерации (PIAAC)» / О. А. Подольский, Д. С. Попов, Е. Д. Рылько. – М.: НИУ ВШЭ, 2015. – 79 с..

5. Фролова П. И. Формирование функциональной грамотности как основа развития учебно-познавательной компетентности студентов технического вуза в процессе изучения гуманитарных дисциплин: монография. – Омск: СиБАДИ, 2012. – 196 с.

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУЫН ДАМУДАҒЫ ЕРЕКШЕЛІГІ

А.А. Рымбек

7M01103 Білім беру бағдарламасының магистранты
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
aizat_abzalovna@mail.ru

Б.К. Сақтағанов

педагогика-психология PhD доктор
Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
e-mail: balabiken@mail.ru,

Аңдатпа. Мақалада жасөспірімнің өзін-өзі бағалауының өзгеруіне әсер ететін маңызды факторлар мен себептер: физиология, мектеп, отбасы және әлеуметтік жүйе қарастырылады. Сондай-ақ өзін-өзі оң қабылдаудың артықшылықтары мен өзін-өзі теріс қабылдау қаупі туралы айтылады. Гендерлік ерекшеліктерді ескере отырып, баланың ересек өмірге және әлеуметтік интеграцияға дайындалуға арналған жаңа әлеуметтік және жеке дағдыларды меңгеруі сияқты жасөспірімдік кезеңнің негізгі міндеті белгіленеді. Жасөспірімдердің құрдастарымен қарым-қатынас сапасының олардың өзін-өзі бағалауына әсері жайында зерттеулердің нәтижесі беріледі.

Аннотация. В статье рассматриваются важные факторы и причины, влияющие на изменение самооценки подростков: физиология, школа, семья и социальная система. Также обсуждаются преимущества позитивного самовосприятия и риски негативного самовосприятия. С учетом гендерных различий ставится главная задача подросткового возраста - приобретение ребенком новых социальных и личностных навыков для подготовки к взрослой жизни и социальной интеграции. Изучено влияние качества взаимодействия подростков со сверстниками на их самооценку, поскольку его уровень напрямую связан с восприятием и одобрением подростка другими детьми.

Abstract. The article examines important factors and reasons influencing the change in self-esteem of adolescents: physiology, school, family and social system. It discusses the benefits of positive self-perception and the risks of negative self-perception. Gender differences are considered in adolescents' acquiring new social and personal skills in order to prepare for adult life and social integration. The influence of the quality of interaction between adolescents and peers on their self-esteem was studied, since its level is directly related to the adolescent's perception and approval by other children.

Кілт сөздер: өзін-өзі бағалау, жасөспірімдік шақ, өзін-өзі қабылдау, әлеуметтік жүйе, әлеуметтік интеграция, әлеуметтік дағдылар, физиологиялық сипаттамалар.

Ключевые слова: самооценка, подростковый возраст, самовосприятие, социальная система, социальная интеграция, социальные навыки, физиологические характеристики.

Key words: self-esteem, adolescence, self-perception, social system, social integration, social skills, physiological characteristics.

КІРІСПЕ. Жасөспірімдік шақ – кез келген адамның өміріндегі ең маңызды кезеңдердің бірі. Дәл осы кезеңде оның өзін-өзі бағалауы ата-аналармен және құрдастарымен қарым-қатынасы белсенді түрде қалыптасады. Жасөспірімдік кезеңде тұлға қайта құрылады және балалық шақтан ересек шаққа қадам басады. Сәйкестік – өзін-өзі және басқалар

арасындағы үздіксіз және динамикалық өзара әрекеттесу процесінде дамиды, бұл топқа жататындығын сезінуге, сонымен қатар өзіне және топқа жағымды өзін-өзі бағалауды қалыптастыруға ұмтылуымен байланысты [1].

Жасөспірімдік шақ – жеке тұлғаның өзін-өзі бағалау деңгейіндегі өзгерістерге толы өмірдегі маңызды кезең. Бұл өсу мен даму кезеңі бейімделуді және өзін-өзі анықтауда өзін-өзі бағалау сезімін төмендететін өзгерістерді қажет ететін ерекше өтпелі кезең деп айтуға болады. Сондай-ақ, жыныстық жетілудің дамуы, әлеуметтік рөлдерді қайта анықтау, когнитивті даму, мектеп арасындағы ауысулар және жыныстық қатынастың пайда болуы жасөспірімдерде өзін-өзі бағалау сезімін қалыптастыру үшін өте маңызды [2].

Осы кезеңдегі жасөспірімдердің өзін-өзі бағалау сезіміндегі өзгерістерге қарамастан, жаһандық тұрғыдан алғанда, жеке тұлғаның имиджі жасөспірімдік кезеңде жоғарылайды, өзін-өзі бағалаудың негізгі дамуы жетінші (13 жас) мен он бірінші сынып аралығында болады. сынып (17 жас).

Көптеген жасөспірімдер үшін өзін-өзі бағалау мектептегі және олардың отбасындағы тәжірибесінен туындайтын өзін-өзі бағалау және жеке қанағаттану сезімінен қалыптасады. Бұл жасөспірімдердегі жоғары өзін-өзі бағалау өзінің маңызды салалардағы жетістіктерін сезінген кезде өзін-өзі қабылдаумен, сәйкестік пен бейімделу сезімімен байланысты. Жасөспірімдік шақ – эмоционалды сезімтал кезең, олар бастан кешіретін көптеген өзгерістерге (физиологиялық, мектептік, отбасылық және әлеуметтік жүйелерге) негізделген. Жасөспірімдік кезеңде қажетсіз және қауіпті азғырулардан қорғалған болса, позитивті және күшті өзін-өзі қабылдау оларға осы кезеңде қалыпасып, оң дамып келе жатқан тәжірибе ретінде көмектеседі. Екінші жағынан, өзін-өзі теріс қабылдау және өзін-өзі төмен бағалау олардың алдында тұрған қиындықтарды жеңу қабілетін нашарлатуы мүмкін. Өзін-өзі бағалау болжаушы және нәтиже ретінде қабылданады. Өзін-өзі төмен бағалау адамды эмоционалдық және мінез-құлық бұзылыстарына апарып соғады, сонымен

қатар өзін-өзі төмен бағалау тәуекелділік мінез-құлықпен, төмен жетістіктермен және әлеуметтік шеттетілумен байланысты болады.

Осы кезеңдегі басты міндеттердің бірі – жасөспірімді ересек адам рөліне дайындауға арналған жаңа әлеуметтік қабілеттер мен жеке дағдыларды меңгерту [3]. Көптеген жасөспірімдер үшін әлеуметтік кірігу және құрдастар тобына қатыстылық сезімі әлемдегі негізгі қажеттілік, сондықтан достарымен қарым-қатынас жасөспірімдерді психологиялық өсу мен әлеуметтік жетілуге итермелейтін маңызды қиылысулар болып табылады. Осы кезеңдегі мектептер арасындағы бастауыштан орта мектепке ауысу аясында жасөспірімдер құрдастар тобының әлеуметтік желісін кеңейтіп, жаңа тұлғааралық қиындықтарды жеңеді. Жасөспірімдердің достары бір-бірімен ең жақын ойлары мен сезімдерін бөліседі, нәтижесінде олар басқалардың қажеттіліктері мен қалауларына сезімтал болады. Бұл процесс арқылы олар басқаны және «өзін» терең түсінуге ие болады. Құрбыларының әлеуметтік қабылдауы жасөспірімдер үшін маңызды салалардың бірі. Сондықтан басқалардың қабылдауы және мақұлдау түріндегі әлеуметтік қолдау өзін-өзі бағалауға күшті әсер етеді.

Жасөспірімдердің өз құрбыларымен қарым-қатынасының сапасын зерттей отырып, зерттеушілер құрдастарымен қарым-қатынасы оңды және теріс емес жасөспірімдердің өзін-өзі бағалау деңгейінің жоғары екенін анықтады. Екінші жағынан, құрдастар тобында жасөспірім оң көңіл мен қолдау көрмесе, жасөспірім «өзіне» деген теріс көзқарасын білдіреді, бұл өзін-өзі бағалаудың төмендеуіне ықпалын жасайды. Достарымен қарым-қатынастың әртүрлі аспектілерінде басқаларға қатысты өздерінің жасырын құндылықтары туралы маңызды ақпарат бере алады және осылайша олардың өзін-өзі бағалауына әсер етеді [4].

Жасөспірім қыздардың жасөспірім ұлдарға қарағанда өзін-өзі бағалауы төмен. Коутман мен Уотсонның (2001) зерттеуінде гендерлік айырмашылықтар жасөспірімнің өзін-өзі бағалауының сегіз өлшемі бойынша зерттелді: жеке қауіпсіздік, ата-аналармен қарым-

қатынас, құрдастарының танымалдылығы, академиялық қабілет, тартымдылық, өзін-өзі бақылау, психологиялық осалдық және спорттық қабілет. Ұлдардың жаһандық өзін-өзі бағалауы алты өлшем бойынша қыздарға қарағанда жоғары деңгейлерді көрсеткенде, ал қалған екеуі гендерлік айырмашылықтарды көрсетпесе, қыздарға қарағанда жоғары екені анықталды. Мұның мүмкін болатын түсіндірмесі құрдастардың топты қабылдауы мен физикалық тартымдылығына қатысты алаңдаушылық, мектептегі өзгерістердің қоршаған ортаға әсеріне сезімталдық және әлеуметтік рөлді күтудегі қақтығыстар

қыздардың өзін-өзі дамытуын қиындатады.

ҚОРЫТЫНДЫ. Осылайша, өзін-өзі бағалау жасөспірімдердің жеке тұлғасын қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Осыған байланысты жасөспірімдерге өзін-өзі бағалауды дамытуға көмек көрсету қажет. Ең алдымен, бұл жасөспірімдердің ата-аналары мен мұғалімдеріне қатысты. Олар өзін-өзі бағалауға оң және теріс әсер ете алады, оның салдары жасөспірімдердің кейінгі өмірінде сезілуі мүмкін, үлкендер үшін ең маңыздысы ересектер ретінде жасөспірімдерге әсер ететінін есте сақтау керек.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бендес-Иаков А. & Фридман Й. (2000). *Молодёжь алимов без родителей (НААЛЕ – МАБР)*. Иерусалим: Институт Генриетты Сольда.
2. Каутман Т. & Ватсон С.М. *Половые различия в самооценке подростка: Исследование Доменов*. *Журнал генетической психологии*. 2001; 162 (1): 93 – 117.
3. Ватерс Е. & Срооф Л.А. *Социальная Компетентность в Качестве Конструкции Развития*. *Обзор развития*. 1983; 3: 79 – 80.
4. Робертс и др. *Воспринятые семейных договорённостей и договорённостей между сверстниками и самооценка среди городских молодых подростков*. *Журнал раннего подросткового возраста*. 2000; 20 (1): 68 – 92.

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУДІҢ ДАМУ РЕСУРСЫ: МҮМКІНДІКТЕРІ

Ұ.М. Қожамұрат

Магистрант, Әлеуметтік ғылымдар факультеті
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан
ulbala_k99@mail.ru

Аңдатпа. Бұл мақалада қазіргі үздіксіз білім беру жағдайында, соның ішінде, қарқынды дамып келе жатқан бөлігі – қашықтықтан оқытудың жаңа мүмкіндіктерін тудыратын сандық әрі сапалық өзгерістері қарастырылған.

Мақалада үздіксіз білім берудің даму ресурсының бірі ретінде қашықтықтан оқытудың негізгі даму кезеңдері, мүмкіндіктері, соның аясында желілік және цифрлы оқытудың артықшылықтары сипатталады.

Аннотация. В данной статье рассматриваются количественные и качественные изменения, создающие новые возможности дистанционного обучения в современных условиях непрерывного образования.

В статье описываются основные этапы развития дистанционного обучения как одного из ресурсов развития непрерывного образования, возможности преимущества сетевого и цифрового обучения.

Abstract. This article discusses quantitative and qualitative changes of continuing education that create new opportunities for distance learning in the modern conditions.

The article describes the main stages of the development of distance learning as one of the resources for the development of continuing education and the opportunities within the advantages of network and digital learning.

Түйін сөздер: қашықтықтан оқыту, үздіксіз білім беру, цифрлық білім беру, мүмкіндіктер, ресурс.

Ключевые слова: дистанционное обучение, непрерывное образование, цифровое образование, возможности, ресурс.

Key words: distance learning, continuing education, digital education, opportunities, resource.

Қазіргі таңда еліміз әлемдік қауымдастықта экономикасы дамып келе жатқан әрі жаңа технологияларды кеңінен қолданатын жас мемлекет болып табылады. Мемлекеттің даму барысындағы білім беру жүйесіндегі өзгерістер жаңа мүмкіндіктерді бағындырудың, білім сапасын арттырудың, үздіксіз білім беру жағдайын орнатудың және оларды жүзеге асырудың негізі болып отыр.

Соңғы жылдары қашықтықтан оқытудың педагогикалық мәселелері кеңінен қарастырылып келеді. Қашықтықтан оқыту –

білім беру жүйесіндегі жаңа технологияларды қолдана отырып жүзеге асырылатын оқытудың жаңа әрі арнайы дайындалған формасы. Осыған сәйкес, білім беру жүйесінде аталған оқытуды пайдаланудың тиімді жолдары мен білім алушыларға беретін мүмкіндіктерін де айқындап кеткен жөн.

Алдымен, қашықтықтан оқыту үздіксіз білім берудің даму ресурсы болғандықтан оның қауіптері мен мүмкіндіктерін талдау мақсатында оның тарихына анықтама беру қажет.

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ ДАМУ ТАРИХЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ КЕЗЕҢДЕРІ

Қазіргі таңдағы білім беру жүйесін цифрландыруды өрістетуде бұрын-соңды болмаған мүмкіндіктерді дамыту үздіксіз білім беру жағдайындағы қашықтықтан оқытуға алып келді.

Көптеген тарихшылардың шешіміне сәйкес, қашықтықтан оқытудың бірінші кезеңі ХІХ ғасырдың ортасында Еуропаның бірнеше мемлекеттерінен бастау алды. Осылайша, 1836 жылы Ұлыбританияның Біріккен Корольдігінде Лондон университетінің негізі қаланды. Қабылданған жарлыққа сәйкес басқа қаладағы студенттерге емтихан тапсыруға және қашықтықтан жоғарғы білім алуларына мүмкіндік берілді.

Аталған университет жүйесі танымал әрі икемділігіне байланысты өзге де оқу орталықтарында пошта қызметі арқылы білім беру жүзеге асырылды. 1850 жылы Германияда Густав Лангеншайд тіл үйренгісі келетіндерге арнап «оқу хаттарын» басып шығарды.

Қашықтықтан оқытудың негізін қалаушы Иссак Питман 1840 жылдан бастап Ұлыбритания Біріккен Корольдігінің студенттерін оқыта бастады. Ол оқытуды поштамен хат жіберу арқылы жүзеге асырып отырды.

Оқытудың екінші кезеңінде, қағаз басылымдардағы оқу құралдарына қосымша радио және телеарналар арқылы сабақтар аудио және бейнежазбалармен толықтырылды. Бұл қысқа мерзімді білім алуға жүйеленді.

Үшінші кезеңі компьютерлік және ақпараттық-цифрлық технологиялардың белсенді дамуымен байланысты. Аталған жаңа технологиялардың негізінде қашықтықтан оқытуды электронды пошта арқылы ұйымдастыру мүмкіндігі туды. Қашықтықтан оқытудың осы кезеңін e-learning электронды оқыту деп те атай бастады. Ғаламтордың желілік ресурстары арқылы оқытуда мұғалім-оқушы арасындағы екіжақты байланысты орната алды.

Қашықтықтан оқытудың келесі төртінші кезеңінің басталуы «жаппай ашық онлайн курстарының» оқыту технологиясының әзірленуімен және оның іске асырылуымен байланысты болды [1].

Осылайша, қашықтықтан оқытудың қарқынды өсуі қазіргі кездегі әлемнің экономикасы дамыған және дамушы елдерінде қозғаушы күш ретінде басым екеніндігін атап өткен жөн. Біздің елімізде қашықтықтан білім беру жүйесі қарқынды дамып келе жатқандығын байқасақ, ал Еуропа елдерінде әлдеқайда ерте дамығандығын байқаймыз.

Қашықтықтан оқытуда үздіксіз білім беру принциптерін нәтижелі іске асыруда компьютерлік және ақпаратты-цифрлық технологияларды ұтымды пайдалану оқыту жүйесінің аясында жұмыс жасаудың тиімділігі болып табылады.

Жоғарыда аталып өткендей, қашықтықтан оқытудың тиімді жақтарын дәстүрлі оқытудан айырмашылығы ретінде қарастыра келе төмендегідей сипаттама бере аламыз:

Икемділігі. Ыңғайлы уақыт пен ыңғайлы орында білім алу мүмкіндігі. Бұл кезде пәнді игеру үшін уақыт белгіленбейді;

Бір уақытта барлық білім алушылардың ақпараттандырылған байланыс тізбегі (электронды кітапханалар, білім базалары) арқылы бір-бірімен және оқытушыларымен байланыс орнатуы;

Техникалық базаларды пайдаланудағы үнемділік;

Әлеуметтік жағдайына, тұрғылықты жеріне, денсаулық жағдайына қарамастан, білім алу мүмкіндігінің тең болуы [2].

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ТӘУЕКЕЛ ТҰСТАРЫ:

Қашықтықтан оқытудың жаһандық ғаламтор желісі арқылы оқытудың көптеген тиімді тұстарынан бөлек, әдетте, келесідей артықшылықтары қарастырылады.

Күндізгі курстарға бару мақсатындағы шығындардың үнемделуі. Экономикалық пайданың жүзеге асырылуы;

Білім беру ресурстарына қол жеткізе отырып, студенттер мен оқытушылардың уақытын үнемдеу;

Жаһандық желі арқылы білім алушының мүмкіндіктері мен қажеттіліктерін барынша бейімдеу арқылы кез келген жерде және уақытта оқыту мүмкіндігі;

Білім алушылардың өзіндік жұмыс және

білім алу дағдыларын дамыту;

Интерактивті оқу үрдісінде кәсіби, білікті мамандар арқылы білім алу мүмкіндігі.

Аталған мүмкіндіктерді ескере келе, үздіксіз білім беру жағдайында компьютерлік және ақпараттық-цифрлық технологияларды ұтымды пайдалану арқылы қашықтықтан оқытудың дәстүрлі оқытудан айырмашылығын әрі тәуекел тұстарының басым бағыттарын жүйелей алдық.

Қазақстандағы қашықтықтан оқыту жөнінде қарастырылатын мәселелерді В.В. Егоров және С.Б. Нұрмағанбетов өз еңбектерінде қашықтықтан оқытудың негізгі 6 модельдерін атап көрсеткен:

1-модель. Экстернат типі бойынша оқыту. Қандай да бір себептермен келе алмаған білім алушы үшін ұсынылатын мектептің немесе ЖОО емтихан талаптарына бағытталған оқыту.

2-модель. Университеттік оқыту. Күндізгі және сырттай бөлімде білім алушылар үшін жаңа ақпараттық технологиялар негізінде қашықтықтан оқыту. Білім алушыларға дайын ақпарат көздерімен қатар, университет оқытушыларының өңдеген аудио және бейнежазбалары, CD дискілері ұсынылады.

3-модель. Көптеген оқыту мекемелерімен ынтымақтастыққа негізделген оқыту. Аталған жоба мақсаты – әрбір азаматқа колледжде, ЖОО-да өз елінен кетпей білім алуға мүмкіндік туғызу.

4-модель. Арнайы білім беру мекемелерінде оқыту. Сырттай және қашықтықтан оқыту мақсатына сай негізделген мультимедиалық курстарды өңдеуге бағытталған. Олардың құрамына білімді бағалау және оқушыларды аттестациялау енеді.

5-модель. Автономды оқыту жүйесі. Аталған оқыту жүйесінде радио бағдарламалар, теледидар, CD дискілер және қосымша баспа құралдары негізінде жүргізіледі.

6-модель. Мультимедиалық бағдарламалар негізінде аралас оқыту. Бұл оқыту қандай да бір себептермен мектепті аяқтай алмаған адамдарды оқытуға бағытталған [2].

Қашықтықтан оқыту жүйесін ұйымдастыру үрдісінің белсенділігін қамтамасыз ететін мәселелерін, мақсаттарын іске асыра отырып, бұл білім алушылардың өз еркімен жұмыс істеу уақытының көлемінің артуына әрі оқытушының оқу үрдісін қолдауына мүмкіндік береді. Білім беруші әрі оқытушы тарапына талаптар күшейе түседі, ақпараттық-байланыс технологияларын қолдану оқыту үрдісін жүзеге асыру әдістемесін жетілдіреді [3].

Қарастырылып отырған қашықтықтан оқытудың 6 модельдерінің негізінде оқытудың ұйымдастырудағы мақсаты мен міндеті білім алушылардың аталған мүмкіндіктерді пайдалану оқыту үрдісін жүзеге асырудың басты мәселесі болып табылады.

Қорытындылай келе, қашықтықтан оқытудың үздіксіз білім беру жағдайындағы жүйе екенін айта келе, оқытудың даму тарихы мен кезеңдеріне сипаттамалар берілді. Сонымен қоса, ақпараттық-цифрлық технологиялардың қолданысындағы мүмкіндіктер қарастырылды.

Қазақстанда бүгінгі күні білім беру саласында жаңашыл формасын қалыптастырған қашықтықтан оқыту жалпы алғанда жаһандық мәселелердің көптеген шешімін табуға негіз болып отыр. Оқытудың үздіксіз білім беру жағдайындағы тәуекел тұстары мен модельдері оның дәстүрлі оқытудан айырмашылығының бір көрінісі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Маслакова, Е.С. *История развития дистанционного обучения в России [электронды нұсқаулық]*.
2. Егоров В.В., Нурмағанбетов С.Б. *Технология дистанционного обучения. – Караганда: Изд-во КарГУ, 2002. – 194 с.*
3. Егоров В.В., Жилбаев Ж.О. *Проблемы дистанционного обучения в условиях непрерывного образования // Педагогические проблемы информационно-технологической подготовки специалистов высшей школы: Сб. науч. тр. – Караганды: Изд-во КарГУ, 2004. – С. 3–7.*

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ОРИЕНТАЦИЯ МОЛОДЕЖИ НА ПЕДАГОГИЧЕСКУЮ ПРОФЕССИЮ

Д.И. Арзымбетова

Магистрант 2 курса образовательной программы 7М01103
ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, город Нур-Султан, Республика Казахстан
Email: daiana_31.05@mail.ru

Аңдатпа. Бұл еңбек оқырман назарына Қазақстан Республикасындағы мектептегі кәсіптік бағдар беру жүйесінің қазіргі жағдайын зерттеуді, проблемаларды талдау және оларды шешу жолдарын, соның ішінде тиімді кәсіптік бағдар беру жүйесін құру үшін қажетті шараларды қабылдау бойынша ұсыныстарды ұсынады. Мақалада жоғары сынып оқушыларын педагогикалық мамандықтарға кәсіби бағдарлаудың қазіргі тенденциялары қарастырылған.

Аннотация. Данная работа предлагает вниманию читателя исследование текущего положения системы школьной профориентации в Республике Казахстан, анализ проблем и путей их решения, включая рекомендации по принятию мер, необходимых для построения эффективной системы профориентации. Рассматриваются современные тенденции профессиональной ориентации старшеклассников на педагогические специальности.

Abstract. This work considers a study of the current state of the system of school career guidance in the Republic of Kazakhstan, an analysis of problems and ways to solve them, including recommendations for taking measures necessary to build an effective career guidance system. The article reveals the current trends in vocational guidance of senior learners to pedagogical specialties.

Түйін сөздер: кәсіптік бағдар, педагогикалық мамандықтар, кәсіби кеңестер.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, педагогические специальности, профессиональная консультация.

Key words: professional orientation, pedagogical specialties, professional advice.

В мире появилась острая историческая потребность в появлении и развитии профориентации нового направления в педагогике и психологии в конце 19 – начале 20 веков.

Соединенные штаты Америки являются страной-родоначальницей профориентационной работы. В 1908 году в Бостоне Ф. Парсонсом было организовано первое профориентационное консультационное бюро. Им же была разработана первая научная концепция профориентации «черта – фактор», идеи которой впоследствии легли в основу теорий профориентации американских ученых, таких как С. Гинсбург, А. Маслоу, Д. Сьюпер и другие. В ходе более чем вековой истории профориентация в США бурно развивалась

благодаря росту экономики и конкурентной борьбы на рынке труда.

Существует острая необходимость в профориентационной работе со старшеклассниками в Казахстане. Это касается всех профессиональных сфер: зачастую выпускник школы ориентирован на модную профессию не путем соотнесения своих склонностей, интересов и опыта с особенностями профессии, а за счет восприятия внешних атрибутов профессии, зафиксированных в массовом сознании через массовую культуру.

На сегодня в республике отсутствуют государственные программы и проекты, направленные на проведение систематической профориентационной работы в школах страны. Зачастую ответственность за выбор будущей

профессии возлагается на самого ученика, его семью и родных. Как правило, в своем выборе ученик руководствуется советами семьи, друзей, школьных учителей. К сожалению, роль государства в профессиональной ориентации школьников находится в зачаточном состоянии; специализированная помощь в выборе профессии оказывается единичными частными центрами, неправительственными организациями, фондами. Термин «профессиональная ориентация» в данном исследовании используется для обозначения комплекса взаимосвязанных мероприятий, целью которых является оказание помощи в принятии решений по управлению своим образованием и будущей профессией.

«Особую значимость приобретает ранняя профориентация детей. Подрастающее поколение должно осознанно относиться к выбору будущей профессии. Правительству совместно с Национальной палатой «Атамекен» необходимо заняться решением этой важной задачи» - из Послания Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана [1].

Подготовка к выбору профессии имеет важную роль потому, что она является неотъемлемой частью разностороннего развития современной личности, и ее следует рассматривать в единстве и взаимодействии с нравственным, трудовым, интеллектуальным, политическим, эстетическим, моральным, экологическим и физическим совершенствованием личности. Из чего можно заключить, что выбор профессии – это важная часть, как в развитии каждого человека, так и в функционировании общества в целом.

Учитель – ключ к успеху обучающихся. Выдающийся казахский педагог-просветитель Ыбырай Алтынсарин на высоком уровне отмечал роль учителя, отмечая: «Хороший учитель - это прежде всего, потому что учитель - сердце школы». [2]

Педагогические специальности становятся самыми актуальными в наше время. Хотелось бы отметить, поддержку педагогов со стороны государства. Результаты исследования Организации экономического сотрудничества

и развития TALIS-2018 (ОЭСР TALIS-2018) показывают, что 96% казахстанских учителей считают, что увеличение их заработной платы должно стать самой приоритетной задачей. Президент Касым – Жомарт Токаев в своем послании 2021 года отметил: «С января текущего года заработная плата педагогических работников увеличилась на 25%. В течение следующих трех лет мы дополнительно направим на эти цели 1,2 трлн тенге. Принятые меры дают свои плоды – резко вырос средний балл поступающих на педагогические специальности. Политику поддержки учителей мы будем продолжать. Благодаря внедрению новой системы карьерного роста учителя, заработная плата будет увеличена до 50% от должностного оклада (педагог, педагог-модератор, педагог-эксперт, педагог-исследователь, педагог-мастер).

Системе образования нужны мотивированные и квалифицированные педагоги. Считаю, что переобучение учителей требуется проводить раз в три года, а не в пять лет, как сейчас. Ведь именно они должны быть носителями новых знаний, настоящими просветителями. При этом нельзя допускать случаев, когда педагоги проходят курсы за свой счет». [1]

Профессиональная ориентация на педагогические специальности как система деятельности включает в себя следующие компоненты: профессиональное просвещение; профессиональную консультацию; профессиональный отбор; профессиональную адаптацию. Если работа над первыми тремя компонентами начинается ещё в стенах школы, то процесс профессиональной адаптации проходит уже непосредственно в учительском коллективе в первые годы работы. Профессиональное просвещение предусматривает овладение обучающимися общеобразовательной школы определенной совокупностью знаний о социально-экономических и психофизиологических условиях правильного выбора учительской профессии. Как правило, обучающиеся здесь получают информацию о наиболее общих признаках профессии.

По мере накопления данная информация приобретает для школьника побудительную направленность. Психологи рекомендуют начинать работу по профориентации уже на ранних этапах социализации личности, возможно с 4–5 класса школы по специальным программам.

Важным шагом в знакомстве с педагогической профессией является возможность обратиться к профессиональной консультации. Профессиональная консультация предполагает установление соответствия индивидуальных психофизиологических и личностных особенностей школьника специфическим требованиям той или иной профессии. Профессиональный отбор позволяет, опираясь на выявленные психофизиологические и личностные качества, определить для школьника профессию и специальность. Определение пригодности к педагогической профессии обусловлено воздействием различных факторов. Ведь далеко не безразлично, что послужило основанием для выбора профессии, каким путем складывались мотивы, стремления, побуждения, под воздействием которых ускорялся или замедлялся рост профессиональной пригодности. Под профессиональной адаптацией понимают процесс приспособления молодого человека к производству, трудовому коллективу, условиям труда и особенностям конкретной специальности. Успешность адаптации служит показателем правильного выбора профессии.

По мнению ряда исследователей (Пашкевич Г.Н., Чистякова С.Н.), профессиональная адаптация учителей характеризуется такими признаками, как сохранение и дальнейшее развитие склонностей к педагогической деятельности, совпадение общественной и личной мотивации труда. Профессиональная адаптация осуществляется в единстве с социальной адаптацией. Подготовка к профессиональной адаптации начинается со школы, но не заканчивается на ней. Профессиональная адаптация молодых учителей происходит успешно при благоприятном отношении со стороны администрации школы, более опытных

коллег, родителей, коммуникативных и других личностных качеств самого учителя. [3]

Для достижения цели формирования педагога-гуманиста важно уже в стенах школы создавать условия для реализации актуализируемой в подростковом и юношеском возрасте потребности самопознания, саморазвития, самореализации через воспитание и обучение других. Так, в рамках реализации инициативы Фонда Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы «EL ðMITI» 30 декабря 2020 года состоялось торжественное открытие профориентационной службы Qabilet при Центре развития одаренности и психологического сопровождения «Астана дарыны».

Профориентационная служба Qabilet направлена на выявление интеллектуальных способностей обучающихся 7–11 классов и оказание психологической помощи в выборе профессии, учебного заведения, которое отвечает требованиям и запросам будущего выпускника.

Служба Qabilet в течение года принимает обучающихся и их родителей по индивидуальным запросам, для углубленного изучения интеллектуальных способностей, профконсультации и формирования мотивации на овладение профессионально значимыми компетенциями.

Специалисты службы Qabilet: менеджер по работе с клиентами – принимает заявки по телефону и производит запись желающих пройти тестирование в электронной базе программ; психолог-консультант – оказывает консультативную помощь и сопровождение при прохождении тестирования; профориентатор – дает информацию о возможностях поступления в средние специальные и высшие учебные заведения; специалист-координатор – ведет методическое сопровождение деятельности пилотных школ, выезжает по школам для консультирования психологов.[4]

Практика свидетельствует, что иногда в педагогические вузы и колледжи поступают те, кто избрал педагогическую профессию волей случая. Иногда даже после первого года их самостоятельной работы в школе

обнаруживается беспомощность таких учителей в работе. Вот почему важно уже в студенческие годы овладеть основами педагогического мастерства. С одной стороны, в последнее время преподавателями Евразийского национального университета выявлена необходимость проведения так называемой внутривузовской ориентации на педагогическую профессию с целью достаточно быстрого включения студентом педагогической специальности в самообразовательную работу и активизации их потенциальных возможностей.

Внутривузовская профориентация должна быть направлена на подготовку успешному развитию у школьников разнообразных способностей и специальных умений. С другой стороны, важную роль в этом играет непрерывная педагогическая практика студентов в базовых организациях образования. Педагогическая практика обладает большими возможностями для формирования внутренней установки на педагогическую профессию. В процессе практики интенсифицируется процесс профессионального становления

учителя, его самообразования и самовоспитания, осуществляется проверка степени профессиональной подготовленности и пригодности к педагогической деятельности, уровня педагогической направленности. Деятельность студентов во время практики является аналогом профессиональной деятельности учителя, адекватна содержанию и структуре педагогической деятельности, организуется в реальных условиях школы.

Нужно отметить, что профессиональная ориентация школьников – это трудоёмкий и длительный процесс. Грамотный подход учителей, педагогов-психологов и родителей позволят детям сделать правильный выбор в определении профессии. На наш взгляд, подход к профориентационной работе с молодежью для ориентации на педагогическую профессию должен быть системным и непрерывным процессом. Для решения данного вопроса необходима выработка единых подходов к профориентационной деятельности как в подготовке кадров, так и для учителей в организациях среднего образования.

Список литературы:

1. <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-183048>
2. Сборник «Современные проблемы образования в области физической культуры и безопасности жизнедеятельности» Статья Арзымбетова Д.И., Длимбетова Г.К. «Проблемы и перспективы профессиональной ориентационной работы по педагогическим специальностям», 9-10 марта 2021 г. Екатеринбург
3. Введение в педагогическую деятельность Текст. : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / А.С. Роботова, Т.В. Леонтьева, И.Г. Шапошникова и др.; под ред. А.С. Роботовой. – М. : Издательский центр «Академия», 2002.
4. <https://astana.gov.kz/ru/news/news/25771>

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТІҢ КРЕАТИВТІ ОЙЛАУЫН ДАМУ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕСІ РЕТІНДЕ

Л.П. Жуматаева

7M01103 – «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасы,
1 курс магистранты, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан қаласы, Қазақстан.

Аңдатпа: Педагогикалық білім беру саласындағы студенттердің креативті ойлауын дамыту мәселесінің өзектілігі қоғамның шығармашыл, креативті ойлайтын педагогтарға деген қажеттілігі мен кәсіби педагогикалық оқыту жүйесін ұйымдастыру үшін қажетті жағдайлардың жоқтығы арасындағы қайшылықпен түсіндіріледі.

Аннотация: Актуальность проблемы развития креативного мышления у студентов педагогических направлений подготовки объясняется существующим противоречием между потребностью общества в творческих, творчески мыслящих учителях и отсутствием в системе профессиональной педагогической подготовки необходимых условий для организации процесса формирования творческого мышления у будущих педагогов.

Abstract: The article reveals relevance of creative thinking development in future teachers. The current contradiction lies in the society's need for creative teachers and the insecurity of the system of professional pedagogical training. The article discusses conditions necessary for organizing the process of forming creative thinking among future teachers.

Түйін сөздер: ЖОО, болашақ педагог, креативтілік, креативті ойлау, дамыту.

Ключевые слова: высшее образование, будущий педагог, креативность, креативное мышление, развитие.

Key words: higher education, future teacher, creativity, creative thinking, development.

Инновациялық білім беру контекстінде педагогтің жеке басына қоятын талаптары кәсіби және педагогикалық дайындықты жаңа деңгейге көтеру қажеттілігін көрсетеді. Мұғалімдерді даярлауды қамтамасыз ететін маңызды нормативтік құжаттар мұғалімдерді даярлау жүйесіндегі олардың шығармашылық ойлауын қалыптастыруға қатысты сапалы өзгерістің өзектілігін растайды. «Педагогтің кәсіби стандартына» сәйкес педагогтің жүйелік және сыни ойлауы оның негізгі әмбебап құзыреттіліктерінің бірі болып табылады [1].

Ноэль Цигульская сыни ойлауды шығармашылық ойлаудан бөлудің мүмкін еместігін атап өтті [2], өйткені шығармашылық қызметке дайындықты креативті ойлауды дамыту арқылы ғана қалыптастыруға болады.

Креативті мұғалімдерге деген қажеттілік бүкіл әлемде өзекті мәселе болып табылады. Бірқатар елдерде «педагогтерге шығармашылық оқуда қалай қолдау көрсетуге болатындығы және жастардардың креативтілігін қалай ынталандыруға болатындығы» жөнінде көптеген пікірталастар мен қозғалыстар креативтілікті дамыту мәселесіне назар аудару қажеттілігін көрсетеді.

Сонымен, қоғамға кәсіби мәселелерді шешудің жаңа жолдарын таба алатын, студенттердің жеке басының қажеттіліктеріне жауап беретін, шығармашылық ынталы және стандартты емес шешімдерге қабілетті шығармашыл мұғалім қажет. Алайда, болашақ педагогтердің шығармашылық ойлауын дамытуды ұйымдастыру кәсіби біліммен,

сонымен қатар бұл мәселені шешудің дидактикалық шарттарымен жеткілікті түрде қамтамасыз етілмей отыр.

Педагогтердің креативті ойлауын дамыту көп жағдайда олардың кәсіби дайындығының сапасына, соның ішінде педгогтің біліктілігін арттыру міндеттеріне шығармашылық ойлауды қалыптастыруды ынталандыруға байланысты.

Жоғары білім беру жағдайында болашақ педагогтің креативті ойлауын қалыптастыру олардың шығармашылық әлеуетін тиімді жүзеге асыруға және болашақ кәсіби іс-әрекетінде шығармашылықтың жоғары деңгейіне жетуге ықпал етеді. Жоғары оқу орнының (университеттің) білім беру ортасында студенттердің шығармашылық ойлауын қалыптастырудың мақсатты процесін ұйымдастыру заманауи білім берудің жай-күйін зерттеуді, болашақ мұғалімдердің шығармашылығын дамытудың қазіргі деңгейлерін анықтауды және болашақ мұғалімдердің шығармашылық қабілетін қалыптастыруға ықпал ететін жағдайлар мен оның тиімділігіне әсер ететін факторларды анықтауды көздейді.

Жалпы түрде креативті ойлау субъективті жаңа өнімді жасаумен және оны жасаудың танымдық әрекетінде жаңа формациялармен сипатталатын ойлау түрі ретінде анықталады [3].

Тихомиров креативті ойлауды субъективті жаңа өнімді жасаумен сипатталатын ойлау түрі деп анықтайды, ол өз кезегінде танымдық әрекеттегі жаңа формацияларды (мотивтер, мақсаттар, бағалаулар, мағыналар) білдіреді (Тихомиров, 2005). Шығармашылық ойлау репродуктивті ойлауға ортақ дайын білім мен дағдыларды пайдаланудан бас тартумен сипатталады [4].

Лосев ойлауды әрқашан шығармашылық деп санайды, өйткені ойлаудың мәні, әдетте, мәңгілік шығармашылық болып табылатын шындықтың көрінісі болып табылады [5].

Креативтілік мәселесінің көптеген зерттеушілері креативті ойлаудың мәнін жеке тұлғаның белгілі бір қабілеттерінің көрінісіне дейін төмендетеді: түпнұсқа идеяларды тудыру [6], жаңа нәрсені енгізу [7], қарама-

қайшылықтарды түсіну және проблемалық жағдайға қатысты гипотезаларды тұжырымдау [8]. Дегенмен, креативті ойлауды күрделі, біртұтас құбылыс ретінде бір атрибутпен анықтау мүмкін емес. Осылайша, әртүрлі уақытта ресейлік және шетелдік психологтар креативтіліктің негізгі сипаттамаларының топтарын анықтады.

Шығармашылық теориясының негізін салушылардың бірі Гилфорд креативті ойлаудың негізінде жатқан креативтіліктің алты параметрін – креативті ойлайтын және әрекет ететін адамның қабілеттерінің алты түрін анықтайды: мәселелерді анықтау және тұжырымдау, ауқымы үлкен мәселелерді түрлендіру қабілеті, әртүрлі идеяларды жылдам генерациялау, қашықтағы ассоциациялар мен стандартты емес шешімдерді жасау, мәліметтерді қосу және объектінің жаңа сипаттамаларын және оны пайдаланудың жаңа тәсілдерін көру мүмкіндігін қосу арқылы нысанды жақсарту [9].

Торренстың пікірінше, шығармашылық тұлғаның ойлауы мен белсенділігін еркін сөйлеу (көп идеяларды тудыру), икемділік (мәселені шешу үшін әртүрлі әдістерді немесе стратегияларды қолдану), өзіндік ерекшелігі (стандартты емес шешімдер қабылдау) даму (идеяны егжей-тегжейлі өңдеу), стереотиптерді қабылдамау, жаңа нәрселерге ашықтық және атаудың абстрактілілігі (мәселенің шығу тегін түсіну, бейнелерді сөздік формаға келтіру) сияқты критерийлер бойынша бағалауға болады [8].

Кларин шығармашылық ойлаудың келесі ерекшеліктерін анықтайды: нақты мақсатқа жету үшін жаңа идеялар мен олардың комбинацияларын тудыра білу; ішкі және сыртқы шығармашылық әрекеттің нәтижесі болып табылатын соңғы өнімнің өзіндік ерекшелігі [10].

Креативті ойлаудың сипатты белгілерін анықтаудың әртүрлі тәсілдерін қорытындылай келе, Дмитриева стереотиптерден еркіндік, сыншылдық, тереңдік, кеңдік, тәуелсіздік, ашықтық, эмпатия және алдын ала көре білу сияқты қасиеттерді атап көрсетеді [11].

Педагогтің кәсіби дамуын зерттеуде

креативті ойлаудың маңыздылығы педагогикалық іс-әрекет аясында тиімді қайта құру қажеттілігімен анықталады. Педагогикалық іс-әрекеттегі шығармашылық ойлауды дамытудың маңыздылығын ойлаудың осы түріне тән ерекшеліктерімен және көріністерімен түсіндіруге болады. Педагог тұлғасының құрылымына кіре отырып, олар оның кәсіби мәдениетінің артуына және оқу-тәрбие процесінің тиімділігіне ықпал етеді.

Педагогтің креативті ойлауын дамыту мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламаларын жүзеге асыратын университеттер үшін маңызды міндетке айналуда. Өкінішке орай, қазіргі кәсіптік педагогикалық білім берудің негізгі кемшіліктерінің бірі – оның болашақ педагогтердің шығармашылық әлеуеті мен шығармашылығын дамытуға ықпалының әлсіздігі болып табылады. Кәсіби оқыту жағдайында шығармашылық ойлауды қалыптастыру мен дамытудың кейбір аспектілері одан әрі зерттеуді қажет етеді.

Креативтілікті зерттеушілердің еңбектерінде студенттердің шығармашылық ойлауын қалыптастыруға және дамытуға ықпал ететін негізгі психологиялық-педагогикалық шарттар берілген, оларды екі топқа бөлуге болады:

- болашақ педагогтердің шығармашылығын қалыптастыруға әсер ететін жеке қасиеттердің жиынтығы болып табылатын субъективті жағдайлар (студенттің жеке қасиеттері, олардың шығармашылық іс-әрекетке оң мотивациясы, шығармашылыққа бағдарлануы, жеке тұлғаның кәсіби бағдары және т.б.);

- мақсатты педагогикалық әрекетті жүзеге асыруға мүмкіндік беретін объективті жағдайлар, оны алға қойған мақсатқа сәйкес бағыттау.

Креативті ойлауды дамытуды педагогикалық әсер етудің мақсатты түрде ұйымдастырылған және басқарылатын процесі ретінде қарастыра отырып, жүйелік және белсенділікке негізделген тәсілдер ұстанымына сүйене аламыз. Болашақ педагогтердің креативті ойлауын дамыту – бұл белгілі бір мақсатқа негізделген, қалыптасқан қағидаларға сәйкес әрекет ететін және өзара байланысты

бірқатар құрамдас бөліктерді қамтитын тұтас педагогикалық жүйе. Белсенділік көзқарас тұрғысынан креативті ойлау болашақ педагогтерді шығармашылық іс-әрекетке (кәсіби іс-әрекет контекстінде), олардың шығармашылық қабілеттерін жүзеге асыруды талап ететін білім беру жағдайларына тарту арқылы, бүкіл оқу процесін шығармашылыққа бағытталған оқыту принциптеріне құру арқылы қалыптасады.

Айта кету керек, әр адамның креативті ойлауының көріну мүмкіндігі бар. Бұл әлеуеттің іске асуы бірқатар жағдайларға байланысты. Кәсіби дайындық шеңберінде бұл жағдайлар психологиялық-педагогикалық және ұйымдастырушылық жағдайлар болып табылады. Оларды қамтамасыз ету студенттердің шығармашылық ойлауын қалыптастырудың жоғары деңгейіне жетуге ықпал етеді.

Сонымен, креативті ойлау – бұл адамға өмірдің әдеттен тыс жағдайларына бейімделуге, жаңа нәрсе жасауға және стандартты емес жағдайларда тиімді әрекет етуге мүмкіндік беретін ойлау.

Креативті ойлау құрылымында біз үш негізгі компонентті ажыратамыз:

- мотивациялық;
- когнитивтік;
- іс-әрекеттік.

Мотивациялық компонент креативті ойлауды дамытудың қозғаушы күші болып табылатын және студенттердің жеке жетістіктерін жақсартуға ұмтылуынан көрінетін мотивацияны қамтитынын ескеру керек.

Креативті ойлаудың когнитивтік компонентінің негізі оның қызмет етуінің нәтижесінде алынған білім болып табылады. Іс-әрекеттік компоненті келесі дағдыларды қалыптастырудан тұрады:

- алған білімдерін практикада қолдану, идеяны қалыптастыру барысында дәстүрлі сызбалардан ауытқи білу;
- алыстағы бірлестіктерді шығару;
- қойылған тапсырманың көптеген шешімдерін ұсыну;
- бір тапсырмадан екіншісіне жылдам ауысу. (кесте 1)

Креативті ойлау компоненттері		
мотивациялық	когнитивті	іс-әрекеттік
<ul style="list-style-type: none"> – құндылық көзқарасы; – шығармашылыққа деген оң көзқарас; – тұлғаның өзін-өзі дамытуға деген оң көзқарасы; – шығармашылықтың маңыздылығын сезіну; – шығармашылық сабақтарының оң мотивке ие болуы; – білімге деген қажеттілік; – табыс пен беделділік. 	<ul style="list-style-type: none"> – креативтілік туралы БІД; – креативтілікке психологиялық-педагогикалық көзқарас; – креативтілік диагностикасы; – креативтіліктің белгілері; – креативтілікті дамыту әдістері; – өзіндік рефлексия 	<ul style="list-style-type: none"> – алған білімдерін практикада қолдану, идеяны қалыптастыру барысында дәстүрлі сызбалардан ауытқи білу; – алыстағы бірлестіктерді шығару; – қойылған тапсырманың көптеген шешімдерін ұсыну; – бір тапсырмадан екіншісіне жылдам ауысу.

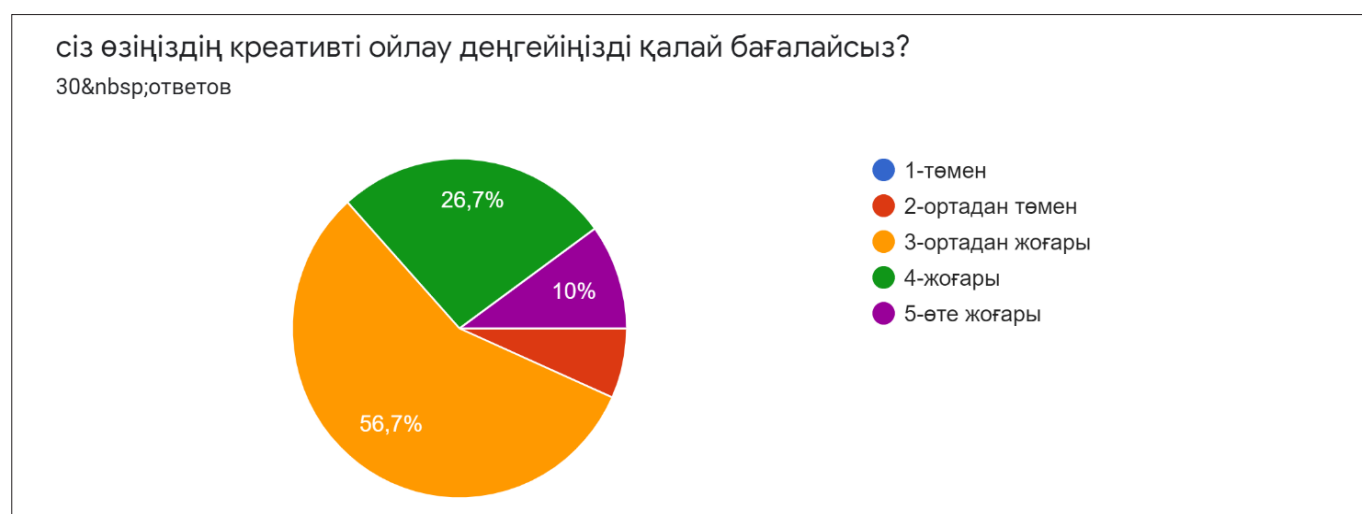
Кесте 1. Креативті ойлау компоненттері

Осы компоненттердің қалыптасу деңгейі және олардың уақыт бойынша өзгеруі бойынша студенттің шығармашылық ойлауының даму дәрежесін бағалауға болады.

ЖОО креативті ойлауды дамытуға қаншалықты көңіл бөлінетіндігі және студенттердің креативті ойлау деңгейін анықтау барысында 30 студенттің арасында сауалнама жүргізілді. Сауалнамаға Еуразия Ұлттық университетінің «Педагогика және Психология» және «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандықтарының бакалавр студенттері мен магистранттары қатысты.

Соның ішінде 43,3% бакалавр студенттері, қалған 56,7% магистранттардың үлесіне тиесілі болды.

Суреттен көріп отырғанымыздай, (сурет 1) студенттердің креативтілік деңгейі орташа деңгейде, бұған себеп ретінде креативті ойлаудың ЖОО жүйелі түрде дамытылмауын көрсете аламыз (сурет 2). Студенттердің тең жартысының ойынша ЖОО креативтілікті дамытуға жағдай орташа жасалынған, ал 26,7% студенттер ортадан төмен жағдай жасалынған деп есептейді.

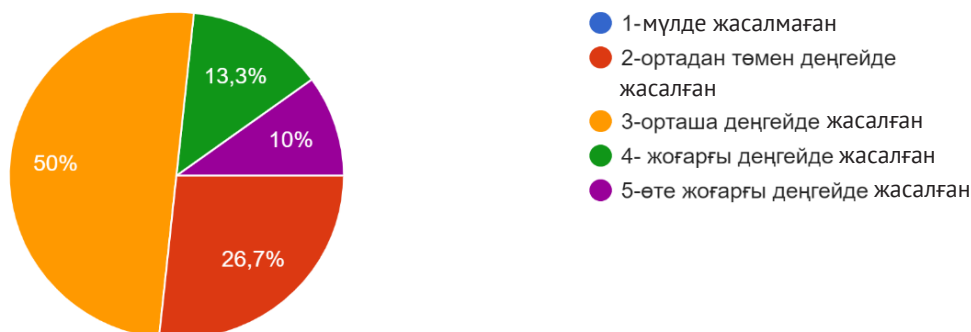

Сурет 1. Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» және «Педагогика және психология» мамандықтары студенттерінің креативті ойлау деңгейі

Сіздің білім алу орныңызда креативті ойлауды дамытуға жағдай жасалған ба?

30
ответов

Сурет 2. Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» және «Педагогика және психология» мамандықтары студенттерінің ЖОО креативті ойлауды дамытуға жасалған жағдайға берген бағасы

Зерттеулер көрсеткендей, кәсіби педагогикалық білім беру педагогикалық қызметке шығармашылықпен жұмыс істейтін педагогтерді дайындау қажеттілігі мен педагогикалық факультеттер мен институттардың түлектерінің креативтілік деңгейінің жеткіліксіздігі арасында елеулі қайшылықтардың болуымен сипатталады. Креативті ойлауды процесс ретінде қарастырған кезде, креативтілік жеке тұлғаның ажырамас қасиеті ретінде әрекет етеді, оның шығармашылық ізденіске, педагогикалық мәселелерді стандартты емес шешуге және т. б. қабілеттілігін анықтайды. Демек, креативтілікті ойлау деңгейіне қарай жеке тұлғаның шығармашылық ойлауын бағалауға болады.

Қорыта айтқанда студенттердің креативті ойлау деңгейін дамытудың теориялық негіздерін және педагогикалық шарттарын анықтай отырып, біз төмендегідей қорытынды жасадық.

Оқытудың педагогикалық салаларының студенттері арасында басым ойлау түрі –

ойлаудың бейнелік түрі. Яғни, студенттердің креативті ойлауын дамытудың психологиялық-педагогикалық жағдайларының тиімділігін ашу, сипаттау және оны эксперименттік тексеруді қажет етеді.

Болашақ педагогтердің көпшілігі (56,7%) креативті ойлаудың орташа деңгейімен сипатталады. Креативті ойлаудың жоғары деңгейі сауалнамаға қатысқан студенттердің 26,7%-ында ғана көрінеді. Бұл болашақ педагогтерде креативті ойлауды дамыту үдерісін ұйымдастыру бойынша ЖОО студенттеріне арналған әдістемелік нұсқаулықтар жасаудың қажеттілігін көрсетеді.

Креативті ойлауды білім берудегі маңызды және өте маңызды сипаттама ретінде сауалнамаға қатысқан студенттердің 36,7% және 33,3% есептейді. Бұл дегеніміз креативті ойлауды дамытуды ЖОО жүйелі түрде жүзеге асырудың қажеттілігін көрсетеді және ЖОО оқытушыларының студенттердің креативті ойлау дәрежесін дамытуға дайындық дәрежесін зерттеу мен жақсартуды талап етеді.

Әдебиеттер:

1. Педагогтің кәсіби стандарты. «Атамекен» Қазақстан Республикасы Ұлттық кәсіпкерлер палатасының Басқарма төрағасының 2017 жылғы 8 маусымдағы № 133 бұйрығына қосымша.
2. Ноэль-Цигульская Т.Ф. О критическом мышлении. Основы критического мышления: междисциплинарная программа. 2000.
3. Карпенко Л.А., Петровский А.В. Жалпы психология. Сөздік. - Мәскеу, 2005.
4. Tikhomirov O.K. *Psychology of thinking: studies. manual for universities.* - Moscow, Russia: Academy. (2005).
5. Losev, A.F. *Daring spirit.* Moscow, Russia: Thought. (1989).
6. Dudek S.Z., Strobel M.G., & Runco M.A. Cumulative and proximal influences on the social environment and children's creative potential. II *J. Genet. Psychol*, 154(4). (1993). - P. 487-499.
7. Barron I.F. & Harrington D. Creativity, intelligence and personality. *Rev. of Psychol.* 32, (1981). - P. 439-476
8. Torrance P. *The search for satori and creativity.* Buffalo, N.Y.: Creative Education Foundation. (1979).
9. Guilford J. Three sides of intelligence. *Psychology of thinking.* 1, (1965). - P. 124-145.
10. Clarin M.V. *Innovations in world pedagogy: learning based on research, games and discussion. (Analysis of foreign experience).* - Riga, Latvia. (1998).
11. Dmitrieva N.Yu. *General psychology: lecture notes.* Moscow, Russia. (2007)

УЧЕБНЫЕ РЕСУРСЫ КАК СОСТАВЛЯЮЩИЙ КОМПОНЕНТ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ НАВЫКОВ

Н.В. Орехова

магистрант Евразийского национального университета им.Л.Н. Гумилева,

Г.К. Кусиденова

м.т.н., и.о. заведующая лабораторией

Национальной академии образования имени И. Алтынсарина

Аңдатпа. Мақала бастауыш сынып оқушыларының зерттеушілік дағдыларын қалыптастыруға және дамытуға ықпал ететін оқушылардың тиімді оқу жағдайларын іздеуге арналған.

Аннотация. Статья посвящена поиску эффективных условий обучения, которые способствуют формированию и развитию исследовательских навыков учащихся начальной школы.

Abstract. The article is devoted to the search for effective learning conditions that contribute to the formation and development of research skills of primary school learners.

Түйін сөздер: реттеу дағдылары, жаратылыстану, білім беру зерттеулері, толықтырылған шындық, дағды, бақылау.

Ключевые слова: исследовательские навыки, естествознание, педагогические исследования, Augmented Reality, навык, наблюдение

Key words: research skills, science, educational research, augmented reality, skill, observation.

В настоящее время происходит переход от репродуктивной модели образования к культууроориентированной. В связи с этим в Государственном общеобязательном стандарте начального образования Республики Казахстан, указано что педагогическая деятельность учителя должна быть направлена на формирование у обучающихся исследовательских навыков.

На необходимость применения исследовательского подхода в обучении указывают известные психологи и педагоги: Б.Г. Ананьев, С.П. Белицкая, И.Я. Бурлака, П.Н. Груздев, Б.В. Журавлев, В.В. Заботин, И.Я. Лернер, А.А. Люблинская, С.Л. Рубинштейн, Г.И. Щукина, E. Drefenstedt, E. Elbing, I. Steier.

В работах казахстанских ученых: Ш.Т. Таубаевой, А.А.Булатбаева, С.Н. Лактионовой, освещаются вопросы методологии и методов педагогических исследований.

Анализ научной литературы по проблеме исследования позволил сформулировать

гипотезу, согласно которой процесс формирования учебно-исследовательской культуры учащегося станет эффективным, если будет разработана технология и созданы необходимые педагогические условия ее реализации.

В процессе работы над проблемой исследования был использован комплекс взаимодополняющих методов исследования: методы теоретического анализа; методы опроса; методы педагогического наблюдения; методы анализа продуктов учебной и педагогической деятельности; педагогический эксперимент; методы статистической обработки экспериментальных данных.

Дети начальной школы – это исследователи, движимые природной любознательностью, которые только начинают познавать окружающий мир. «Естественнонаучное образование младших школьников способствует развитию их природной любознательности, расширению кругозора о мире, развитию

научного понимания и целостного видения окружающего мира.» [1, с. 3]

Согласно Harvard Business Review, более высокий коэффициент любопытства может указывать на большую гибкость и помочь построить большую способность справляться со сложностью. [2]

Модель обучения на основе исследования выглядит как цикл, состоящий из этапов: постановки вопроса; сбора информации; создания модели ответа; презентации и обсуждения; рефлексии.

Уникальность данной модели в том, что исследование может начаться на любом из данных этапов и продолжиться даже после проведения этапа рефлексии. Это позволяет достигать учебных целей и планомерно работать над формированием soft skills: способности мыслить нестандартно и гибко, способности понимать смыслы, эмоционального интеллекта, социального интеллекта, способности работать с информацией, способности работать в команде.

**Формирование исследовательских навыков у учащихся
1-4 классов через задания учебника по предмету «Естествознание»**

Таблица 1.

Навык	1 класс	2 класс	3 класс	4 класс
Наблюдение	Цель: находить ответы на вопросы через простые наблюдения. Каких животных можно увидеть во дворе? (с. 23)	Цель: использовать личный опыт для ответов на вопросы. Могут ли семена растения прорасти в холодильнике? (с. 15)	Цель: проводить наблюдения для проверки, подтверждения или опровержения идей. Как частота дыхания зависит от физической нагрузки? (ч. 1, с. 59)	Цель: использовать наблюдения, чтобы составить логическую цепочку событий для получения результатов. Проведи исследование и определи, какие вещества и материалы хорошо проводят тепло. (ч. 2, с. 18)
Планирование исследования	Цель: в группе планировать пути получения ответов на вопросы. Обсудите, как узнать, что растение живое. (с.11)	Цель: самостоятельно предлагать пути нахождения ответов на вопросы. Как определить, что воздух находится вокруг нас? (с. 40)	Цель: выбирать способы сбора и записи информации. Как очистить рис от луковой шелухи? Какое явление может в этом помочь? (ч.2, с. 69)	Цель: выдвигать гипотезы, планировать способы их проверки. Чья гипотеза верна? Проведи один из экспериментов. (ч.1, с. 8)
Получение и представление данных	Цель: выполнять простые измерения под руководством учителя. С помощью каких часов можно определить время более точно? (с. 61)	Цель: выбирать и использовать соответствующее оборудование для проведения простых измерений. Измерь температуру воздуха и исследуй работу солнечной батареи. (с. 54)	Цель: представлять результаты сравнения, измерения в виде записей, рисунков, таблиц, гистограмм. Какая почва подходит для посадки абрикосового дерева? Начерти диаграмму. (ч. 1, с. 12)	Цель: делать повторные измерения для получения достоверных данных в соответствии с научными принципами. Дети оформили результаты обоих исследований в виде таблицы. Чтобы получить более точный результат, проведи своё исследование повторно. (ч. 1, с. 82)

Объяснение полученных результатов	Цель: использовать простейшую научную терминологию для описания проведенного наблюдения. Как двигать игрушки на расстоянии? (с. 47)	Цель: объяснять различия между показаниями и как они влияют на результат. Сделай весы из подручных материалов и определи массы различных предметов. (с.71)	Цель: объяснять значение полученных результатов и делать соответствующие выводы. Как узнать состав и энергетическую ценность продуктов? (ч.1, с. 48)	Цель: объяснять возможные закономерности в полученных результатах с помощью научных знаний и понимания. Составь последовательность изменений, которые произойдут с семенами. Как долго будет продолжаться этот процесс? Как ты понимаешь смысл слова «цикл»? Приведи примеры циклов. (ч. 1, с. 15)
-----------------------------------	---	--	--	--

Задания на моделирование предполагают исследования на основе создания моделей. Выполнение задания такого типа активизирует 6 типов интеллекта:

- вербально-лингвистический – дети в группах обсуждают друг с другом ход выполнения задания, включая в свой активный словарный запас ключевые слова данного урока;
- логико-математический интеллект – создают модель, демонстрируют и логически обосновывают причины и последствия их взаимодействия, т. е. используют абстрактное мышление;
- пространственный интеллект – модифицируют зрительные образы без обращения к исходным стимулам, конструируют образы в пространстве, а также мысленно перемещают и вращают эти образы;
- телесно-кинестетический интеллект – используют все части тела при создании модели; включают контроль над своими движениями, действуют согласованно друг с другом;
- эмоциональный интеллект – распознают свои собственные чувства, намерения и мотивы;
- социальный интеллект – распознают и проводят различия между чувствами, взглядами и намерениями других детей в группе.

Важным этапом в разработке учебников является их применение в учебном процессе

и качество достижения учебных целей самими учащимися. Однако, немаловажным является то, как формируются исследовательские навыки учащихся на практике.

С целью определения уровня сформированности исследовательских способностей у младших школьников нами было проведено исследование. Диагностика проводилась среди учащихся 4-х классов. Для этого использовалась анкета Е.М. Муравьева «Умеете ли вы?».

Анкетирование определяет уровень знаний и представления детей об исследовательских умениях. Данная методика позволяет выявить уровень знаний младших школьников об исследовательской деятельности, о проектировании, этапах работы, экспериментировании.

Результаты анкетирования показали, что 76% опрошенных обучающихся, занимающихся по базовым учебникам НИШ, имеют представление об исследовании, об этапах проведения исследования, имеют навыки работы с источниками информации, владеют соответствующей терминологией. У обучающихся есть интерес к исследовательской деятельности. Среди тем, которые обучающиеся хотели бы исследовать самостоятельно, были указаны следующие: «Как с помощью большого количества магнитов сделать легкий электромагнитный поезд»; «Как предотвратить COVID-19»; «Как зубная паста влияет на зубы» и

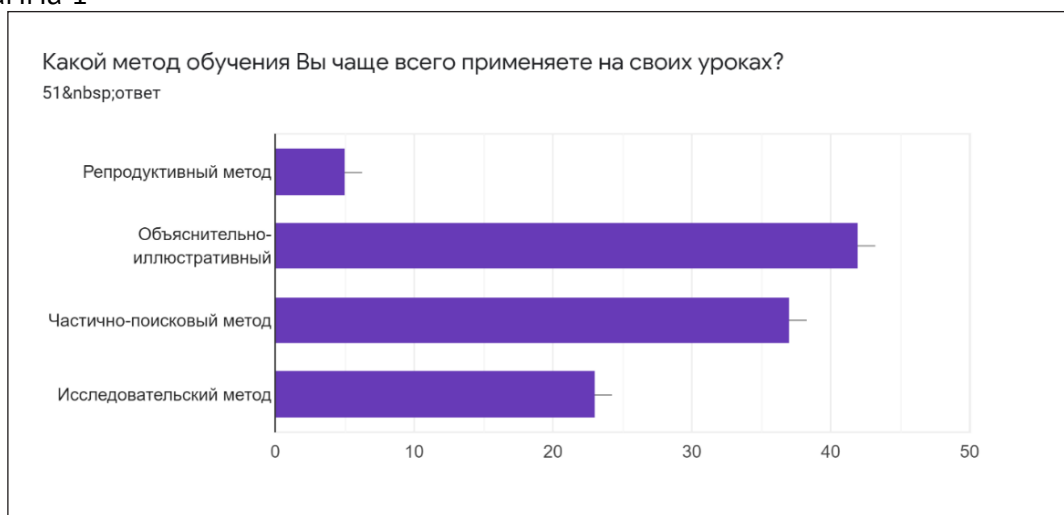
т.п. В результате выполнения самостоятельных исследований ребенок получает точное и прочное знание, потому что опирается на достоверный фактический материал, потому что оно проработано самостоятельным путем.

Технологии могут изменить образование, а образование может изменить общество. Мы постоянно стремимся к тому, чтобы дать нашим детям лучшие способности, которые помогут им в быстро меняющемся мире. Вторым этапом исследования была диагностика учителей начальных классов на предмет понимания, что представляют из себя исследовательские

навыки обучающихся, почему их важно формировать на этапе начальной школы, а также выявление затруднений, с которыми сталкиваются учителя в процессе проведения мини-исследований на уроке.

В опросе приняли участие 51 учитель начальных классов различных регионов Казахстана. Учителя едины во мнении, что важно сохранить и поддержать природную любознательность ребенка периода начальной ступени образования, однако предпочтение отдают объяснительно-иллюстративному методу.

Диаграмма 1

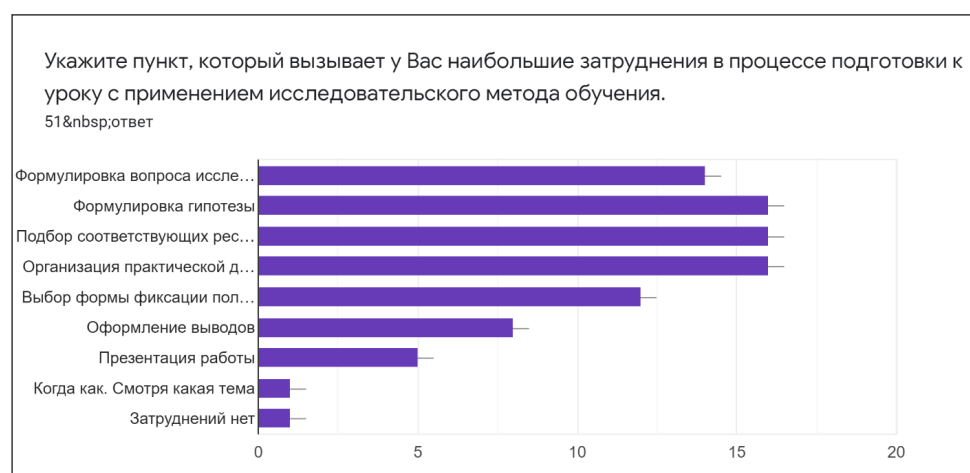
В выборе спектра предметов, которые по содержанию учебной программы позволяют применять исследовательский метод обучения, лидирующим является предмет «Естествознание» (88%).

Диаграмма 2

В ходе диагностики было установлено, что учителя испытывают затруднения в методике организации практических исследований на уроке. В частности, 31,6% испытывают затруднения в формулировке гипотезы, подборке необходимых ресурсов, организации практической деятельности. В формулировании вопроса исследования испытывают затруднения 27% опрошенных учителей. Выбор формы фиксации результата исследования - важный этап проведения исследования, его корректная реализация позволяет сделать правильные заключения и выводы по итогам проведения исследования. В реализации данного этапа испытывают затруднения 23% опрошенных учителей.

Диаграмма 3

Одной из составляющей педагогических условий являются учебные ресурсы и учебники, используемые в процессе обучения. В системе отечественного образования в ходе проведения экспертизы выбираются базовые учебники, по которым работают все школы. Учителя в своей практике также используют другие дополнительные ресурсы, в том числе интернет-ресурсы и электронную платформу «Онлайн мектеп». Однако, опрос показал, что учителя испытывают нехватку качественных методических материалов. В частности, учителя указывают на отсутствие методических рекомендаций по организации классного коллектива с большим количеством учащихся и большим количеством групп, рекомендаций по подбору доступных ресурсов,

листов-шаблонов для фиксации результатов исследований. На все это следует обратить внимание при разработке УМК.

Система заданий, разработанных для учебников издательства «Назарбаев Интеллектуальные школы», основана на принципах обучения через исследование и строится на научном подходе к этапам формирования исследовательских навыков из класса в класс, учитывая возрастные возможности учащихся начальных классов. Учебно-методический комплекс включает в себя учебник, рабочую тетрадь и руководство для учителя. Методические рекомендации, разработанные НИШ содержат необходимый теоретический материал по темам и разделам учебной программы, важный для проведения урока, а также пошаговую инструкцию по

проведению каждого урока. Однако, школы обеспечиваются только учебниками, и учителя не имеют возможности их применять в своей практике.

Международный опрос PISA выявил, что дети из благополучных семей чаще используют Интернет для поиска информации, учебы, а дети с непривилегированным

социально-экономическим положением больше играют в игры и смотрят мультфильмы. Авторы исследования предполагают, что отличия объясняются тем, что дети, растущие в неблагоприятной среде, не знают, как применить технологии для развития и обучения. [5] Поэтому одной из целей разработчиков учебников, включающих в содержание интернет-ресурсы и ссылки на интернет-источники, является гарантия качества содержания.

Лучшим вариантом, на наш взгляд, является создание оригинального контента для конкретных учебников, который: направлен на реализацию целей обучения; соответствует возрастным возможностям учащихся; является

безопасным; решает учебные и мотивационные задачи.

Augmented Reality (AR – дополненная реальность) – технология внесения цифрового контента в реальный мир в режиме реального времени при помощи компьютерных устройств, а также программного обеспечения к ним. Данная технология дает возможность создать активную образовательную среду, повысить мотивацию и превратить процесс усвоения материала в многогранный виртуальный опыт через: объемное моделирование объектов (3D); визуализацию теоретического материала при помощи видео.

Таким образом, находясь внутри этого процесса, мы развиваем свои исследовательские навыки, гибкость мышления и креативность. Работу над созданием каждого учебника можно считать отдельным исследовательским проектом, включающим в себя этапы обучения на основе исследования. Апробация учебников, экспертиза и обратная связь от учителей и учащихся помогает развивать коммуникативность и эмоциональный интеллект наших сотрудников. Участвуя в процессе обновления содержания образования, мы создаем новый взгляд на учебники, потому что меняемся сами.

Список литературы:

1. Типовая учебная программа по предмету «Естествознание» для 1-4 классов уровня начального образования обновленного содержания (с русским языком обучения).

2. Tomas Chamorro-Premuzic. *Curiosity Is as Important as Intelligence*. <https://hbr.org/2014/08/curiosity-is-as-important-as-intelligence> (25/11/19)

3. Федор Шеберстов. *Soft skills – со школьной скамьи*. http://atomicexpert.com/pointofview_072018 (27/11/19)

4. *Дополненная реальность в образовании: интервью с eligovision*. <https://arnext.ru/interview/dopolnennaya-realnost-v-obrazovanii-intervyu-s-eligovision-2897> (20/11/19)

ФОРМИРОВАНИЕ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ

А.Ш. Сагынбаева

Евразийский Национальный Университет им. Л.Н. Гумилева

Аңдатпа. Бұл мақала психологтардың құқықтық мәдениетін қалыптастыруды зерттеуге арналған. Құқықтық мәдениетті зерттейтін әртүрлі дереккөздерді талдау барысында автор оның құрамдас бөліктері: құқықтық білім, адамның заңға қатынасы, құқықтық мінез-құлық деген қорытындыға келді.

Аннотация. Данная статья посвящена изучению формирования правовой культуры у педагогов психологов. В ходе анализа различных источников, изучающих правовую культуру, автор пришел к выводу, что неотъемлемыми компонентами, содержащимися в ней, являются: правовые знания, отношения личности к праву, правовое поведение.

Abstract. This article is devoted to forming legal culture among educational psychologists. The analysis of various sources on legal culture showed that the integral components contained in it are: legal knowledge, personal attitudes to law, legal behavior.

Түйін сөздер: құқықтық мәдениет, педагог-психолог, құқықтық сана, құқықтық қатынастар, құқықтық мінез-құлық.

Ключевые слова: правовая культура, педагог-психолог, правосознание, правоотношения, правовое поведение.

Key words: legal culture, educational psychologist, legal consciousness, legal relations, legal behavior.

Формирование правовой культуры у педагога-психолога обусловлено стремительным изменением современного процесса образования, социальных и духовных ценностей. Модернизация современного профессионального образования непосредственно связана с развитием правовой культуры, так как в социуме возрастает роль права и духовных ценностей в общественной жизни. Деятельность педагога направлена на воспитание зрелой личности, прививание общественных, культурных норм и моралей формирующейся личности. Модернизация происходит повсеместно, но особенно сильно затрагивает образовательную сферу, так как она является одним из главных институтов, воспитывающих личность, владеющую знаниями о правовой культуре. Таким образом выдвигаются особые требования не только к личности педагога-психолога, но и к ее профессиональному образованию. В связи с этим ключевой задачей педагога-психолога

на протяжении всей его деятельности является непрерывное развитие и самообразование. Педагог-психолог в образовательном процессе выполняет не только обучающую функцию, но и выступает личностью которая способна защитить и отстоять права свои собственные и его подопечных. В широком смысле роль педагога-психолога направлена на облегчение образовательного процесса и воспитании граждан, обладающих всеми знаниями для социальной адаптации в современном мире.

Соблюдение конституционных прав, норм и свобод граждан, укрепление в сознании общества законности и демократизации является основным объектом внимания правительства Республики Казахстан. Требованием современных реалий выступает воспитание и обеспечение качественного образования каждой личности Республики Казахстан, поэтому социальное, политическое устройство государства, знание прав, норм, законов, символов обязанностей и

свобод человека входят в основную часть образовательной программы, а педагог является проводником учащихся[1].

Однако воспитать граждан, владеющих достаточными знаниями о правовой культуре способен специалист, имеющий набор характеристик, выполняющий свою деятельность будучи уверенным в ее социальной значимости. Учитывая данное обстоятельство в обществе возникает необходимость увеличения количества педагогов-психологов профессионального обучения. Данный специалист должен иметь гуманистическую направленность, способен обеспечить взаимодействие субъектов образования на правовых началах.

Процесс формирования правовой культуры у педагогов-психологов имеет направленность на осознание специалистом важности его роли в развитии будущего поколения, ответственности за транслируемое понятия о культуре, ответственным за свое собственное профессиональное образование, развитие собственной личности не только с позиции стандартного образования, но и как личности правовой[2].

По мнению Е.Ф. Усманова правовая культура выступает одним из основных показателей развития общества. Она имеет влияние на систему правоотношений, правопорядка, а также на формирование правового менталитета общества и отдельных социальных групп. Правовая культура выступает качественной характеристикой правовой жизни социума [3].

Мы разделяем мнение о том, что правовая культура помимо характеристики ценности права, должна также характеризовать субъектов правоотношений. Данное утверждение касается не только индивидуальных субъектов правоотношений, но и коллективных. Правовая культура должна отражать степень правового развития и способность эффективного использования правовых средств данных субъектов, с целью достижения своих правомерных целей, потребностей и интересов[4].

Правовая культура является сложным социальным феноменом, которая подвергается

влиянию с различных сфер общественной жизни напрямую связанная с общей культурой.

В ходе анализа различных источников, изучающих правовую культуру, можно сделать вывод, что неотъемлемыми компонентами, содержащимися в ней, являются: правовые знания, отношения личности к праву, правовое поведение.

Правовая культура педагога психолога основывается не только на имеющихся правовых знаниях, но и его способности воспринимать, преобразовывать новые знания и передавать свой опыт новому воспитываемому поколению. Для того чтобы дать более точное определение стоит рассмотреть изучение правовой культуры на различных этапах формирования общества. Термин правовой культуры рассматривается с позиции трех подходов: аксиологический, деятельностный, социологический.

Аксиологический подход определяется совокупностью правовых убеждений педагога, его идей и ценностей. Чем педагог руководствуется в решении различных правовых ситуаций. Аксиологический подход имеет ряд проблем, таких как проблема выбора ценностей, применяемых в изучении правовой культуры. С течением времени ценности стремительно меняются что приводит к проблеме скупости методологии изучения. Попытка свести такое обширное понятие как правовая культура к совокупности духовных ценностей, не делает аксиологический подход актуальным. Можно сделать вывод, что в изучении правовой культуры необходимо прибегать к рассмотрению различных подходов.

Деятельностный подход в изучении правовой культуры заключается в рассмотрении ее прежде всего, как продукт правовой деятельности человека. Особенности менталитета личности, стандарты, нормы поведения и образ мышления выделяли в основе правовой культуры Н.Л. Гранат и В.В. Панасюк[5].

И.Т. Фролов в рамках деятельностного подхода рассматривал правовую культуру отличной от понятий «культуры» в общем смысле

и делал акцент на ее прогрессивно-творческом характере, направленном на преобразование существующей действительности[6].

Как творческую деятельность, а также результат накопленных личностью правотворчества и преобразование его в единое правовое наследие определял правовую культуру Н.С.Злобин [7]. Следовательно, сторонники деятельностного подхода рассматривали правовую культуру как творческую характеристику правовой деятельности личности. В настоящее время в обществе имеется новаторская тенденция в изучении правовой культуры, так как упор идет не только на уже имеющиеся подходы, но и на создание новых, содержащих современные ценности и нормы. Деятельностный подход рассматривает правовую культуру педагога как его правовую педагогическую деятельность. Деятельностный подход также имеет некоторые проблемы, так как у педагога нет возможности на создание собственных правовых актов. Тем не менее в изучении правовой культуры педагога, есть смысл опираться именно на деятельностный подход, поскольку он является самой важной стороной функциональности правовой культуры педагога.

В социологическом подходе правовая культура рассматривается как социальное явление. Одни считают, что правовая культура является чисто юридическим понятием другие, относят ее к характеру научно социологического понятия, третьи говорят, что правовая культура имеет междисциплинарный характер.

С началом внедрения и изучения культурологического направления в психолого-педагогических исследования культуры педагога, отведено отдельное место вопросам нравственности, эстетической, коммуникативной, технологической, духовной стороны личности педагога. В данных исследованиях правовая культура занимает важнейшее место. Понятие правовой культуры давно входит в состав характеристик педагога, однако детальное изучение она получила относительно недавно.

В рассмотрении вопроса правовой культуры

стоит уделить внимание ее функциям, мы согласны с описанием М.Н.Марченко он выделил такие функции:

Познавательная-преобразовательная – правовые нормы и гарантии, строящиеся на таких качествах как доброта, милосердие, выдвигаются на первый план.

Регулятивная – эффективное взаимодействия всех систем права.

Ценностно-нормативная – явление и факты, которые становятся ценными и отражаются в сознании и поступках индивидов.

Социализаторская – воспитание личности, понимание ее прав и обязанностей.

Коммуникативная – взаимодействие индивидов в правовой сфере.

Прогностическая – анализ тенденция правовой системы, прогнозирование поведения общества[8].

Современное образование нуждается в совершенно новой личности педагога-психолога, следящего за изменением в различных сферах законодательства.

Правовая культура педагога-психолога является частью общей культуры личности, а также а также педагогической культуры. Правовая культура является системой высоко развитых правовых взглядов, представлений и чувств, имеющих направленность на развитие и формировании знаний, умений и навыков о правовой культуре. Данные знания и навыки должны обеспечить личность правовым поведением и способностью вести эффективную деятельность в правовом воспитании учащихся[9].

Основываясь на анализе теоретических данных по исследованию правовой культуры личности педагога, мы включили в правовую структуру педагога-психолога:

Знания, которые являются основой правовой культуры;

Отношение к праву, что включает в себя уважение закона, правовые убеждения личности;

Активное – социальное правовое поведение;

Личная готовность к воспитанию учащихся.

Первые выделенные элементы можно

отнести непосредственно к общим элементам правовой культуры личности, а последний элемент является неотъемлемым для правовой культуры педагога-психолога. На основе всего вышесказанного можно сделать вывод, что в профессиональной подготовке педагога-психолога, правовая культура является одной из главных задач.

Единство противоположностей всех структурных компонентов педагога-психолога – это та база на которой создается устойчивый интерес к правовому аспекту педагогической деятельности, определяются основные направления формирования правовой культуры педагога. Структурные компоненты также являются основой уровня правовой компетенции будущего педагога, способы ее развития и улучшения, особые умения и навыки, которые будут необходимы для дальнейшего воспитания школьников[10].

В ходе изучения профессиональной литературы по данному вопросу нами были выделены ряд особых умений, которыми должен обладать педагог-психолог для формирования правовой культуры у учащихся такие как: аналитические, конструктивные, организационные, информационные, диагностические, прогностические[11]. В исследовании данной темы, были сделаны следующие выводы, для эффективного формирования правовой личности педагога-психолога:

Необходимо рассмотреть ситуацию и создать новый подход в изучении правовой культуры педагогом-психологом в вузе, таким образом, чтобы конечная цель данного учения соответствовала готовности учителя к правовому воспитанию школьника;

Более масштабно использовать время педагогической практики, уделить внимание разработке специальных практических заданий правового характера;

Сделать акцент на изучении таких дисциплин как философия, социология, истории так как в них рассматривает аспект правовой культуры;

Обучение в вузе не может обеспечить развитие правовой культуры в полной мере, поэтому стоит проводить внеурочные

мероприятия, направленные на развитие правовых компетенций педагога-психолога;

Администрации вуза стоит поощрять и направлять педагогический процесс в сторону создания совместной деятельности педагогов и учащихся, создания демократического уклада, норм общественной жизни. Создание сообщества, контролирующего соблюдение данных законов. Другими словами, создания в вузе модели правового общества[12].

Правовая культура педагога-психолога будет эффективно развиваться если:

Существует разработанная структура правовой культуры педагога-психолога и дано определение сущности профессионального аспекта правовой культуры будущего педагога, заключающееся в его готовности к правовому воспитанию школьников;

Сформировано содержание комплекса правовых навыков, знаний и умений педагога, позволяющего ему после выпуска, самостоятельно, эффективно выполнять процесс воспитания правовой культуры у учащихся. Будет реализована особая модель при обучении будущих специалистов педагогов-психологов, отличающаяся от изучения правовой культуры в юридических вузах и основывающаяся на модели будущей профессиональной деятельности педагога-психолога;

В самом образовательном процессе учреждений готовящих будущих специалистов, будет действовать установка, направленная на развитие правовой культуры. С использованием правового потенциала всех дисциплин, ведением непрерывной педагогической практики, вне учебной деятельности учащихся, а также правовой пропаганды с целью сформировать положительной отношение студентов педагогических вузов на правовой воспитание школьников[13].

Можно сделать вывод что правовая культура является одним из важнейших аспектов воспитания грамотной социальной личности, способной уважать чужие права, знать свои собственные и соблюдать общественный закон и порядок, что непременно ведет к благополучному развитию

современного общества. Большинство характеристик личности формируется в процессе обучения, следовательно, личность педагог-психолога, его знания, умения и навыки имеют большое значения в воспитании школьника. Таким образом, основными характеристиками правовой культуры преподавателя являются: правосознание, системность правовых знаний, правовая ответственность, умение пользоваться правовыми нормами в конкретных жизненных ситуациях, давать оценку правовым и неправовым ситуациям.

Список литературы:

1. Бабаев В.К. Теория государства и права / В.К. Бабаев. – М.: Юрист, 2017. – 575 с
2. Адольф В.А. Профессиональная компетентность современного учителя: Монография. Красноярск: Краснояр. гос. ун-т, 2014. С. 10-18.
3. Усманова Е.Ф. Правовая культура российского общества в современных условиях // Мир науки и образования. – 2010.
4. Гранат Н.Л. Правосознание и правовая культура // Юрист. – 1998. – № 11/12. – С. 5.
5. Гранат Н.Л. Правосознание и правовая культура // Юрист.–1998.– № 11/12. – С. 5.
6. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. – М., 1991. – С. 210.
7. Халем Ф. Историко-правовые аспекты проблемы Восток – Запад //Вопросы философии. – 2002. – № 7. – С. 30.
8. Марченко М.Н. Теория государства и права: учеб. для вузов. – М.:Зерцало, 2004. – С. 24.
9. Грановская Е. В. Правовая культура и обеспечение прав личности. М., 1988. С. 18-19.
10. Акимова А.П. О характере профессиональных умений в деятельности педагогов// Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. - Вып. 1. - 2013. - с 115-119.
11. Алексеев С. С. Теория права. - М. - 1994. - С. 87-89.
12. Крынкина А.С. К вопросу о содержании правовой компетентности будущего учителя/А.С. Крынкина // Вестник Орловского государственного университета, серия: новые гуманитарные исследования. - 2010. - №5 - С.124 – 128.
13. Чумаков В.И. Педагогика: учебно-методическое пособие для студентов. - Волгоград: Изд-во ВолгГМУ - 2014.

ӨЗІН-ӨЗІ ЭМОЦИОНАЛДЫ РЕТТЕУ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ПСИХИКАЛЫҚ ДЕНСАУЛЫҒЫНЫҢ ШАРТЫ РЕТІНДЕ

Б.С. Ахметова

akhmetovabotagoz@mail.ru

б.ғ.к., Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы

«Психология, тәрбие және тұлғаны дамыту» орталығының жетекші сарапшысы

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Г.Б. Сәтжанова

guldara_satzhan@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, 7М01103 - «Педагогика және психология»

мамандығының 2-курс магистранты

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде қызмет атқаратын педагогтердің «жану синдромына» ұшырау мәселесінің психологиялық алдын алудағы өзін-өзі эмоционалды реттеу дағдысының мәні мен маңыздылығы ашылған. Соңғы жиырма жылдықтағы өзін-өзі эмоционалды реттеу мәселесінің отандық, ресейлік және шетелдік ғылыми әдебиеттердегі зерттелу деңгейі мен сипатына шолу жасалып, аталмыш терминге түсіндірмелер келтірілген. Өзін-өзі эмоционалды реттеу әдістерінің түрлері және олардың адамға беретін әсеріне қатысты мәлімет берілген. Сонымен қатар мектепке дейінгі білім беру ұйымдары педагогтеріне қызмет барысындағы кәсіби стрестермен күресуде және эмоционалды жанудың алдын алуда септігін тигізетін және қолдануға кеңес берілетін эмоцияларды реттеу техникаларының жіктемесі мен оларды жүзеге асыруда ұстанылуы тиіс принциптер ұсынылған. Жіктемеге сәйкес өзін-өзі эмоционалды реттеу әдістерінің тізімі мен оларды орындау бойынша нұсқаулықтар келтірілген.

Аннотация. В данной статье раскрываются сущность и значение навыков эмоциональной саморегуляции в психологической профилактике возникновения проблемы «синдрома выгорания» у педагогов дошкольных образовательных учреждениях. Проведен анализ уровня и характера изученности проблемы эмоциональной саморегуляции за последние двадцать лет в отечественной, российской и зарубежной научной литературе, даны разъяснения к данному термину. Приводятся информация о видах методов эмоциональной саморегуляции и их влиянии на человека. Кроме того, авторами предложена классификация методов регуляции эмоций, рекомендованные педагогам дошкольных образовательных организаций к применению при борьбе со стрессами в процессе профессиональной деятельности и профилактике эмоционального выгорания; принципы, которые должны быть соблюдены при их реализации. В соответствии с классификацией приведены перечень методов саморегуляции и методические рекомендации по их выполнению.

Abstract. This article reveals the essence and significance of emotional self-regulation skills in the psychological prevention of «burnout syndrome» among teachers of preschool educational institutions. The analysis of the level and nature of emotional self-regulation over the past twenty years in the local, Russian and foreign scientific literature is carried out, explanations of this term are provided. Information on the types of methods of emotional self-regulation and their impact on a person is studied. A classification of emotion regulating methods against professional stress and emotional burnout recommended to teachers of preschool educational organizations are proposed. According to provided classification a list of self-regulation methods, principles to follow and methodological recommendations are given.

Түйін сөздер: өзін-өзі эмоционалды реттеу, эмоционалды жану синдромы, психикалық денсаулық, эмоционалды күй, сезімдер, эмоциялар, аутотренинг.

Ключевые слова: эмоциональная саморегуляция, синдром эмоционального выгорания, психическое здоровье, эмоциональное состояние, чувства, эмоции, аутотренинг.

Key words: emotional self-regulation, burnout syndrome, mental health, emotional state, feelings, emotions, auto-training.

Соңғы онжылдық ішінде білім мен тәрбие берудің мақсаттарына жетудің маңызды шарты болып табылатын педагог мамандардың психикалық денсаулығын сақтау мәселесі аса өзекті мәселеге айналды. Оның ішінде қоғамдағы білім беру жүйесінің негізі саналатын – мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде қызмет етуші педагогтерді баса назар аударарлық мәселе.

Балабақшада еңбек етуші тәрбиеші-педагогтің кәсіби қызметінің бірқатар өзіндік ерекшеліктері бар: жұмыс күнінің ерте басталуы мен ұзақтығы, жалақының төмендігі, тәрбиеленушілердің денсаулығы мен өмірі үшін жауапкершіліктің жоғарылығы, ата-аналармен ортақ тіл табу, балалар арасында үнемі орын алатын қақтығыстарды конструктивті түрде шешу қажеттілігі, жүйелі әдістемелік тексерулер мен комиссиялардың болуы, жұмыс ауысымынан кейінгі келесі еңбек күніне сабақ конспектін жасау арқылы дайындалу. Сонымен қатар тәрбиеші-педагогтің танымы эмоциялар арқылы жүзеге асатын және де ересектер тарапынан дәл сондай белсенді эмоционалдылықты талап ететін балалар категориясымен жұмыс істейтіні баршамазға мәлім. Яғни тәрбиеші-педагог баламен тек білімімен бөлісіп қоймай, сонымен қатар эмоцияларымен алмасады. Тәрбиеленушілердің өміріне үнемі эмоционалды қатысу эмоционалды реакциялардың бұлыңғырлығына, эмоциясының төмендеуіне және немқұрайлыққа әкеледі.

Аталмыш факторлар мектепке дейінгі білім беру ұйымдары педагогтерінің «эмоционалды жану синдромына» ұшырау мүмкіндігін жоғарылата отырып, олардың психикалық денсаулығына үлкен қауіп төндіреді.

Кәсіби қызметте эмоционалды жану синдромының алдын алуда уақытылы жүзеге асырылатын өзін-өзі эмоционалды реттеу

әдістері стресстің қалдық құбылыстарының жиналуына жол бермейтін, қызметтің эмоционалды фонын қалыпқа келтіретін психогигиеналық құрал ретінде әрекет етеді.

Психологиялық әдебиеттегі эмоционалды саланы реттеу мәселесі кеңінен қамтылған. Шетелдік және ресейлік психологияда эмоцияларды реттеу және басқару мәселелерін З. Фрейд, А. Фрейд қорғаныс механизмдері; А. Адлер, А. Бек, А. Эллис, Р. Бэндлер мен Д. Гриндер жағымсыз эмоцияларды жеңудің танымдық әдістері; Дж. Вольпе, Т.Г. Стэмпфл, Р.Е. Альберти және М.Л. Эммонс қорқыныштың мінез-құлықтық терапиясы; Э. Фромм, К. Роджерс, Э. Шостром, Е. Мелибруда, Р.Т. Байярд және Д. Байярд, Е.В. Сидоренко эмоцияларды түсіну мен вербализациялау; А. Лоуэн, К. Рудестам денеге бағытталған және би-қозғалыс терапиясындағы эмоционалды реакция; Р. Лазарус, С. Фолкман, Р. Моос және Дж. Шеффер, Р. Фэйбс және Н. Эйзенберг, Ф.Б. Березин, Р.М. Грановская, М. Никольская, Д. Либин және А. Либина стрессті жеңу стратегиялары; Г. Селе, Б. Колодзин қиындықты жеңу; К. Изард, Э. Гельгорн, Г. Рубинштейн, М.М. Бахтин эмоцияларды өзара реттеу; К. Хорни, В. Бройтигам, У. Эрхардт, Ш. Бурн, А.Б. Холмогорова және Н.Г. Гаранян, И.Г. Малкина-Пых эмоцияларды деструктивті бақылаудың салдары тұрғысынан зерттеген.

Отандық ғалымдар З.Б. Мадалиева, А.Қ. Егенисова, Б.Д. Байтукбаева, Г.С. Турсунгожинова, П.Е. Жарылғасова, А.А. Төлегенова, Д.Б. Ахметова педагогтердің эмоционалды аймағын басқаруға аса ден қойған.

Шетелдік жарияланымдарда «өзін-өзі эмоционалды реттеу» феноменіне жақын ұғымдар «emotional regulation» («эмоционалды реттеу») және «emotion regulation» (эмоцияларды реттеу), «self-regulation» (өзін-өзі реттеу) болып табылады.

Егер алғашқы екеуі мазмұнға жақын болса, онда «self-regulation» (өзін-өзі реттеу) – бұл жеке құбылыстар ретінде қарастыруды қажет ететін эмоционалды реттелуді де, танымдық процестерді реттеуді де қамтитын кең термин [1].

Zeman (2001) эмоционалды реттеу тек эмоцияларды басу емес екенін баса айтады. Бұл динамикалық және күрделі процесс, ол эмоцияларды тежеуден басқа, асыра сілтеу, алмастыру және бейтараптандыру сияқты бақылау тетіктерін қамтиды [2].

Ю.В. Саенконың (2010) сипаттауынша, эмоцияларды реттеу – өзіндік эмоциялық күйлерді түсінуді, оларды мақсатқа жету мен қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін биологиялық және әлеуметтік тұрғыдан орынды пайдалануды білдіреді және бойы-мыздағы эмоциялар туралы білімді олар сигнал беретін мәселені шешу үшін қолдануды қамтиды. Сонымен қатар өзін-өзі эмоционалды реттеу мүмкін болатын эмоционалды күйлерді сындарлы тәсілдермен, яғни басқа адамдардың мүдделерін, құқықтары мен бостандықтарын бұзбайтын жолдармен жолға қоюды қамтиды [3].

Panfile және Laible (2012) эмоционалды реттелуді адамның қоршаған орта талаптарына бақыланған түрде бірқатар эмоциялармен (оң да, теріс те) жауап беру қабілеті ретінде қарастырады [4].

Осылайша, авторлар өзін-өзі эмоционалды реттеуді эмоцияларды басумен шектемей, оның эмоцияларды бақылау және мақсаттарға жету үшін қолдана білуді қамтитынын баса айтады.

Өзін-өзі эмоционалды реттеу нәтижесінде үш негізгі әсер пайда болуы мүмкін:

- тыныштандыру әсері (эмоционалдық қысымды жою);
- қалпына келтіру әсері (шаршау көріністерінің әлсіреуі);
- белсендіру әсері (психофизиологиялық белсенділіктің жоғарылауы).

Эмоцияларды реттеу әдістерінің жіктелері көп емес. К. Изард эмоционалды күйлерді реттеудің келесі тәсілдерін анықтайды:

А) эмоциялардың өзара әрекеттесуі –

жағымсыз эмоцияның қарқындылығын төмендету мақсатында қарама-қарсы, яғни оң сипаттағы эмоцияны саналы түрде белсендіру;

б) танымдық реттеу – жағымсыз эмоцияларды басу немесе қадағалау үшін зейін мен ойлауды қолдану;

в) моторлық реттеу – жағымсыз эмоционалды күйдің қарқындылығын төмендететін физикалық белсенділік [5].

Ресей психологы Ю.В. Саенконың жіктелесі бойынша эмоцияларды реттеу әдістердің келесі түрлері бар:

1) Эмоционалды реакция. Бұл эмоцияларды реттеудің ең оңтайлы жолы болып табылады. Оған интерпсихикалық, диадикалық және диадикалық емес копинг жатады.

2) Эмоционалды трансформация. Эмоционалды реакциямен салыстырғанда, бұл әдіс аса оңтайлы емес. Себебі, қажет емес эмоция қарама-қарсы эмоцияға ауысады, эмоциогенді объектіге деген көзқарас өзгереді, бірақ мәселенің өзі шешілмейді, қажеттілік қанағаттандырылмайды және эмоционалды стресті босату болмайды. Бұл мәселенің шешімі адамға тәуелді емес жағдайларда жүзеге асырылады.

3) Эмоцияларды басу. Эмоцияға жауап берілмей, керісінше, ол санадан бейсанаға ысырылады. Мәселені шешуден қашу ретінде сипаттауға болады. Нәтижесінде басылған эмоциялар жинақталады, бұл өз кезегінде адамның өзіне (психосоматикалық аурулар, тәуелділіктер) немесе оның айналасындағы адамдарға (агрессивті әсерлер) бағытталған әрекеттің деструктивті формаларына әкеледі [3].

Біз жүргізілген теориялық зерттеу негізінде өзін-өзі эмоционалды реттеудің тағы бір жіктелесін ұсынамыз. Алайда, тікелей әдістерге көшпес бұрын, эмоцияларды реттеудің жалпы принциптерін қарастыруымыз қажет деп санаймыз. Барлық әдістер мен технологиялар осы принциптерді қабылдап, олар туралы есте сақтаған жағдайда ғана жұмыс істейді. Бұл принциптер – эмоцияларды реттеудің негізі.

1) Өзіндік эмоциялар және оларды реттеу үшін жауапкершілік принципі. Педагогтің психологиялық алдын-алу жұмысына белсенді және саналы түрде кіріспей, осы бағытта

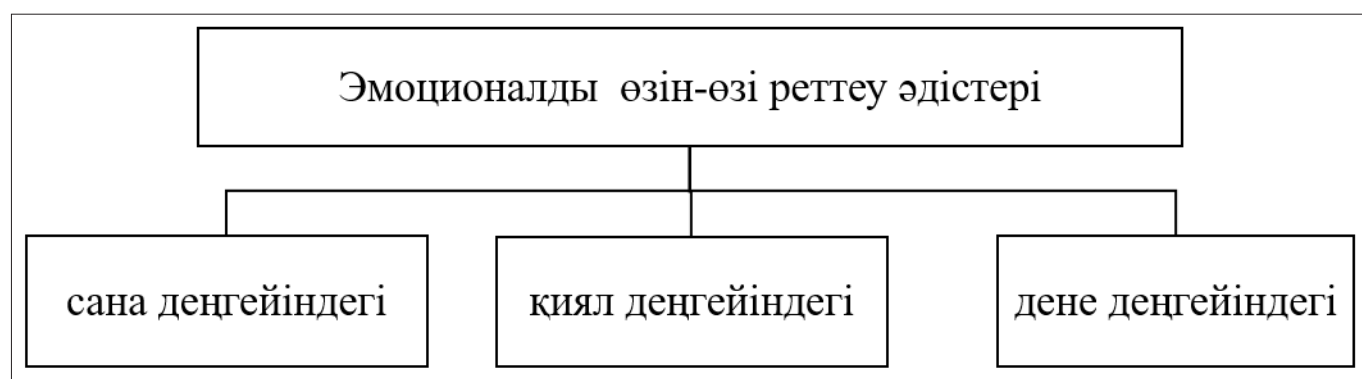
жетістікке жету мүмкін емес екенін атап өткен жөн. Ең алдымен, педагог өз қызметінің субъектісі болуы керек. Басқаша айтқанда, ол пассивті тұтынушы емес, эмоционалды жанудың алдын алу жүйесінің белсенді қатысушысы болуы тиіс.

2) Барлық эмоцияларды қабылдау принципі. Адамның психоэмоционалды жағдайын мақсатты өзін-өзі реттеудің маңызды кезеңі – өзіндік эмоцияларды түсіну. Жағымды немесе жағымсыз сипатына қарамастан, эмоцияларды қабылдап, бастан кешіру өте маңызды. Кері

жағдайда, яғни эмоцияларды ысыру кезінде олар бейсаналық қабатқа өтіп, адамның келешектегі жүріс-тұрысының сипаты мен денсаулығына кері әсер етуі әбден мүмкін.

3) Эмоцияларды реттеудегі мақсат қою принципі. Педагог өзін-өзі эмоционалды тұрғыдан реттеудің өзіне және кәсіби қызметіне бере алатын мүмкіндіктерін түсінуі қажет.

Біз ұсынатын эмоционалды реттелу әдістерінің жіктелуі оларды жүзеге асырудың деңгейлеріне негізделген:

1-сызба. Эмоционалды өзін-өзі реттеу әдістерінің түрлері

I Сана деңгейіндегі өзін-өзі эмоционалды реттеу әдістері бойдан өтіп жатқан эмоциялар мен эмоционалды күйлерге талдау жасауға бағытталады.

1) «Шағын үзіліс» техникасы ашу қайнай бастағанда немесе қуаныш әсерінен импульсивті шешім қабылдас бұрын үзіліс жасауға негізделеді. «Мен ойланамын», «Сөйлесуді кейінге қалдырайық» деген секілді ыңғайлы кез-келген сөз тіркесін айтып, процесті тоқтату арқылы ашулы адам өз сезімдері мен ойларындағы тәртіпті қалпына келтіруге уақыт бөлуге мүмкіндік алады. Нәтижесінде саналы күйге еніп, неғұрлым сараланған шешімді қабылдауға болады.

2) «Мен-хабарлама» техникасы. Серіктеске бағытталған хабарлама «Мен», «Мені», «Маған» есімдіктерінен басталады, содан кейін эмоциялар және оларға себепші болған серіктестің әрекеті сипатталады. Соңында позитивті түрде (бұйыру немесе жоққа шығару түрінде емес) серіктеске деген өтініштер,

тілектер немесе талаптар тізімделеді. Эмоцияларды жеткізудің келесі жолдары бар: өз сезімдеріңізді атау («Мен уайымдаймын»), салыстырулар мен метафораларды қолдану («Мен өзімді құлдай сезінемін»), эмоционалды тәжірибенің әсерінен пайда болған физикалық жағдайыңызды сипаттау («Қорыққаннан демім жетпей қалды»).

II Қиял деңгейіндегі өзін-өзі эмоционалды реттеу әдістері эмоционалды тұрғыдан босану мақсатында өзіндік қиялды қолдануды меңзейді.

1) «Бос орындық» техникасы. Қатысушы өз сезімдерімен (қорқыныш, ашу, реніш) диалог жүргізеді. Өзіне қарама-қарсы бос орындықты қойып, онда отырған өзі үшін маңызды серіктесті елестетуге тырысады. Қатысушы олардың қарым-қатынасында туындайтын қиындықтар мен жанжалдарға қатысты қандай сезімдерді сезінетінін айтуы керек. Әңгіме барысында эмоцияларға, орындықты итеруге, ұруға, құшақтауға жол беріледі.

2) «Көрінбейтін сауыт» техникасы. Сізге бағытталған ескертулер мен жағымсыз сөздерді жебелер деп елестетіп көріңіз. Бірақ сізде үлкен артықшылық бар – көрінбейтін сауыттың болуы, ол жебелерді өткізбейді.

3) Арт-терапия эмоционалды стрессті азайту және жою құралы болып табылады, Арт-терапияның пассивті түрінде дайын өнер туындылары жұмыс жүргізіледі. Оның барысында көркем шығарманың кейіпкерлерімен, олардың эмоционалды толғаныстарымен сәйкестендіру, сондай-ақ оларға жанашырлық арқылы эмоционалды жауап беру мүмкіндігі туады. Ал арт-терапияның белсенді түрінде шығармашылық өнімдерін субъектінің өзі жасайды.

III Дене деңгейіндегі өзін-өзі эмоционалды реттеу әдістері эмоциялар әсерінен пайда болатын физикалық қысымды жою мақсатында бұлшықеттерді босату және тынысты ретке келтірумен сипатталады.

1) «Жұдырық» техникасы. Жұдырықты барынша қысып, басқа күш жоқ екенін сезгенше қысым күйінде ұстап, босату арқылы жүзеге асады. Бұл жаттығу ашу немесе реніш сияқты теріс эмоцияларды бәсеңдетуге көмектеседі. Бұл әдістің артықшылығы – оны кез-келген жерде қолдануға болады.

2) Кез-келген адамның эмоционалды жағдайын тұрақтандырудың маңызды резерві – тыныс алу. Әр түрлі өмірлік жағдайларда дұрыс тыныс алуды игерген педагог өзін-өзі эмоционалды реттеудің, кем дегенде, бір

әдісін біледі. Тыныс алу сананың бақылауына бағынады және біз белгілі бір мөлшерде тыныс алуды басқара аламыз және ол арқылы ішкі ағзалардың қызметіне белгілі бір әсер ете аламыз.

3) Аутотренинг немесе аутогендік жаттығу – И.Г. Шульц құрған бұлшықеттерді босату мен өзін-өзі сендіру арқылы өзіндік психикалық күйлерді реттеудің кең таралған әдісі. Бұл техника адамда эмоционалды қысымды тудыратын іс-әрекеттерде, оның ішінде педагогикалық жұмыста пайдалы. Өйткені педагогтың балалармен және олардың ата-аналарымен қарым-қатынасында қиын және өзін-өзі эмоционалды реттеуді қажет ететін жағдайлар жиі кездеседі.

Аутотренинг емдік әсері релаксация нәтижесінде пайда болатын трофотропты реакцияға байланысты, вегетативті жүйке жүйесінің парасимпатикалық бөлігінің тонусының жоғарылауымен бірге жүреді, бұл өз кезегінде дененің теріс стрестік реакциясын бейтараптандыруға көмектеседі.

Осылайша, тәрбиеші-педагогтерді өзін-өзі эмоционалды реттеу әдістерімен таныстыру тек ақпараттық ғана емес, сондай-ақ практикалық құндылыққа ие, өйткені бұл жеке және кәсіби қалыптасу процесінде кәсіби деформациялардың алдын алуға ықпал етеді. Өзін-өзі эмоционалды реттеу техникасын меңгеру психикалық денсаулық пен кәсіби ұзақ өмірді сақтаудың маңызды факторы болып табылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Ursache A., Blair C., Raver C.C. *The promotion of self-regulation as a means of enhancing school readiness and early achievement in children at risk for school failure. Child Development Perspectives. 2012, 6(2): 122–128.*

2. Zeman J., Shipman K., Penza-Clyve S. *Development and initial validation of the children's sadness management scale. Journal of Nonverbal Behavior. 2001, 25: 187– 205.*

3. Саенко Ю.В. *Регуляция эмоций: тренинги управления чувствами и настроениями. СПб.: Речь, 2010. 31 стр*

4. Panfile T.M., Laible D.J. *Attachment security and child's empathy: The mediating role of emotion regulation. Merrill-Palmer Quarterly. 2012, 58(1): 1–21.*

5. Изард К. Э. *Психология эмоций. СПб.: Питер, 2003.*

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІҢ КОМУНИКАТИВТІК ДАҒДЫНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

А.С. Асанова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің магистранты,
Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ.
E-mail: enu@enu.kz

Аңдатпа. Мақалада болашақ педагог мамандардың кәсіби педагогикалық қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру мәселесі қозғалды. Мұғалімдердің көпшілігі «педагогикалық қарым-қатынас» ұғымымен таныс болғанымен, бұл туралы идеялары көбінесе үстірт болады, өйткені теориялық білімді өмірде қолдануда қиындықтар туындайды. Мақалада «коммуникация», «педагогикалық қарым-қатынас», «коммуникативтік дағдылар» ұғымдарының анықтамасына қатысты әр түрлі көзқарастар талданады. Педагогикалық қарым-қатынас тиімділігінің шарттары қарастырылып, негізгі коммуникативтік дағдылардың жіктелімі ұсынылды. Сондай-ақ кәсіби педагогикалық қарым-қатынасты қажетті дағдыларды пайдалана отырып ұйымдастырудың кезеңдері талқыланды.

Аннотация. В статье поднимается вопрос формирования профессиональных педагогических коммуникативных навыков будущих учителей. Хотя большинство учителей знакомы с понятием «педагогическая коммуникация», их представления о ней часто поверхностны, так как возникают трудности в применении теоретических знаний на практике. В статье анализируются различные взгляды на определение понятий «коммуникация», «педагогическое общение», «коммуникативные навыки». Были рассмотрены условия эффективности педагогического общения и предложена классификация базовых коммуникативных навыков. Также были обсуждены этапы организации профессионального педагогического общения с использованием необходимых навыков.

Abstract. The article raises the issue of forming professional pedagogical communication skills of future teachers. Although most teachers are familiar with the concept of «pedagogical communication», their ideas about it are often superficial, as there are difficulties in applying theoretical knowledge in practice. The article analyzes different views on the definition of «communication», «pedagogical communication», «communication skills». The conditions for effective pedagogical communication were considered, and a classification of basic communication skills was proposed. The stages of organization of professional pedagogical communication with the use of the necessary skills were also discussed.

Кілт сөздер: қарым-қатынас, педагогикалық қарым-қатынас, коммуникативтік дағдылар, шеберлік, өзара әрекеттесу.

Кілт сөздер: қарым-қатынас, педагогикалық қарым-қатынас, коммуникативтік дағдылар, шеберлік, өзара әрекеттесу.

Key words: communication, pedagogical communication, communication skills, mastery, interaction.

Соңғы жылдардағы әлемдегі әлеуметтік-экономикалық өзгерістер жаңаша кәсіби ойлай білетін, жоғары ұтқырлықты, құзыреттілікті, білім беру жүйесінің негізгі тенденцияларын: жаһандану, демократияландыру, ізгілендіру, технологияландыру, стандарттау, компьютерлендіруді меңгерген мұғалімдерді даярлауды қажет етті. Себебі адамның және жалпы қоғамның жетістіктері көп жағдайда болашақ мұғалімдердің кәсіби дайындығына соның

ішінде, олардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастыруына тікелей байланысты. Мұғалімдердің көпшілігі «педагогикалық қарым-қатынас» ұғымымен таныс болғанына қарамастан, ол туралы идеялар көбінесе үстірт болады, теориялық білімді практикада қолдану қиынға соғып жатады.

Жоғары білім берудің жаңа парадигмасы университеттегі кәсіби-педагогикалық білімнің жаңа моделіне көшуді көздейді.

Кәсіби педагогикалық қарым-қатынас категория ретінде ғылымда жақында пайда болғанына қарамастан, уақыт пен әлеуметтік сұраныс болашақ мұғалімнің кәсіби тұрғыда қалыптасуына жаңа талаптарды қояды. Болашақ педагогтердің кәсіби дайындығы мәселесін зерттеу барысында сұралушылардың шамамен 50%-ының балалармен қарым-қатынас жасау, олармен өзара әрекеттестікті ұйымдастыру, оларды және олардың іс-әрекетін басқару және әр оқушыны тани білу кезінде қиындықтарға тап болатындығы анықталған. Бұдан болашақ педагогтің коммуникативті дағдыларын қалыптастыру жұмысы ЖОО қабырғасында жүргізілуі керек деген қорытындыға келуге болады.

Мұғалім мен оқушы арасындағы кәсіби тұрғыда жүзеге аспаған педагогикалық қарым-қатынас оқыту мен тәрбиелеудегі қиындықтарға әкелуі мүмкін, өйткені мектеп жасында іс-әрекеттің жетекші түрі білім болып табылады, ал балаға білімді қарым-қатынассыз игерту мүмкін емес. Қарым-қатынас факторларының бірі – мектеп жасындағы балалардың психологиялық және әлеуметтік дамуы. Мұғалімнің сөйлеу мәдениеті, оның қарым-қатынас орнатудағы ерекшеліктері, сыныптағы қарым-қатынасты құру тәсілдері, қарым-қатынас стилін дұрыс таңдай білуі оның оқушылар алдындағы беделінің артуына, оқушылардың оқуға деген мотивация деңгейінің жоғарылауына, олардың жан-жақты, үйлесімді дамуына ықпал етеді. Мұның бәрі тұтастай алғанда оқу процесіне оң әсерін тигізеді.

Н.В. Кузьмина педагогикалық қызметтегі негізгі үш компонентті атап көрсеткен: конструктивті, ұйымдастырушылық, коммуникативті [1]. Соңғысы педагогтің оқушылармен, ата-аналармен және әріптестерімен мағыналы қарым-қатынас құра алу қабілетін білдіреді. Қарым-қатынас дағдыларын және қарым-қатынас теориясының негізгі ережелерін жетік білу мұғалімінің кәсіби құзыреттілігінде шешуші рөл атқарады. Өйткені өзара әрекеттесу процесінде мұғалімнің тұлғалық қасиеттері оқушыларға үлгі бола бастайды.

Кәсіби педагогикалық қызметтің негізі – кәсіби педагогикалық қарым-қатынас. Ю.К. Бабанский қарым-қатынасты оқу процесін белсендіретін қозғаушы күш ретінде

қарастырады. Қарым-қатынас оқушылардың оқу материалын түсінуден қанағаттануларына, оларды белсенділікке ынталандыруға, өздігінен оқуға деген қызығушылықтарын оятуға ықпал етуі керек. М.Захаров қарым-қатынасты жеке тұлғаны қалыптастыру мен тәрбиелеудің маңызды «құралы» деп санайды. А.В. Петровский мен М.Г. Ярошевский өңдеген сөздікте қарым-қатынасқа мынадай анықтама берілген: «Қарым-қатынас дегеніміз – адамдар арасындағы өзара түсіністік орнату мен оларды дамытудың күрделі, көп қырлы процесі, өзара әрекеттесу қажеттілігі, соның ішінде ақпарат алмасу, бірыңғай стратегияны құру, бір-бірін қабылдау және түсіну». В.Давыдов пен В.П. Зинченко редакциялаған психологиялық сөздікте қарым-қатынас ақпарат алмасуды немесе әңгімелесушіге қатысты жағымды, жағымсыз сезімдерді білдіруді айқындайтын екі немесе одан да көп адамдардың өзара әрекеті ретінде қарастырылады. Қ.Жарықбаев, О. Саңғылбаевтың «Психология» энциклопедиялық сөздігінде: «Қарым-қатынас – біріккен іс-әрекет қажеттілігін туғызатын, адамдар арасындағы байланыстың дамуын орнататын күрделі, көп жоспарлы үрдіс. Адамдардың танымдық хабарлар алмасуы, өзара түсінісуі, бір-бірін қабылдауы» - деп көрсетілген.

Педагогикалық қарым-қатынаста оқыту функциясы жетекші болып табылады. Оқыту функциясы тәрбиелік және дамытушылық компоненттерден тұрады. Тәрбие функциясын жүзеге асыру барысында мұғалім оқушының бойындағы бар жағымды қасиеттері мен эмоцияларын білдіруіне көмектеседі. Мұғалім әр оқушының жетістігіне, өзін-өзі аша түсуіне және дамуына қызығушылық танытуы керек. Педагогикалық қызметте кәсіби қарым-қатынас жасай білу өте маңызды қабілет болып табылады. Педагогикалық қарым-қатынастағы коммуникативтік дағдылар оқушылармен, ата-аналармен, әріптестермен өзара әрекеттесу процесінде көрініс табады.

В.А. Кан-Калик ғалым-педагогтердің зерттеулеріне сүйене отырып, жаңадан келген мұғалімдердің тәжірибесінде педагогикалық мәселелерді шешуге кедергі келтіретін және білім беру процесін қиындататын қарым-қатынастың жиі кездесетін «кедергілерін» ашып сипаттауға тырысты, мұндай «кедергілерге»

мыналар жатады: көзқарастардың сәйкес келмеуі, сыныптан қорқу, эмоционалды байланыстың болмауы, қарым-қатынас қызметінің тарылуы, сыныпқа деген жағымсыз қатынас, педагогикалық қателіктерден қорқу, еліктеу. Сонымен бірге, әдетте, өз қызмет жолын жаңадан бастаған мұғалімдер балалармен қарым-қатынас жасау тәжірибесінің болмауына байланысты психологиялық «кедергілерді» де бастан кешіреді [2].

В.А. Кан-Калик өзінің зерттеулерінде білім беру процесін басқаруда педагог пен білім алушылардың коммуникациялық байланыстарын анықтаудағы және дамытудағы педагогикалық қатынастың рөлін қарастырады [3]. Педагогикалық қатынасты кәсіптік қатынастың алуан түрі ретінде зерттеп, ғалым педагогтің коммуникациялық қызметінің көп қырлылығын айрықша баса айтады. Оның пікірінше, педагогикалық қатынас – бұл «педагог пен тәрбиеленушілердің негізгі әлеуметтік-психологиялық өзара әрекеттесу жүйесі (тәсілдері мен дағдылары), оның мазмұны ақпаратпен алмасу, тәрбиелік әсер ету, коммуникациялық құралдардың көмегімен өзара қатынастарды ұйымдастыру болып табылады, педагог осы процесіті ұйымдастырады және басқарды». Автор жаңадан бастаушы педагогтердің кездесуіне тура келетін негізгі қиындықтарды: байланысты жөнге келтіре білмеу; қатынасты басқарудағы күрделіліктер; өзара қатынастар жасай білмеу және оларды педагогикалық міндеттерге байланысты қайта құрай білмеу; сөйлесіп қатынасудағы қиындықтар және материалға меншікті эмоциялық қатынасын беру; қатынастағы меншікті психологиялық күйді басқарудағы қиындықтарды топтастырады.

Педагог мамандығын әр түрлі мінезді, әр түрлі темпераментті адамдар меңгеретіндіктен, қарым-қатынас стилі де әр түрлі болып келеді. Қарым-қатынас стилі ұғымына В.А. Кан-Калик: “Қарым-қатынас стилі деп біз педагог пен оқушының әлеуметтік-психологиялық арақатынасының жеке-типологиялық ерекшеліктерін айтамыз:

- а) мұғалімнің қатысымдық мүмкіндіктері;
- ә) педагог пен оқушының өзара қарым-қатынасының қалыптасуы;
- б) педагогтің шығармашылық тұлғасы;

в) оқушы ұжымының ерекшеліктері” деген анықтама береді [4].

Мұғалім мен оқушылар арасындағы тиімді, жемісті, қарым-қатынас үшін қолайлы шарттарды А.А. Бодалев ұсынған болатын:

- оқушының өмір сүру салтына қарамастан, қарым-қатынас бірыңғай гуманистік принципке сәйкес жүзеге асырылуы керек;

- ең жоғарғы құндылыққа деген көзқарасты тәрбиелеуге бағытталуы керек;

- қажетті психологиялық педагогикалық білімді, қабілеттер мен өзге адамдарды тани білу дағдылары мен олармен қарым-қатынас жасау тәсілдерін меңгеруді қамтамасыз етуі керек [5].

«Дағды» ұғымының нақты бір анықтамасы жоқ, оны зерттеумен көптеген педагогтар мен психологтар айналысуда. Ғалымдар дағдының мәні мен мазмұнын қызмет саласына байланысты әр түрлі түсіндіруде. Оның ең негізгі ерекшелігі: дағдыны қалыптастыру үшін саналылық пен бақылай білу, шығармашылық пен қорытынды жасай білу қабілеттері қажет.

Е.А. Милерян дағдыны тұлғаның алға қойған мақсатына жетуін қамтамасыз ететін сезімдік, интеллектуалдық, ерік-жігерлік, эмоционалдық қасиеттерінің өте күрделі құрылымдық үйлесімі деп санайды. Ол дағдыны қабылдау, ақыл-ой, вербалды емес, перцептивті жүйелерді рационалды, ақылға қонымды, сәтті жүзеге асыру барысында қалыптасады деп түсіндіреді.

В.А. Слостенин педагогикалық шеберлік дегеніміз – бұл белгілі бір қатынастармен байланысты және өзгермелі жағдайда педагогикалық мәселелерді шешуге бағытталған педагогикалық ықпалдардың жүйесі, педагогикалық қарым-қатынастағы шеберлік қалыптасқан дағдылардың негізінде дамиды деген қорытындыға келді.

А.К. Маркова педагог шеберлігінің коммуникативті дағдыларының жеке тобы көрсетілген жіктелісін барынша толық ашып көрсетуге тырысты – бұл коммуникативтік міндеттерді дұрыс қоя білудің әдістері еді. Осы топқа енетін дағдылардың ең маңыздысы – психологиялық қауіпсіздікке жағдай жасау және әңгімелесушінің осы жағдайда ішкі ресурстарын жүзеге асыра алуы.

Қазіргі ғылымда «коммуникативтік дағдылар» ұғымы әр түрлі түсіндіріледі. Т.А.

Ладженская оларға әр адамның өз ойын дұрыс айтуына немесе басқа біреудің көзқарасын дұрыс түсінуіне қажет болатын дағдыларды жатқызады. Оларға тақырыпты анықтау, хабарламаның негізгі идеясын ашу, ақпаратты зерттеу мен жүйелеу, белгілі бір жанрда сөйлей білу, өз ойын сауатты құра білу, тұжырымдай білу, түзете білу, ауызша және жазбаша сөйлеуді редакциялай білу, т.б. кіреді.

Қарым-қатынас дағдыларын ұтымды пайдаланатын мұғалім үшін оқушылармен психологиялық байланыс орнату және оқушылардың өз араларындағы қарым-қатынасын реттей алу қиынға соқпайды. Коммуникативті қабілеттер білім беру субъектілерінің өзара әрекеттесуі кезінде туындайтын әртүрлі психологиялық кедергілерді жеңуге көмектеседі, сонымен қатар жемісті тұлғааралық қатынасты қамтамасыз етеді. Коммуникативтік дағдыларға бейтаныс адамдармен қарым-қатынасқа түсу, дау-дамайлар мен түсінбеушіліктің алдын алу, басқа адамды дұрыс түсіну және қабылдау қабілеті, басқа адамға өз сезімін білдіру мүмкіндігі кіреді. Әрбір мұғалім өз бойындағы белгілі бір коммуникативтік дағдыларын дамыта алады.

А.Н. Щукин сөйлеу коммуникативтік дағдысын коммуникативтік міндеттерді шешуде жағдайға сай сөйлеу әрекетін қолдана алу мүмкіндігі деп санайды. Коммуникативтік міндеттер жүйесі педагогикалық қарым-қатынасты құрайды, сондықтан оның ажырамас бөлігі болып табылады. М.И. Лисинаның пікірі бойынша, коммуникативтік міндет – бұл қарым-қатынас процесінде орындалатын әр түрлі іс-әрекеттер бағытталатын мақсат. Қарым-қатынастың міндеттері ішкі және сыртқы жағдайларға байланысты болады: бұған қарым-қатынасқа деген қажеттіліктің даму деңгейі, өзара әрекеттесудің бұрынғы тәжірибесі, өзара әрекеттесу жағдайы, серіктестің жақын әсер ету сипаты кіруі мүмкін. Міндет, өз кезегінде, қарым-қатынас әрекетінің сипатын анықтайды. Қарым-қатынастың функционалдық бірлігі ретіндегі коммуникативтік міндеттің негізгі ерекшелігі оның жауап қайтарып сөйлеу немесе сөйлеумен әрекеті үшін стимул рөлін атқаруында, сонымен қатар ол сөйлеушінің де, тыңдаушының да сөйлеу әрекеттерін қамтиды.

Мұғалім тұрғысынан коммуникативтік

міндеттердің келесі топтарын атауға болады:

- 1) ақпаратты тарату;
- 2) ақпаратты сұрау;
- 3) әрекетке ынталандыру (вербалды немесе вербалды емес);
- 4) оқушының вербалды немесе вербальды емес әрекетіне қатынасын білдіру.

Осы топтардағы коммуникативтік міндеттер әртүрлі сөйлеу әрекеттерін қолдану арқылы шешіледі. Коммуникативтік мәселелерді шешу процесінде мұғалім негізгі екі мақсатқа жетуді көздейді: оқушыларға ақпарат беру және оларды іс-әрекетке ынталандыру. Қарым-қатынас дағдыларын жіктеуде О.В. Запятая коммуникативтік дағдыларды былай жіктейді:

- 1) қысқаша, нақты, бұрмалаусыз өз ойын ауызша жеткізе білу;
- 2) жазбаша түрде мәлімдеме жасай білу мүмкіндігі;
- 3) тыңдау, тыңдалған мәтіннің мәнін ашу, тұжырымдау және оған қойылатын сұрақтарды құрастыра білу мүмкіндігі;
- 4) әр түрлі тақырыптардағы қосымша әдебиеттермен өз бетінше жұмыс жасай білу қабілеті [6].

Сонымен, болашақ педагогтерге қажетті коммуникативтік дағдылар төменде көрсетілді:

1. Өз мінез-құлқын басқара білу секілді еріктік қасиеттері;
2. Зейіннің байқампаздығы, икемділігі, ауысымдылығы;
3. Сезім арқылы қабылдай білу дағдылары;
4. Оқушыны тұлға ретінде, оның психикалық жай-күйін сыртқы белгілері бойынша адекватты қабылдай білу, оны түсіне білу;
5. Оқушылармен қарым-қатынас жасау барысында өзін көрсете білу;
6. Өз сөзін психологиялық тұрғыда сауатты құра білу, сөйлесу арқылы қарым-қатынас орната білу;
7. Оқушылармен вербалды және вербалды емес байланыс орната білу;
8. Ақпаратты түсіну, жүйелеу және беру мүмкіндіктері [2].

Өнімді педагогикалық қарым-қатынас құру кезеңдерінде болашақ мұғалім қарым-қатынасты ұйымдастырудың құрылымдық компоненттерін білуі қажет. Олардың әрқайсысы да белгілі бір педагогикалық қарым-қатынас дағдыларын қажет етеді.

Бірінші кезең – модельдеу. Бұл кезеңде мұғалім сыныптағы оқушылардың алдында өзін-өзі ұстаудың оңтайлы тәсілдерін таңдай білуі, айтатын сөздерін дұрыс жоспарлай білуі қажет. Екінші кезең – ұйымдастырушылық. Бұл да қарым-қатынастың бастапқы кезеңі, оқушылармен қарым-қатынасты тікелей ұйымдастыру, яғни байланыстың басталуы. Бұл көбінесе педагогикалық қызметтің мазмұны мен әлеуметтік-психологиялық аспектілерінің одан әрі дамуының жетістігін анықтайды. Коммуникативті шабуыл жасау, яғни өзіне назар аударту, қарым-қатынасты мақсатты түрде қолдау қабілеттерін меңгеруді талап етеді.

Үшінші кезең – дамып келе жатқан қарым-қатынас процесін басқару. Бұл кезеңде қарым-қатынасқа түсушілер арасында назарды өзара бөлісу және қолдау, оқушылардың эмоционалдық күйін бақылау және сыныпта жайлы атмосфераны қамтамасыз ету маңызды дағдылар болып табылады.

Төртінші кезең – орнаған қарым-қатынас жүйесіне талдау жасай білу және болашақтағы жаңа қарым-қатынас жүйесін модельдеу. Бұл кезең оқушылардың іс-әрекеттерін талдаумен, өз сөзінді шынайы бағалай білу, қолданылған қарым-қатынас әдістеріне және сәтсіздіктердің себептеріне баға беру, сонымен қатар қарым-қатынас кезінде қажетті түзетулерді енгізу қабілеттерімен бейнеленеді [7].

Педагогикалық қарым-қатынастың тиімділігі мұғалімнің кәсіби педагогикалық қарым-қатынасқа дайындық деңгейіне тікелей байланысты, бұл: 1) педагогикалық қарым-қатынас негіздері туралы теориялық білім; 2) қарым-қатынасты ұйымдастыру, қарым-қатынасты және өзінің психикалық күйінді басқара білу қабілеті; 3) мұғалімнің

оқушылармен жағымды қарым-қатынас орната алуы; 4) мұғалімнің белгілі бір моральдық және жеке қасиеттерін қалыптастыруы; 5) сөйлеуді дамыту және мұғалімнің коммуникативтік шеберлігі; 6) талдау және интроспекция [5].

Сонымен, кәсіби қызметті ойдағыдай жүзеге асыру үшін болашақ педагог педагогикалық қарым-қатынас дағдыларына ие болуы керек. Ол коммуникативтік дағдылардың кейбір элементтерін ғана емес, оларды толықтай және жоғары деңгейде меңгерсе, әрбір нақты ситуацияда ойланып барып әрекет еткенде ғана дұрыс стратегияны таңдау және оқушылармен қарым-қатынас жасау тактикасын анықтап, оқушының ерекшеліктерін, оның ойларын, эмоциялары мен мотивтерін түсініп, күнделікті байланыс орнатудың оңтайлы вербалды және вербалды емес құралдарын тауып, әрбір оқушымен өзара қарым-қатынасын басқара алады. Болашақ мұғалімдерді даярлау практикасында тек осы дағдыларды жетілдіріп қана қоймай, студенттерді одан әрі кәсіби өзін-өзі дамытуға ынталандыру қажет, өйткені студенттердің коммуникативтік дағдыларды игеру дәрежесі көбінесе олардың жеке мотивацияларына байланысты. Қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру – педагогикада бұрыннан келе жатқан мәселелердің бірі. ЖОО-да болашақ педагогтерді кәсіби даярлау барысында дамытылуы қажет коммуникативтік дағдылардың құрылымы мен көлемі зерттеушілер арасында пікірталас тудырады. Егер коммуникативтік дағдылардың мәнін айқындап, олардың құрылымын анықтап, оларды қалыптастырудың тиімді әдістері мен шарттарын негіздесек, болашақ педагогтердің практикалық даярлығының сапасы да жақсарар еді деген ойдамыз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Сластенин В.А. және т.б. Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. завед. / под ред. В.А. Сластенина. – М.: Изд. центр «Академия», 2008.
2. Леонтьев А.А. Педагогическое общение. – М., 1979.
3. Кан-Калик В.А. Техника педагогического общения. Учителю о педагогическом общении: книга для учителя. – М.: Просвещение, 1987.
4. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. – М.: Просвещение, 1987.
5. Фалей М.В. Педагогическое общение: учеб. п. – Южно-Сахалинск: Изд-во СахГУ, 2014.
6. Запятая О.В. Общие умения коммуникации как компонент содержания образования. – Красноярск, 2005.
7. Сергеева Б.В. Введение в педагогическую деятельность педагога начального образования: учеб. пособие. – М., 2016.

АУТИСТ БАЛАЛАРДЫҢ ЖАҒЫМСЫЗ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТАРЫМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУДЫҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

А.К. Есентай

*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің 2 курс магистранты
97_asema@mail.ru*

Аңдатпа. Мақалада аутист балалардың психологиялық ерекшеліктері туралы жазылған. Олардың жағымсыз мінез-құлықтарына баса назар аударылған. Жағымсыз мінез-құлық түрлері, пайда болу себептері және олардың алдын-алу тәсілдері туралы айтылған. Аутист балаларды дұрыс ынталандыру формалары мен түрлері жайлы жазылған.

Аннотация. В статье описаны особенности психологии аутичных детей, сделан акцент на нежелательное поведение детей аутистов. Были описаны виды, причины и способы работы с нежелательным поведением. Так же приводятся виды и формы мотивации детей-аутистов.

Abstract. The article describes the features of autistic children psychology. The article focuses on the unwanted behavior of autistic children. The types, causes and ways of dealing with unwanted behavior are described. The types and forms of motivation of autistic children are provided.

Кілт сөздер: аутист, мінез-құлық, мотивация, ынталадыру, елемей, назар аудару.

Ключевые слова: аутист, нежелательное поведение, мотивация, внимание.

Key words: autistic, unwanted behavior, motivation, attention.

Кіріспе. Аутизм – бұл баланың жалпы моторлы, интеллектуалды сөйлеу қабілеті мен әлеуметтік дағдыларды игерудегі қиындықтар, оның қоршаған әлеммен қарым-қатынасқа түспегендікпен байланысты болатын кең таралған, жан-жақты дамидын бұзылыс. Аутизм келесі басты белгілермен айқындалады:

1. Әлеуметтік өзара әрекеттесудің сапасы бұзылуы;
2. Қарым-қатынастың сапасы бұзылуы;
3. Қызығушылықтары мен іс-әрекеттерінің шектелуін, көру байланысының жоқтығы, атына жауап бермеуі, басқа адамдардың әрекеттері мен сезімдерін түсіну қиындықтары, еліктеу іс-қимылдарының жоқ болуы, ойын әрекетінің бұрмаланған дамуы, болып жатқан жағдайдағы логикалық байланыстарды орнату қиындықтары. Қарым қатынас сапасының бұзылуы, вербалды және вербалды емес қарым-қатынасты түсіну және пайдалану қиындықтары, мутизм (сөйлеудің дамымауы), жеке сөздердің немесе сөйлемдердің қайталануы (эхолалия).

Қызуғышылықтары мен іс-әрекеттерінің шектелген, қайталанатын және стереотипті мінез-құлық формаларына: қозғалтқыш стереотиптері, стереотиптік ойын, мінез-құлық стереотипі, стереотиптік қызығушылықтар, хоббилер, ойындар, қиялдар жатады.

Аутист балалардың эмоционалдық саласының әлсіз дамуы олардың пәндік және әлеуметтік саладағы өзін-өзі реттеу процестерінің табыстылығын төмендетеді. Ол балалардың ішкі және тұлғааралық жанжал жағдайына жағымсыз әсер етеді. Оқу іс-әрекетінің тиімділігін арттыру үшін эмоционалдық саланы пайдалану мүмкіндігінің төмендеуі маңызды себебі болып табылады. Нәтижесінде психикалық дамудың бұзылуының салдарынан аутист балалардың әлеуметтену қарқынының баяулауы орын алады.

Аутистік спектрдің психикалық дамуы бұзылған балалардың мінез-құлықтық бұзылуының ауқымы айтарлықтай кең. Ол жеке қозғалыстардың қалыптаспауынан бастап, қозғалыстар мен мінез-құлық

кешенінің мақсаттылығын жоғалтуға дейін болуы мүмкін. Бұл мұндай балалардың мінез-құлық саласындағы проблемаларды педагог-психолог тарапынан кәсіби араласудың тағы бір маңызды бағыты болып табылады. Аутист баланың жағымсыз мінез-құлқы тек өзіне ғана емес, қоршаған ортаға да өз негативті септігін тигізеді. Жағымсыз мінез-құлықпен дер кезде жұмыс жүргізілмесе, ол аутист баланың денсаулығына және әлеуметтендіру үдерісіне қауіп қатер тудыруы мүмкін. Көптеген ата-аналар осы мәселені өздігінен шешуге деген талпынысына қарамастан, нәтежесінде бұл іс-әрекет қайталанып немесе одан да асқынып кетеді.

Сөйлеу машықтары жетілмеген балалардың ата-аналары мінез-құлықты бәсеңдету жолдарын білмейді. Қалыпты жағдайда ересек кісілер тарапынан ескертулерді естуге болады, алайда дамуында тежеу бар балаларға ондай ескертулер қабылданбай қалуы ықтимал. Бала осындай әрекеттердің себебін түсіндіре алмауы да, ата-аналар мен мұғалімдерге қарым-қатынаста қиындық туғызуы мүмкін.

Аутист балалардың жағымсыз мінез-құлқын түзету жұмыстары әрекеттің себеп-салдарын анықтаудан басталады. Қандай жағдайда бала осындай жағымсыз іс-әрекетті «тиімді құрал» ретінде пайдаланады? Жағымсыз мінез-құлыққа тіл алмау, гиперактивтік, агрессия, аутоагрессия, аутоынталандыратын мінез-құлық жатады. Себеп-салдар жағынан 4 түрге бөлінеді:

1. Назар аудару. Кейде балаға ересек кісілердің өзіне қаратқан назары ғана жеткілікті болады. Бала жағымсыз іс-әрекетпен бір рет ересек адамның назарын аудартса, кейін үнемі осы «құралды» қолданады.

Түзету жолдары:

- Балаға назар аударуды қолайлы тәсілмен сұрауды үйрету;

- Егер бала сөйлемесе, балаға ым-ишара тілін үйрету;

- Баланың жағымды мінез-құлық көрсеткен жағдайда, мүмкіндігінше көп көңіл бөлу.

2. Қалағанды алу. Жағымсыз іс-әрекет туындататын кең таралған себептердің бірі – қалаған затты немесе іс-әрекетті сұрау. Осы

жағдайда баланың қалаған затын алуы іс-әрекеттің күшеюіне әкеледі. Және осындай жағымсыз іс-әрекет сұраудың орнын басып алуы да ықтимал.

Түзету жолдары:

- Қалаған нәрсесін қолайлы түрде сұрауға үйрету. Егер балада сөйлеу машықтары дамымаса, онда сурет арқылы немесе қолмен көрсетіп және т.б. сұрау түрлерін үйрету;

- Баланың сұраныстар репертуарын кеңейтіп, жақсы мінез-құлқы үшін баланы марапаттау;

- Баланы күтуге үйрету. Осы мезетте таймер қолдануға болады. Таймерді 5 секундқа қойып, балаға міндетті түрде көрсетіп және түсіндіріп айту қажет: «уақыт біткеннен кейін ойнайсың» деп бала қанша жыласа да, таймердегі уақыт бітпей қалаған затты немесе іс-әрекетке қолжетпеуін қадағалау керек.

3. Тапсырмадан немесе нақты жағдайдан қашу. Келесі жағымсыз іс-әрекеттің кең таралған түрі қандай да бір әрекетті орындаудан қашу. Балалар нәтижелігі қанағаттандыратын нұсқаулықтарды асыға орындайды. Алайда, ұнамсыз іс-әрекет орындаудан қашқалақтап жағымсыз іс-әрекет көрсетуі мүмкін. Мысалы, бала тапсырманы орындаудың орнына жылау, агрессивті іс-әрекет жасау, жерге құлауы мүмкін. Егер бала өзіне ұнамаған тапсырмаға немесе іс-әрекетке дайындықты байқаса, сол мезетте жағымсыз іс-әрекет таныта бастаса, онда ол жағымсыз мінез-құлықтың «тапсырмадан қашу» түрін көрсетеді.

Түзету жолдары:

- Баланы көмек сұрауға үйрету;

- Неліктен ол белгілі бір тапсырмаларды орындағысы келмейтінін түсініп алу. Тапсырмаларды міндетті түрде баланың деңгейіне қарай берген жөн. Алдымен, әр дағдының деңгейін білу үшін диагностикалық іс-шарлар өткізу керек. Тапсырманы жеңілден күрделіге деңгейлеп бөлу қажет.

- Тапсырмаларды уақытша жеңілдету үшін баладан тапсырманы өзгертуді сұрауға үйрету.

4. Сенсорлық ынталандыру. Аутист баланың өзі нейрофизиологиялық ішкі қажеттіліктер болады. Олардың кең таралған түрі – стереотиптік мінез-құлық. Стереотипия –

бұл ақыл-ой кемістігінде, аутизм спектрінің бұзылуында, сенсорлық жетіспеушілікте және басқа жағдайларда байқалатын қозғалыстардың, сөздердің немесе сөз тіркестерінің тұрақты, мақсатсыз қайталануы. Стереотиптік әрекеттер бүйірден екінші жаққа тербелу сияқты қарапайым немесе орнында маршпен жүру сияқты күрделі болуы мүмкін, бірақ әр жолы олар өзгеріссіз қайталады. Стереотипияның пайда болуының бірнеше гипотезалары ұсынылды, терапияның бірнеше әдістері бар.

Түзету жолдары:

- Тыйым салмау керек.

- Баланы қолайлы іс-әрекетке ауыстыру.

Мысалы, егер аутист баланың стереотиптігі секіруден байқалса, онда балаға батутпен секіруді ұсыну керек. Уақыт өте келе бала секіріп көңілденеді және бұл стереотиптік әрекетті тоқтатады.

Қорытынды: Жағымсыз мінез-құлықпен жұмыс жасауда жалпы ұсыныстар:

1. Балаға меңгерген дағдыларды қолдануын үйрету. Ересек адамның нұсқауын орындамайынша қалаған затты бермеу.

2. Ережелерді белгілеу және соларға жүгіну. Мысалы, қалаған затты міндетті сөзбен сұрап немесе қолмен көрсетіп сұрау қажет.

3. Ықтимал қауіпті жағдайда алдын алу шараларын қабылдау.

Жағымсыз мінез-құлық өте көп жағдайда кездесіп қалуы мүмкін. Олардың барлық түрлерімен дер кезінде түзетулік іс-шаралар жүргізілмесе, жағымсыз мінез-құлық асқынып кетуі мүмкін. Аутист балада ондай іс-әрекет байқалысымен, сол мезеттен бастап оны ынталандыру үшін себеп-салдарын іздеу керек. Кейін балаға жағымсыз мінез құлықты қолдамайтын, керісінше, жағымды мінез құлықты ынталандыратын ортаны қалыптастыру қажет.

Пайдаланылған әдебиет:

1. Лаврентьева Н.Б. *Формирование учебного поведения у аутичных детей-дошкольников // Дефектология.* - 2008. - № 4 - С. 52-63.

2. Лебединская К.С., Никольская О.С. *Диагностика раннего детского аутизма: Начальные проявления.* - М.: Просвещение, 1991. – 96 с.

3. Либлинг М.М. *Подготовка к обучению детей с ранним детским аутизмом // Дефектология.* - 1998. - № 1.- С. 69-80.

4. *Успех в спектре. Формирование навыков у детей с РАС. Практическое пособие по эффективному обучению для родителей и учителей/ Джеймс Партигтон, Скотт Партигтон-2017. 123 с. - 145 с.*

ОСОБЕННОСТИ ИНКЛЮЗИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

С.С. Жубакова¹, А.М. Уразалина²

¹Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
г.Нур-Султан, Казахстан

²Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,
г.Нур-Султан, Казахстан

Аңдатпа. Мақалада әлеуметтік педагогтың инклюзивті құзыреттілігінің ерекшелігі қарастырылады. Инклюзивті құзыреттілік Педагогтің кәсіби құзыреттілігінің құрамдас бөлігі болып табылады. Педагогтердің инклюзивті құзыреттілігін дамыту педагогикалық қызметті тиімді іске асыруға мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру жағдайында педагогикалық қызметті жүзеге асыруда мұғалімнің жеке басының бағыты үлкен мәнге ие, өйткені жалпы білім беру мекемесінде дені сау және қалыпты дамып келе жатқан оқушылар арасында жұмыс істейтін әр мұғалім ерекше білім беру қажеттіліктері бар баламен жұмыс істей алмайды.

Аннотация. В статье рассматривается особенность инклюзивной компетентности социального педагога. Инклюзивная компетентность является одной из составляющей профессиональной компетенции педагога. Развитие инклюзивной компетентности педагогов предполагает позволит эффективную реализацию педагогической деятельности. Большое значение для реализации педагогической деятельности в условиях инклюзивного образования имеет направленность личности педагога, т.к. не каждый педагог, который работает в организациях образования в среде здоровых и нормально развивающихся учеников, способен к работе с ребенком с особыми образовательными потребностями.

Abstract. The article examines the peculiarity of the inclusive competence of a social teacher. The development of the inclusive competence of teachers will make it possible to effectively implement pedagogical activities. The teacher's personality is of great importance in the implementation of pedagogical activity in an inclusive education. not every teacher who works in a general education institution among healthy and normally developing learners is capable of working with a child with special educational needs.

Түйінді сөздер: құзыреттілік, инклюзивті құзыреттілік, эмпатия, толеранттылық, ерекше білім беру қажеттіліктері, мейірімділік, педагогикалық оптимизм.

Ключевые слова: компетенция, инклюзивная компетентность, эмпатия, толерантность, особые образовательные потребности, милосердие, педагогический оптимизм.

Key words: competence, inclusive competence, empathy, tolerance, special educational needs, mercy, pedagogical optimism.

Инклюзивная компетентность рассматривается многими авторами отечественной и зарубежной педагогики как интегративно-личностное образование, обеспечивающее максимальную эффективность педагога, реализующего инклюзивную практику. В связи с этим, по мнению О.С. Бородиной, формирование данной компетентности следует

начинать в ходе обучения будущего педагога в вузе, т.е. до реализации реальной практики инклюзивного образования [1].

И.Н. Хафизуллина рассматривает инклюзивную компетентность как одну из основных составляющих профессиональной компетенции педагога, осуществляющего свою деятельность в условиях инклюзивного обра-

зования в процессе обучения и воспитания [2].

Профессиональная деятельность социального педагога включает в себя следующие умения, а именно:

- реализация особых образовательных возможностей детей с особыми образовательными потребностями;

- создание инклюзивной образовательной среды;

- владение собственными профессиональными деятельностью на достаточно высоком уровне, позволяющем решать любые профессиональные задачи, возникающие в процессе обучения детей с особыми образовательными потребностями;

- проектирование своего дальнейшего профессионального развития при реализации инклюзивной практики;

- самостоятельного приобретение новых знаний и умений по вопросам инклюзивного образования [3].

Так как инклюзивная компетентность является одной из составляющих профессиональной компетенции социального педагога, то ее структуру также можно рассматривать через аналогичные педагогические умения, но с позиции не общего, а инклюзивного образования.

Опираясь на разработанные А.К. Марковой девять групп педагогических умений [4], можно представить структуру инклюзивной компетентности следующим образом:

Первая группа – ориентирование на ученика с особыми образовательными потребностями; гибко перестраивать педагогические цели и задачи в соответствии с нуждами обучающихся с особыми образовательными потребностями (далее ООП).

Вторая группа – работа с содержанием учебного материала, адаптировать и интерпретировать учебный материал в соответствии с потребностями учеников; умения изучать личностные качества, индивидуальные особенности школьников с ООП, строить для них индивидуальные образовательные маршруты, предвидеть возможные трудности; отбирать и применять сочетания приемов и форм обучения и воспитания здоровых детей и

детей с ООП; применять дифференцированный и индивидуальный подходы.

Третья группа – использование инклюзивного педагогического опыта коллег; соотносить затруднения учащихся с недочетами в своей работе; анализировать и обобщать свой опыт педагогической деятельности в условиях инклюзивного образования.

Четвертая группа – создание условий психологической безопасности, благоприятного микроклимата в инклюзивном классе.

Пятая группа – взаимодействие с учащимися, имеющими ООП, а также их родителями; умение понять, интерпретировать внутреннее состояние ребенка с ООП; создать обстановку доверительности, терпимости к непохожести другого человека в инклюзивном классе; умение гуманно относиться ко всем учащимся, проявлять толерантность и эмпатию, поддерживать равное отношение ко всем детям.

Шестая группа – понимание значимости своей профессии; необходимости обучения людей с ООП; развитие своих педагогических способностей; управление своим эмоциональным состоянием.

Седьмая группа – осознание перспективы своего профессионального развития, укрепление своих сильных стороны, устранение слабых, переходы от уровня мастерства к собственно творческому уровню.

Восьмая группа – умение проводить диагностику; анализировать результаты, определять состояние деятельности, умений и навыков, видов самоконтроля и самооценки в учебной деятельности; определять причины отставания.

Девятая группа – умение формировать инклюзивную культуру у всех участников образовательного процесса; видеть личность ученика в целом; создавать условия для стимуляции слабо развитых черт личности отдельных учеников.

Также в процессе профессиональной подготовки социального педагога при формировании инклюзивной компетентности необходимо учитывать его профессионально-личностную готовность к работе с детьми с

особыми образовательными потребностями.

Профессионально-личностная готовность социального педагога к работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья включает в себя такие особенности как профессионально-гуманистическую направленность личности, в том числе ее профессионально-ценностные ориентации, профессионально-личностные качества и умения.

Профессионально-гуманистическая направленность личности проявляется в осознании педагогом гуманистических ценностей профессиональной деятельности, удовлетворенности ею, целеустремленности в овладении профессиональным мастерством, действенности и активности личности в достижении гуманистических целей и задач воспитания и обучения детей.

Одной из особенностей социального педагога, готовящегося работать с детьми с особыми образовательными потребностями, является принятие им следующей системы профессионально-ценностных ориентаций:

- признание ценности личности человека независимо от степени тяжести его нарушения;
- направленность на развитие личности человека с нарушением в развитии в целом, а не только на получение образовательного результата;
- осознание своей ответственности как носителя культуры и ее транслятора для людей с нарушениями в развитии;
- понимание творческой сущности педагогической деятельности с детьми с особыми образовательными потребностями, требующей больших духовных и энергетических затрат и др. [5].

Личность социального педагога, готового и способного к инклюзивной работе, следует характеризовать с точки зрения его внутренней целостности, где профессиональное и личностное «я» тесно связаны системой ценностей. Значение ценностей, их доля в человеческой сущности раскрывается через индивидуальные жизненные представления, идеалы, идеи, элементы индивидуально-культурного и нравственного развития.

Социальный педагог выступает как человек, ориентированный на выполнение определенных социальных и профессиональных функций в обществе, как личность во всем своеобразии своих возможностей и способностей. Поэтому невозможно рассматривать инклюзивную компетентность педагога вне его индивидуальности, так как студент усваивает необходимые знания, умения и навыки в личностном контексте и овладение специальными компетенциями возможно на индивидуально-творческом уровне.

Важной особенностью инклюзивной компетентности социального педагога выступают ценности. Любые профессионально значимые компетенции, прежде чем воплотятся в деятельности, наполняются ценностными смыслами, становятся внутренним убеждением личности, частью его собственных оценочных и понятийных категорий, установок, поведенческих стереотипов. Профессионально значимые индивидуальные качества выступают как некое новообразование, в котором внешние характеристики и требования деятельности преобразуются, создавая индивидуальную неповторимость социального педагога [6].

Важная составляющая профессионально-личностной готовности социального педагога, работающего с лицами с особыми образовательными потребностями – готовность к оказанию помощи. Психологи считают, что готовность к помощи у разных людей неоднородна. Чем выше уровень эмпатии, ответственности, заботливости, тем выше уровень готовности к помощи. Готовность к помощи у человека развивается при соответствующих условиях.

Готовность к оказанию помощи – интегральное личностное качество, включающее милосердие, эмпатию, толерантность, педагогический оптимизм, высокий уровень самоконтроля и саморегуляции, доброжелательность, умение наблюдать, способность суммировать наблюдения и использовать увеличившийся объем информации о ребенке (взрослом) для оптимизации педагогической работы;

перцептивные умения (способности проникать во внутренний мир ребенка, психологическая наблюдательность, связанная с тонким пониманием личности учащегося и его временных психических состояний); креативность, творческий подход к решению проблем, задач педагогической работы и др. Педагог должен осознавать значимость этих качеств и стремиться их развивать.

Милосердие – одно из существенных выражений гуманности. В понятии милосердия соединились духовно-эмоциональный (переживание чужой боли как своей) и конкретно-практический (порыв к реальной помощи) аспекты. В отличие от гуманности, которая рассматривается по отношению ко всему живому, людям, как нуждающимся в помощи, так и самодостаточным, милосердие употребляется по отношению к людям, нуждающимся в помощи (инвалидам, больным, престарелым и др.) и отражает готовность помочь нуждающимся и саму помощь.

Эмпатия – важное профессиональное качество социального педагога, работающего с детьми с особыми образовательными потребностями. Она предполагает понимание ребенка, сочувствие ему, умение увидеть ситуацию его глазами, встать на его точку зрения. Эмпатия тесно связана с феноменом принятия, под которым подразумевается теплое эмоциональное отношение со стороны окружающих к ребенку с особыми образовательными потребностями.

Толерантность включает терпимость, устойчивость к стрессу, неопределенности, конфликтам, поведенческим отклонениям, агрессивному поведению, к нарушению норм и границ. Социальному педагогу в профессиональной деятельности часто приходится проявлять толерантное, спокойно-доброжелательное отношение к необычному внешнему виду воспитанников, к их неадекватному поведению, нечеткой речи, а порой отсутствию ее. Поэтому для такого педагога высокий уровень толерантности является одним из факторов, которые обеспечивают эффективность его деятельности.

Педагогический оптимизм по отношению

к детям с особыми образовательными потребностями предполагает уверенность в продвижении в развитии такого ребенка, вере в его потенциал. Наряду с этим следует опасаться предъявления завышенных требований к ребенку, ожидания от него более высоких результатов, чем те, на которые он способен.

Кроме того, социальный педагог, работающий с детьми с особыми образовательными потребностями, должен обладать высоким уровнем регуляции своей деятельности, что является еще одной особенностью инклюзивной компетентности, он должен уметь контролировать себя в стрессовых ситуациях, быстро и уверенно реагировать на изменение обстоятельств и принимать решения. Ему необходимо иметь в своем арсенале умения, позволяющие справляться с негативными эмоциями, навыки релаксации, умение владеть собой, способность адаптироваться в трудных, неожиданных ситуациях. Самообладание социального педагога, его уравновешенность, эмоциональная устойчивость позволяют предупредить конфликтные ситуации в отношениях между детьми, между детьми и педагогом, что имеет особую значимость для правильной организации учебно-воспитательного процесса, в котором важное место отводится созданию охранительного режима, щадящего нервную систему ребенка с ограниченными возможностями здоровья и оберегающего его от излишнего перевозбуждения и утомления.

Важным требованием к социальному педагогу, осуществляющему педагогическую деятельность с детьми с особыми образовательными потребностями, является проявление им деликатности и тактичности, в том числе умение соблюдать конфиденциальность служебной информации и личных тайн воспитанника.

Социальный педагог несет ответственность за выбранные цели, задачи, содержание, методы обучения и воспитания ребенка с особыми образовательными потребностями, так как изначально такой ребенок является

более зависимым от педагогической помощи, чем нормально развивающиеся сверстники.

Следует отметить, что формированию инклюзивной компетентности как элементу профессиональной компетенции в подготовке студентов пока не уделяется должного внимания. Будущие социальные педагоги и работающие учителя не имеют определенных представлений об инклюзивном обучении детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе, не имеют представления о понятии «инклюзивная компетентность социального педагога», не осознают важности наличия у себя подобного образования и работы над развитием данной профессионально значимой компетентности.

Очевидна необходимость ликвидации этого пробела в теории и практике высшего педагогического образования. На наш взгляд, целенаправленное формирование инклюзивной компетентности будущих социальных педагогов приведет к тому, что включение детей с особыми образовательными потребностями в социум приобретет для будущего социального педагога личностный смысл, что, в свою очередь, будет способствовать гуманизации его педагогической деятельности и всей системы отечественного образования в целом.

В образовательной программе специальности 5B012300 «Социальная педагогика и самопознание» в системе высшего профессионального образования РК профессиональные компетенции социальных педагогов в области инклюзивного образования предполагают следующие знания, умения и навыки:

Знать:

- деонтологические основы социальной педагогики;
- содержание, особенности и этические нормы социального консультирования;
- основы и организацию инклюзивного образования в Республике Казахстан и за рубежом, его цели, содержание, методы;
- технологии организации социально-педагогической работы с детьми с ООП в

условиях инклюзивного образования;

- общие закономерности роста и развития детей, анатомо-физиологические особенности детей и подростков школьного возраста;
- нормативные документы, регулирующие деятельность социального педагога в учреждениях образования;
- систему организации и планирования социально-педагогической работы с учащимися и родителями;
- основные направления деятельности и функции социального педагога в условиях общеобразовательной школы.

Уметь:

- определять деонтологические компоненты в профессиональной деятельности социального педагога;
- ориентироваться в технологиях социально-педагогического сопровождения детей с особыми образовательными потребностями в условиях инклюзивного образования;
- определять индивидуальные психологические особенности развития личности ребенка в соответствии с возрастными изменениями;
- определять цели и задачи профессиональной деятельности;
- проектировать социально-педагогическую работу;
- организовывать жизнедеятельность школьного коллектива в организации образования.

Иметь навыки:

- диагностики социальных проблем детей и молодежи;
- организации социально-педагогического консультирования;
- организации и мониторинга социально-педагогической работы с детьми с ОВР в условиях инклюзивного образования;
- применения методов критериального оценивания (формативного и суммативного);
- организации социально-педагогической работы в школе;
- использования методов и технологий работы социального педагога, организации работы по созданию;
- организации наблюдения и анализа его

результатов.

Таким образом, структурно компетентность социального педагога можно представить как совокупность общих, базовых, профессиональных и специальных компетенции, включающих инклюзивную компетентность. Инклюзивная компетентность будущих социальных педагогов отнесена нами к уровню профессиональных компетенции и определяется как интегративное личностное образование, обуславливающее способность будущих социальных педагогов осуществлять профессиональные функции в процессе инклюзивного обучения, учитывая разные образовательные потребности учащихся и обеспечивая включение ребенка с ограниченными возможностями здоровья в среду организации образования и создание условий для его развития и саморазвития.

Также нами были выделены следующие особенности инклюзивной компетентности

социального педагога, это профессионально-гуманистическая направленность личности, в том числе ее профессионально-ценностные ориентации, профессионально-личностные качества и умения.

К числу профессионально важных качеств социального педагога, работающего с детьми с особыми образовательными потребностями, мы относим рефлексивность, милосердие, эмпатийность, высокий уровень регуляции своей деятельности, толерантность, педагогический оптимизм.

Совершенно обязательны для социального педагога инклюзивного образования гуманистические ценностные ориентации: уважение к человеческой личности; представление о ребенке как о самоценном, саморазвивающемся объекте ноосферы; осознание своей роли наставника и организатора, обеспечивающего процесс инклюзивного обучения ребенка с особыми образовательными потребностями.

Список использованной литературы:

1. Бородина О.С. Формирование инклюзивной компетентности будущего учителя основ здоровья // *Профессиональное образование в России и за рубежом*. Вып. 1(13). 2014. С. 75-79
2. Хафизуллина И.Н. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки [Текст]: дис... канд. пед. наук / И.Н. Хафизуллина, 2014. – 56 с.
3. Черномырдина, Т.Н. Формирование психологической готовности будущих педагогов к профессиональной деятельности в условиях инклюзивного образования [Текст]: дис... канд. психол. наук / Т.Н. Черномырдина, 2018. – 40 с.
4. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя // *Педагогика*. 1995. № 6. С. 55–63.
5. Магогаджиева, Х. Г. Ценностные ориентации и профессиональный путь личности / Х. Г. Магогаджиева. – Текст: непосредственный // *Молодой ученый*. – 2019. – № 12 (250). – С. 233-237].
6. Об инклюзивной компетентности педагога / Б.А. Тахохов. *Вестник Северо-Осетинского государственного университета им. К.Л. Хетагурова. Педагогические науки* 2018

1	Кенжебаева Гүлдарига Мерекебайқызы	педагогика ғылымдарының кандидаты Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Нұр-Сұлтан қаласы
2	Әбдиева Балжан Қонарбайқызы	Педагогика және психология мамандығының магистранты Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қаласы
3	Акишева Н.М.	магистрант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
4	Мукушева А.Н.	Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ауыл мектептерін және шағын жинақты мектептерді дамыту зертханасының меңгерушісі
5	Сапиева М.С.	п.ғ.к., Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының үздіксіз кәсіптік білім берудегі кәсіптік білім беру мазмұнын трансформациялау зертханасының жетекші ғылыми қызметкері
6	Темирбаева А.С.	Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің магистранты
7	Кульманова К.К.	7М01103 Білім беру бағдарламасының магистранты Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Нұр-Сұлтан, Қазақстан
8	Сақтағанов Балабек Кеніштайұлы	педагогика-психология PhD доктор Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
9	Рымбек А.А.	7М01103 Білім беру бағдарламасының магистранты Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Нұр-Сұлтан, Қазақстан
10	Қожамұрат Ұ.М.	Магистрант, Әлеуметтік ғылымдар факультеті Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан
11	Арзымбетова Дайана Ибрахимовна	Магистрант 2 курса образовательной программы 7М01103 ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, город Нур-Султан, Республика Казахстан
12	Жуматаева Лаззат Пердеханқызы	7М01103 – «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасы, 1 курс магистранты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қаласы, Қазақстан
13	Орехова Наталия Владимировна	магистрант Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева
16	Кусиденова Гюльнара Кундаковна	м.т.н., и.о. заведующая лаборатории Национальной академии образования имени И. Алтынсарина
17	Сагынбаева А.Ш.	Евразийский Национальный Университет им. Л.Н. Гумилева
18	Ахметова Ботагоз Саликовна	б.ғ.к., Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы «Психология, тәрбие және тұлғаны дамыту» орталығының жетекші сарапшысы, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
19	Сәтжанова Гүлдара Балғабайқызы	Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 7М01103 - «Педагогика және психология» мамандығының 2-курс магистранты, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
20	Асанова Айжан Сәрсенбайқызы	Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің магистранты, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ.
21	Есентай А.К.	Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің 2 курс магистранты
22	Жубакова С.С.	Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, г.Нур-Султан, Казахстан
23	Уразалина А.М.	Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, г.Нур-Султан, Казахстан

1. Басылымдарға қазақ, орыс және шетел тілдерінде педагогикалық бағытта жазылған мақалалар қабылданады. Шетел тілінде жазылған мақалаларды жариялау жағдайында, нотариус арқылы расталған, мәтіннің қазақ немесе орыс тіліндегі аудармасы қоса беріледі. Қолжазбаны автор мұқият тексеріп, редакциялап шығуы тиіс.

2. Ғылыми дәрежесі жоқ авторлардың мақалаларына ғылым докторының немесе кандидатының, философияның PhD докторының рецензиясы қоса берілуі қажет.

3. Компьютерде терілген қолжазба мақалалар 1 данада, жол аралығы бір интервал, парақтың бір жақ бетіне басылған, парақтың жол жиегі: сол жағы - 30 мм., оң жағы – 15 мм., үстіңгі және астыңғы жолағы – 20 мм. және «Windows үшін Word (2007, 2010, 2013)» мәтіндік редакторында электрондық нұсқада қабылданады.

4. Қолжазбаның көлемі (кестелерді, әдебиеттер тізімін, суреттердің жазбаларын, суреттерді қосқанда) 3 беттен кем болмауы және 10 беттен аспауы тиіс.

5. Суреттер көлемі мақаланың 1/4 көлемінен аспауы қажет.

6. Мақала қатаң түрде келесі ережелерге сәйкес ресімделуі керек:

- әмбебап оңдық жіктеме кестесі бойынша ЭОЖ;

- мақала атауы мақаланың мазмұнын нақты ашуы тиіс және 8-10 сөзден аспауы керек; техникалық параметрлері: кегль – 14-пункт, қаріп түрі – Times New Roman бас әріппен, қалың шрифтпен, азат жол ортаға дәл келтірілуі тиіс;

- автор(лар)дың аты-жөн(дер)і, сондай-ақ мекемелердің толық атауы келесі техникалық параметрлерге сәйкес келуі керек: кегль – 14-пункт, қаріп түрі – Arial, азат жол ортаға дәл келтірілуі тиіс;

- аңдатпа кіріспе сөздерді қамтымай, мақаланың басты ақпаратынан түйін беруі тиіс, көлемі 15 қатардан аспауы керек, қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде келесі параметрлерге сәйкес жазылуы қажет: кегль – 12-пункт, қазақ тілі үшін қаріп түрі – KZ Times New Roman, орыс, ағылшын және неміс тілдері үшін қаріп түрі – Times New Roman, оң жақ-сол жақ шегінісі – 1 см., жол аралығы бір интервал;

- кілт сөздер (8-10 сөзден аспауы керек): қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде, кегль – 12-пункт, қазақ тілі үшін қаріп түрі – KZ Times New Roman, орыс, ағылшын және неміс тілдері үшін қаріп түрі – Times New Roman, оң жақ-сол жақ шегінісі – 1 см., жол аралығы бір интервал;

- мақала мәтіні: кегль – 14-пункт, қазақ тіліндегі мақалалар үшін қаріп түрі – KZ Times New Roman, орыс, ағылшын және неміс тілдеріндегі мәтіндер үшін қаріп түрі – Times New Roman, жол аралығы бір интервал;

- мақала кіріспеден басталады, онда тақырыптың өзектілігі қысқа, ықшам әрі нақты көрсетіледі, ғылымилығы (міндеттері) тұжырымдалады;

- мақала негізгі қорытындымен тұжырымдалады, онда кіріспеден қозғалған мәселеге нақты жауап болуы тиіс;

- мақаладағы сілтемелер және/немесе пайдаланылған әдебиеттер 2003 жылғы МЕМСТ 7.1-тармағы бойынша ресімделуі тиіс. Библиографиялық жазба, библиографиялық сипаты. Құрастырудың жалпы талаптары мен ережесі (2003 жылғы МЕМСТ 7.1-тармағы, стандарттау, метрология және сертификаттау жөніндегі Мемлекетаралық Кеңес қабылдаған). Жұмыстардың тізімі оларды мәтінде ескеру тәртібімен ұсынылады. Барлық сілтемелер түпнұсқа тілінде көрсетіледі (латын қарпін пайдаланбайтын жапон, қытай және басқа тілдердегі атаулар орыс тіліндегі транскрипциясымен жазылады. Ең алдымен қазақ тіліндегі, содан соң орыс тіліндегі және әліпбилері туыстас (украин, болгар және т.б.) тілдердің, келесі кезекте латын әліпбиімен берілген еңбектер көрсетіледі. Қолжазбадағы сілтемелер мен ескертулер реттік нөмірмен белгіленеді және төрт бұрышты жақшаларға алынады;

- мәтіндегі кестелер сілтемелерден соң орналастырылады, мәтінде оларды ескеру тәртібімен нөмірленеді, әр кестенің өз тақырыбы, атауы болуы тиіс. Диаграммалар мен графиктер кестені қайталамауы тиіс. Кестелердегі материалдар мәтінге қосымша мәліметсіз түсінікті болуы тиіс. Кестеде пайдаланылған барлық қысқартулар кестенің астында орналастырылған ескертуде анық берілуі қажет;

- суреттер TIFF (*.TIF) немесе JPG форматында (Word-қа орналастырудың қажеті жоқ) жеке файлмен ұсынылады. әр суретке мәтінде бір сілтеме болуы тиіс, суреттер реттік нөмірмен белгіленеді, суреттердің астындағы жазбалары толық ақпаратты қамтуы тиіс;

- қысқартулардың тек жалпы қабылданған нұсқаларына ғана рұқсат етіледі – өлшемдердің, физикалық, химиялық және математикалық шамалар мен терминдердің және т.б. атаулары;

- математикалық формулалар Microsoft Equation ретінде терілуі тиіс (әр формула – бір объект).

7. Редакция мақалаға әдеби және стилистикалық өңдеу жүргізбейді. Қолжазба авторларға қайтарылмайды. Жоғарыда көрсетілген талаптарға сәйкес ресімделмеген мақалалар журнал бетіне жарияланбайды.

8. Мақала қолжазбасын және электронды нұсқасын келесі мекенжай бойынша жолдауларыңызға болады: 010000, Қазақстан Республикасы, Астана қ., Мәңгілік Ел даңғ., 8, «Алтын Орда» БО, 15-қабат, каб. 1500. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.

9. Байланыс

E-mail:	bilim-edu.2003@mail.ru	// жазылу индексі 75754
	nao12@list.ru	// жазылу индексі 75382
	profkaz@mail.ru	// жазылу индексі 75939

10. Автор туралы мәліметтер бөлек бетте (қағазды және электронды нұсқада) жазылады:

- толық Т.А.Ә., ғылыми дәрежесі және ғылыми атағы, жұмыс орны (журналдың «Біздің авторлар» бөлімінде жариялау үшін);

- толық пошталық мекенжайы, қызметтік және үй телефондарының нөмірлері, E-mail (редакцияның авторлармен байланысуы үшін, электронды мекенжай журналға жарияланбайды);

- мақала атауы және автор(лар)дың аты-жөн(дер)і қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде жазылуы тиіс («Мазмұны» үшін).

Деректемелер: РНН 600900611860, БИН 080940006848, ИИК KZ44826Z0KZTD2004082, БИН 080940006848, КБЕ 16, БИК HSBKKZKX, АО «Народный Банк Казахстана»

1. К публикациям принимаются статьи на казахском, русском, иностранных языках. В случаях, когда статьи публикуются на иностранном языке, прилагается нотариально заверенный текст перевода на казахский или русский язык. Рукописи должны быть тщательно выверены и отредактированы авторами.

2. Статьи авторов, не имеющих ученой степени, должны сопровождаться рецензией доктора или кандидата наук, или доктора философии PhD.

3. Рукописи статей принимаются в 1 экземпляре, набранных на компьютере, напечатанных на одной стороне листа с одинарным межстрочным интервалом, поля: левое - 30 мм, правое - 15 мм, верхнее - 20 мм, нижнее - 20 мм, а также электронный вариант со всеми материалами в текстовом редакторе «Word 7,0 (97, 2000) для Windows».

4. Объем рукописи (включая таблицы, список литературы, подписи к рисункам, рисунки) не должен превышать 10 страниц.

5. Объем рисунков не должен превышать 1/4 объема статьи.

6. Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими правилами:

- УДК по таблицам универсальной десятичной классификации;

* заглавие статьи должно точно отражать содержание статьи и состоять из не более 8-10 значащих слов; технические параметры: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Times New Roman, заглавные, жирные, абзац центrovанный;

* инициалы и фамилия(-и) автора(-ов), а также полное название учреждения должны соответствовать следующим техническим параметрам: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Arial, абзац центrovанный;

* аннотация должна быть лишена вводных фраз, содержать только главную информацию статьи, не превышать объем 15 строк, выполняться на казахском, русском и английском языках по следующим параметрам: кегль - 12 пунктов, гарнитура - Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка), курсив, отступ слева-справа - 1 см, межстрочный интервал – одинарный;

* ключевые слова (не более 8-9 слов): на казахском, русском и английском языках по следующим параметрам: кегль - 12 пунктов, гарнитура - Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка), курсив, отступ слева-справа - 1 см, межстрочный интервал – одинарный;

* текст статьи: кегль - 14 пунктов, гарнитура - Times New Roman, межстрочный интервал – одинарный;

* статья начинается с введения, в котором очень кратко, сжато и лаконично отражается обоснование актуальности темы, формулировка научной проблемы (задачи);

* статья завершается формулировкой основного вывода, которая должна содержать конкретный ответ на вопрос, поставленный во введении;

* пристатейные ссылки и/или списки пристатейной литературы следует оформлять по ГОСТ 7.1 – 2003. Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления (ГОСТ 7.1 – 2003 Принят Межгосударственным Советом по стандартизации, метрологии и сертификации (протокол № 12 от 2 июля 2003 г.). Список работ представляется в порядке упоминания их в тексте. Все ссылки даются на языке оригинала (названия на японском, китайском и других языках, использующих нелатинский шрифт, пишутся в русской транскрипции). Сначала приводится список работ на казахском, русском языке и на языках с близким алфавитом (украинский, болгарский и др.), а затем - работы на языках с латинским алфавитом. Ссылки и примечания в рукописи обозначаются сквозной нумерацией и заключаются в квадратные скобки;

* таблицы помещаются после ссылки в тексте, нумеруются в порядке упоминания их в тексте, каждая таблица имеет свой заголовок. Диаграммы и графики не должны дублировать таблицы. Материал таблиц должен быть понятен без дополнительного обращения к тексту. Все сокращения, использованные в таблице, должны быть пояснены в Примечании, расположенном под ней;

* рисунки (только черно-белые) представляются отдельными файлами с расширением TIFF (*.TIF), или JPG (не встраивать в Word). На каждый рисунок должна быть одна ссылка в тексте, нумерация у рисунков – сквозная, подписи к рисункам должны содержать достаточно полную информацию;

* сокращения разрешаются применять только общепринятые — названия мер, физических, химических и математических величин и терминов и т. п.;

* математические формулы должны быть набраны как Microsoft Equation (каждая формула - один объект).

7. Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи. Рукописи не возвращаются. Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются.

8. Рукопись и электронный вариант с материалами следует направлять по адресу: 010000, Республика Казахстан, г. Астана, пр. Мәңгілік Ел, 8, БЦ «Алтын Орда», 15-этаж, каб. 1500. Национальная академия образования им. Ы. Алтынсарина.

9. Контакты:

E-mail:

bilim-edu.2003@mail.ru

// подписной индекс 75754

nao12@list.ru

// подписной индекс 75382

profkaz@mail.ru

// подписной индекс 75939

10. На отдельной странице (в бумажном и электронном варианте) приводятся сведения об авторе: - Ф.И.О. полностью, ученая степень и ученое звание, место работы (для публикации в разделе «Наши авторы»);

* полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, E-mail (для связи редакции с авторами, не публикуются);

* название статьи и фамилия (-и) автора (-ов) на казахском, русском и английском языках (для «Содержания»).

Реквизиты: РНН 600900611860, БИН 080940006848, ИИК KZ44826Z0KZTD2004082, БИН 080940006848, КБЕ 16, БИК HSBKZKX, АО «Народный Банк Казахстана»

Қазақстан кәсіпкері Профессионал Қазақстана

Журналдың құрылтайшысы:

Қазақстан Республикасы
Білім және ғылым министрлігі
“Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы” ШЖҚ РМК
Журнал Қазақстан Республикасының
Мәдениет және ақпарат министрлігінде
2009 жылы 27 қаңтарда
№9840-ж куәлігімен
есепке қойылды.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!

Журналда жарияланған
материалдар редакцияның
көзқарасын білдірмейді.
Фактілер мен мәліметтердің
анықтығына, сондай-ақ
стилистикалық қателерге
авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды
редакцияның келісімінсіз
көшіріп басуға болмайды.

Учредитель журнала:

РГКП «Национальная академия
образования им. И. Алтынсарина»
Министерства образования и науки
Республики Казахстан.
Журнал поставлен на учет
Министерством культуры
и информации РК.
Свидетельство № 9840-ж
от 27.01.2009 г.

Уважаемые читатели и авторы!

Опубликованные в журнале
материалы не отражают точку
зрения редакции. Ответственность за
достоверность фактов и сведений в
публикациях, а также за стилистические
ошибки несут авторы.
Перепечатка материалов,
опубликованных в журнале,
допускается только с согласия
редакции.

Мекенжайы:

010000, Нұр-Сұлтан қаласы,
Мәңгілік Ел даңғ., 8
«Алтын орда» БО
e-mail: profkaz@mail.ru

Басуға 23.02.2022 ж. қол қойылды.
Ш.б.т. - 4,5.
Басылым Riso.
Таралымы – 122 дана.
Ы. Алтынсарин атындағы
ҰБА-ның дизайн және
полиграфиялық қызмет бөлімінде
басылып шығарылды.

Наш адрес:

010000, г. Нур-Султан
пр. Мәңгілік Ел, 8
БЦ «Алтын орда»
e-mail: profkaz@mail.ru

Подписано в печать 23.02.2022 г.
Усл.п.л. - 4,5.
Печать Riso.
Тираж – 122 экз.
Отпечатано
в отделе дизайна и полиграфических услуг
НАО им. И. Алтынсарина.